ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು

B. H. Sridhara
21-4-66

Review appeared in 'S. Karnatak' issue dt. 22/8/66.

"The successors of the Satavahanas in Kuntala were the Chutus, who called themselves Satavahanas ~~were~~ displaced by the Pallavas."

P. 287 (Hist. of Ind. Vol. I. R. S. Iyer)

"The Kadambas continued to be independent rulers from the 3rd to the 6th cent. A.D. Their dominions embraced all the west of Mysore, together with Haiga (N. Kanara) and Tuluva (S. Kanara)."

Mysore Gazetteer Vol. II, Part II (461-1400)
[New Edn. Ed. by C. Hayavadana Rao] Ch. XI, P 495
1930 - printed at Govt Press, B'lore.

Puranic ~~founder~~ — 'He is variously styled Jayanta, Trilochana Kadamba, & Trinetra Kadamba' — Do —

Madhukeśvara
|
Mallinatha
|
Chandravarma ([illegible])

6 [illegible] in Rohilkhand 499
64 families below ghat established.

Chandavarma ([illegible]) — Purandara
Founder of ~~Mayuravarma~~
the Coorg Race

Chandravarma
|
Mayuravarma
born of a vallabhi woman
|
[illegible] or [illegible]

[illegible] their independence (566-597) P. 50[illegible]
They rule after the fall of the [illegible] in the beginning of 3rd cent. A.D.

P. 502 [illegible] — 357 AD married Krishnavarman's sister Kakutstha's daughter
Kakutstha's general [illegible]. [illegible]
was the contemporary of Kakutstha — P. 503.

Genealogy given by Rice

[illegible] Siva worshipping [illegible]

Mukkanna
|
Madhukeśvara
|
Mallinatha
|
Chandravarma I
|
Chandravarman II
|
Mayura sarma
Kanga varma
|
Bhagiratha
Ka|Kutstha 4th cent. end.
|
[illegible] Santi varman & Krishna I ([illegible])
|
ಮೃಗೇಶವರ್ಮ
|
ರವಿವರ್ಮ
|
ಹರಿವರ್ಮ (538 A.D.)
|
ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ (Krishnavarma's son)
|
ಸಿಂಹವರ್ಮ
|
ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ II
|
ದೇವವರ್ಮ (son of Krishnavarma)

P. 505 ([illegible]).
grants to Jains & Brahmins
gold coins like
those of the W. [illegible]..
[illegible] (gold + [illegible] in centre of coins.

[illegible] —
[illegible], [illegible] ([illegible]),
[illegible] — Territory: N-W Deccan and Northern Mysore.
[illegible]: Lion crest and Monkey Flag and
and [illegible] (Hi) – musical instrument.
([illegible])

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು

K.H.S. page 506.
We find the Kadambas ruling [illegible] from the 10th to the 12th cent. Hangal & Goa from the 10th to the 13th Cent, Lanke near Molakalmuru in the 11th & 12th Centuries, Nagarkhanda in the 12th cent. and the Banavasi 12000 [illegible] from the 10th to 14th century.

506- The Kadambas, indeed, do not altogether disappear from history till the rise of the [illegible] dynasty in the later 14th Cent. Mr. Rice suggests that the founder of that empire may have been connected with them. Actually the last Kadamba Inscription in Sagar 32 (E.C. VIII, Shimoga Dist.) dated in 1307.

ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು :

ಪ್ರಿ. ಎಲ್. ಟಿ. ಶರ್ಮಾ, ಎಂ. ಎ.

ಮತ್ತು

ಪ್ರೊ. ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ, ಎಂ. ಎ.

506. An inscription in box-headed characters on the right jamb of the doorway of [illegible] temple at [illegible] belonging to about the middle of the 5th cent. A.D. refers to a prince of the [illegible] as a feudatory of the Kadambas. The prince called [illegible], was also known, it is said, in the south as [illegible], because he was born through the favour of [illegible] by reason of his gifts & prowess in battle. He was chief among the ten Mandalikas.

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ: ೧೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು
ಇಸವಿ: ೧೯೬೬

ಬೆಲೆ: ರೂ. ೨/-

ಪ್ರಕಾಶಕರು:
ಮ. ಚ. ಒಡೆಯರ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು,
ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ,
ಬನವಾಸಿ.

ಮುದ್ರಕರು:
ಡಿ. ಎಸ್. ಮರಾಠೆ
ಪ್ರೊಪ್ರೈಟರ,
ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನಾರಾಯಣ ಪ್ರೆಸ್,
ಶಿರಸಿ.

ಸಾಲಂಕೃತ

ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರ

Mys. Gazetteer Vol. II Part III p. 1450 — to

Araga (Male) = Shimoga + (N) Kanara

1347 (1) Marappa Odeya, the conqueror.

1369 (2) Sovanna Odeya (his brother Hariyappa Odeyar)

V. R. 1397 (3) Virupaksaraya I (Harihara II's younger brother.

1342–1380 }
1362 — " }

1381 – (4) Chikkaraya (son of Harihara II)

1379–1396 1 Governor [illegible]

1381 (1396–1399) 2 Governor Baihappa (son of [illegible]'s minister [illegible])

1390 – 7 " Mallappa Odeyar

1402–37 }
1409–1431 } 8 " [illegible] Odeyar (son-in-law of [illegible] I)

(5) Bhaskara Odeya was the V. R. above Vitthanna. He was a son of [illegible]

In the reign of [illegible] II, (1409) the 18 Kampanas of [illegible] were under [illegible]

1423 — Governor [illegible]

1417 — [illegible]

1419 — [illegible]

1427–1431 — [illegible] & his son [illegible]

After 6 years 1446 [illegible] Treasurer (son of [illegible])

1448 Governor [illegible]

1424 [illegible]

upon 1433 [illegible]

1450 Governor [illegible]

1466–7 G. [illegible] (son of [illegible])

1449–1488 G. Baichanna Odeyar (son of [illegible])

~~1520 G. Gopa~~

Saluva Immadi Devaraya (cap. Gersoppa) ruled Haiva, Tulu & Konkana

1530 Sadasiva raya nayaka of Keladi annexed Araga

1546 Chennadevi, the devarasa Odeya ruled the whole of the Mangalore country from Bhatakal.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ನಿವೇದನೆ

ಇತಿಹಾಸ-ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಬನವಾಸಿ ಪಟ್ಟಣವು ಉತ್ತರ-ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಿರಸಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಶಿರಸಿ ನಗರದಿಂದ ಬನವಾಸಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ೧೪ ಮೈಲು ದೂರ. ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಇಂಥ ಇತಿಹಾಸ ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಬನವಾಸಿ ಪಟ್ಟಣದ ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರಾಚೀನ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಇದನ್ನು ಬನವಾಸಿಯ ಶೇತಕೀ ಶಾಲೆಯ ಶತಮಾನೋತ್ಸವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು.

ಈ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿಯ ವಿನಂತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ಶಿರಸಿಯ ಆರ್ಟ್ಸ ಮತ್ತು ಸೈನ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರೂ ಆದ ಎಲ್. ಟಿ. ಶರ್ಮಾ, ಎಂ. ಎ. ಅವರು ಈ ಗ್ರಂಥ ರಚನಾ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಹಿತಿಗಳೂ ಸಂಶೋಧಕರೂ ಆದ ಪ್ರೊ. ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ, ಎಂ. ಎ. ಅವರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿಯೂ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅದರಂತೆ ತಾವು ವಿಶೇಷ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಇತಿಹಾಸ ವಿವರಗಳನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಬನವಾಸಿ ಪಟ್ಟಣದವರೇ ಆದ ಶ್ರೀ. ವಿ. ಜಿ. ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಮಾಸ್ತರರು ಗ್ರಂಥರಚನಾಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ. ಬನವಾಸಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು, ನಡೆದು ಬಂದ ಮನೆತನಗಳು, ಸದ್ಯದ ಜನಜೀವನ ಮುಂತಾದ ವರ್ತಮಾನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೆರವಿತ್ತ ಶಿರಾಳಕೊಪ್ಪದ ಮ್ಯುನಿಸಿಪಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಾದ ಶ್ರೀ ಹಾಸಣಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟರು ಮತ್ತು ಶಿರಾಳಕೊಪ್ಪದ ಮಿಡಲ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಮಾಸ್ತರರಾದ ಶ್ರೀ. ಭೀಮಪ್ಪನವರು ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯರು.

ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ, ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯವರ ಮತ್ತು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ದೇಣಿಗೆಯಿತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತ ಎಲ್ಲ ದೇಣಿಗೆದಾರರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದಿರೆವು.

ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಎಂ. ಪಿ. ಒಡೆಯರು ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರು.
ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಜೀವನಶಿಕ್ಷಣ ಕನ್ನಡ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ
ಶಾಲೆ, ಬನವಾಸಿ.

ಅರಿಕೆ

ತ್ರಿಶಂಕುವಿನಂತಿರುವ ಭಾರತೀಯರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನಿಂದು ಬಣ್ಣಿಸು-ವುದು ಕಷ್ಟ. ದೇಶದ ಆಡಳಿತದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಂದು, 'ಹಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಕಡಲೆ ಇಲ್ಲ' ಕಡಲೆ ಇದ್ದವರಿಗೆ ಹಲ್ಲಿಲ್ಲ; 'ಕಡಲೆ-ಹಲ್ಲುಗಳೆರಡೂ ಇರುವವರಿಗೆ ಅಗಿಯಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಅಗಿಯಲು ಬಂದರೂ ನುಂಗಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ.

ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಹೊಸ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡ-ಬಲ್ಲ ಮಾನಸಸರೋವರವೆಂದರೆ ಅದರ ಇತಿಹಾಸ. ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನಾಗರಿಕತೆಯ ವಯಸ್ಸು ೬೦೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಷಗಳು. ಅದರಲ್ಲೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ಶಾಸನಾದಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತೆಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿ-ಹಾಸವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಶಿಲಾಶಾಸನ, ವೀರಗಲ್ಲು, ತಾಮ್ರಶಾಸನ, ನಾಣ್ಯ, ಮೂರ್ತಿ, ಕಲ್ಪಟ್ಟಡ, ಬಳಕೆಯ ಸಾಮಾನು, ಕಲೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ, ತತ್ವಗ್ರಂಥ ಮುಂತಾದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಕಲೆಹಾಕುವ ಕೆಲಸ ಭರದಿಂದ ಸಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಶೋಧನೆ ಸಂರಕ್ಷಣಗಳೂ ಸಂಗ್ರಹ-ಸಮನ್ವಯಗಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ?

ಅಧಿಕೃತ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರಗಳಿವೆ, ಭೂಖನನ ಶಾಖೆ-ಗಳಿವೆ, ಧನವಿನಿಯೋಗ ಯೋಜನೆಗಳಿವೆ, ಇತಿಹಾಸಬ್ರಹ್ಮನ ಚತುರ್ಮುಖಗಳ-ನ್ನರಿತ ಆಂಗ್ಲಜ್ಞ ವಿದ್ವಾಂಸರಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಮಹಾ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಮನೆತನಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ವಿದ್ವದಾರಾಧ್ಯವಾಗಿ, ಜನಾಕರ್ಷಕ-ವಾಗಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿದರ್ಶಕವಾಗಿ ಬರೆದಂತಿಲ್ಲ. ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿನ ಮಹಾ ಸಾರ್ವಭೌಮರೆಂದರೆ ಕುಂತಳದ ಕದಂಬರು. ಶಕ-ಸಂಸ್ಥಾಪಕ ಶಾತವಾಹನರು ತಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಮೂಲವನ್ನು ಜಗತ್ತು ಮರೆಯು-ವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಶಕಾಹಂಕಾರವಿಳಿಸಿದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಕನ್ನಡ ಕದಂಬರು ತಮ್ಮ ಸುಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಭಾರತದ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದು (ಸು. ಕ್ರಿ. ಶ.-೩೫೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೫೦ರ ವರೆಗೆ) ನಾನೂರು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಸಂಪ-

ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾಗಿ ನಾಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕರು (ಸು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೪೫ ರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೫೦ರ ವರೆಗೆ) ಐದುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ ನಿಂತು, ಕುಂತಳ ಕರ್ನಾಟಕಗಳಿಗೆ ಕದಂಬವು ಸಮಾನಾರ್ಥಕವೆಂದು ತೋರುವಷ್ಟು ದೊರೆಯೊಡೆಯರಾಗಿ ಆಳಿದ್ದು ಮರೆಯಲರ್ಹವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯೇ ? ಬನವಾಸಿಯಿಂದ ಗಂಗೆಯ ವರೆಗೆ, ನರ್ಮದೆಯಿಂದ ಕಾವೇರಿಯ ವರೆಗೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ಮಹಾ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಯೂರಶರ್ಮ ರವಿವರ್ಮರಂತಹ ಶ್ರೀಮತ್ಕನ್ನಡ ಧ್ರುವತಾರೆಗಳು ವಿಸ್ಮೃತರಾದರೆ ಕನ್ನಡ ಉಳಿದೀತೇ ?

ಕನ್ನಡದ ವೈಜಯಂತೀ ಪುರದ (ಬನವಾಸಿಯ) ಮಧುಕೇಶ್ವರ ಪ್ರಚೋದಿತ ಮಿತ್ರರು ರಚಿಸಿದ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾದ ನಾವು ಕದಂಬರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದು

" ಕ್ವ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭವೋ ವಂಶಃ ಕ್ವ ಚಾಲ್ಪವಿಷಯಾ ಮತಿಃ
ತಿತೀರ್ಷುರ್ದುಸ್ತರಂ ಮೋಹಾದುಡುಪೇನಾಸ್ಮಿ ಸಾಗರಂ "

ಎಂಬಂತಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಸಕಲ ಶಾಸನಗಳ, ಪತ್ರದಾನಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಬನವಾಸಿ, ಹಾನುಗಲ್ಲು, ಗೋವೆ, ತ್ರಿಪರ್ವತ, ಹಲಸಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳ ಉತ್ಖನನ ಇನ್ನೂ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಕದಂಬ ಕಾಲೀನ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹ-ಮುದ್ರಣಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವರೆಗೆ ಭಾರತ, ದಕ್ಷಿಣಭಾರತ, ಕರ್ನಾಟಕಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತು ಕದಂಬ ಕುಲದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದ ಮೊದಲ ಮಹಾಶೋಧಕನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಲಭಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳ ಬಲದಿಂದ ಇತಿಹಾಸದ ಒಂದು ಮಹಾಸಿಂಧುವನ್ನು ಅಲ್ಪಯಮದ್ರೋಣದಿಂದ ಪ್ಲವಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿವಿಧ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕದಂಬೇತರರನ್ನು ಗಣ್ಯಸ್ಥಾನವಿತ್ತು ಬರೆದಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಳತಾರೆಗಳಂತೆ ಮಿನುಗುವ ಕದಂಬ ವಾರ್ತಾಂಶಗಳನ್ನು ಕುಕ್ಕುಟಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸಮನ್ವಯಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎದುರಾದ ಸಂಶಯ ಸಾಗರದ ರಂಗತ್ತರಂಗಗಳ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಉಡುಪಸ್ಥರಾದ ನಮಗೆ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಕಾಲ, ಸ್ಥಳ, ನಾಯಕ-ಉಪನಾಯಕ-ಪ್ರತಿನಾಯಕರ ನಾಮ, ಘಟನೆಗಳ ವಿವರ, ಸನ್ನಿವೇಶಗಳ ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾರದ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸುವಂಥ ಘಟ್ಟ

ಭಿಪ್ರಾಯಗಳನೇಕ ನಮಗೆದುರಾದವು; ಇತಿಹಾಸವಿಜ್ಞಾನದ ಪಿಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುವ ದಿಗ್ಗಜಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಿಗಳಂತಾದೆವು. ಆದರೂ ಎದೆಗುಂದದೆ 'ಅಳಿಲು ಭಕ್ತಿ ಮಳಲು ಸೇವೆ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಸದಾ ಜಾಗರಿತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಸಾರಭೂತವಾದ ಕೆಲ ಅಂಶಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಡಿಗಂಬದಂತೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಹೆಣಗಿದ್ದೇವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ನಕ್ಷೆಗಳು, ಪ್ರಾಚೀನ ಲಿಪಿಮಾಲೆಗಳು, ಶಿಲ್ಪ-ಕಲೆಯ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವರ್ಗೀಕರಣದ ಬರಹಗಳು, ನಾಣ್ಯ-ಮುದ್ರೆಗಳ ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅರ್ಥಯಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಸಂಶೋಧನ ಸಜ್ಜಿಕೆಗಳ ಅಭಾವ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆಧಾರ ವಿವರಣ, ಸಮರ್ಥನಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಕೊಡದೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾದ ವಿದ್ವ-ದಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಪದೇ-ಪದೇ ಬಿದ್ದರೂ ಕದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಮತ್ತು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಇತರ ಭಾರತೀಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ, ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ, ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಮತ್ತು ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಸಂಘರ್ಷ-ಸಂಪರ್ಕ-ಸಂಬಂಧ-ಅಧಿಕಾರಾವಧಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಸದ್ಯಃ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗುವಂತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ-ಕಲೆ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ-ಮತಧರ್ಮ ರಾಜ್ಯಪ್ರಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ದಿಗ್ದರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿಷಯಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸಾಧ್ಯ-ವಿದ್ದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಪ್ರಮಾಣ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಕೆಲ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕೃತಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ದಿಗ್ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಶಾಸನಾದಿ ಮೂಲ ಆಕರಗಳನ್ನು ತುಲನಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದು.

೧) ಮಯೂರ ಶರ್ಮನ ಪೂರ್ವಜರು ಕ್ಷಾತ್ರವೃತ್ತಿಯವರಾಗಿದ್ದರೆ? ಶಾಂತಿ ವರ್ಮನ ಶಾಸನ ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದೇ?

೨) ತ್ರಿನೇತ್ರನು ಕದಂಬರ ಮೂಲ ಪುರುಷನೋ, ಅಥವಾ ಮಯೂರನ ಅಜ್ಜನೋ ಇಲ್ಲವೆ ಅದು ಮಯೂರನ ಉಪನಾಮವೋ, ಬಿರುದೋ?

೩) ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನವು ಅವಲಂಬನೀಯವೋ. ಅವಲಂಬನೀಯವಾದರೆ ಅದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೫೦ ಅಥವಾ ೨೮೦ರ ಅವಧಿಯದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸಂಧಿಗ್ಧ ?

೪) ವಂಶವೃಕ್ಷವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವಾಗ ಮತ್ತು ಅದರ ಆ ಈ ದೊರೆಗಳ ಕಾಲವು ಶಾಸನೋಕ್ತವಾಗಿರುವಾಗ ಇತರ ದೊರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಶಾಸನೋಕ್ತ ಕಾಲವನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಆಳಿಕೆಗೆ ೨೦ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೇ? ೨೫ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೇ? ಒಮ್ಮೆ ಲೋಕಾನುಭವ ಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ೫೦-೫೫ ವರ್ಷಗಳಾದರೆ ಹಾಗಾಗಬಾರದೆಂದು ನಿಯಮವೇನಾದರೂ ಇದೆಯೇ?

೫) ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೫೫ರ ಬಳಿಕ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೭ರ ವರೆಗಿನ ಕದಂಬೇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಖಚಿತವಾದ ಆಧಾರಗಳಾವುವೂ ದೊರಕಲಾರವೇ?

೬) ತ್ರಿಪರ್ವತವು ಹಲಸಿಯೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಅಸಂಭವವಾದ ಊಹೆ?

೭) ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪನು ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಾಮಂತನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆಯೇ?

೮) ಕುಂತಳವು ಕರ್ನಾಟವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಯಾವಾಗ, ಏಕೆ ಮತ್ತು ಹೇಗೆ?

೯) ಶಾತವಾಹನ-ಕದಂಬ-ಚಾಲುಕ್ಯರೆಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಮಾನವ್ಯಗೋತ್ರದ ಹಾರೀತೀಪುತ್ರರ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು?

೧೦) ವೃತ್ತಿನಾಮದಂತೆ ತೋರುವ ವನವಾಸಿಯು ಸ್ಥಲನಾಮವೆನ್ನಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? +

೧೧) ಚಾಲುಕ್ಯರ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿಯ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಗೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ೨ನೆಯ ತೈಲಪನಿಗೂ ನಡುವೆ ಇದ್ದ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಂಶೀಯರ ಪೀಳಿಗೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೇ? ಹಾಗಾದರೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಟ್ಟಯ್ಯ ಯಾರ ತಂದೆ, ಯಾರ ಮಗ?

೧೨) ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತರಾದ ರಾಜರೆಂದು ತೋರದ ಕದಂಬರ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳಾವುವು?

೧೩) ಕದಂಬ, ಚಾಲುಕ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಕೆಲ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ಅರಸರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲ ಸಾಮೀಪ್ಯವಿರುವಾಗ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆಡೆಯುಂಟಾಗಲಾರದೇ? ಅವರ ಹೆಸರು-ಬಿರುದುಗಳ ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೇ?

+ It is the name of a Jain guru of the Balatkara gana and Nandi Sangha: 78th guru as in पाक्षिक प्रतिक्रमण क्रिया.

೧೪) ರಾಜ್ಯಪಾಲರಾಗಿ ಆಳಿದ ಅರಸರ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳು ಅಜ್ಞಾತವೇ !

೧೫) ವಿದೇಶ ನೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಂಡಲಿಕರಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ವಿದೇಶ ಧೋರಣದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ತುಲನಾತ್ಮಕ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಇತರ ದೇಶ-ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಿಗುತ್ತವೆ ?

ಕೆಲವು ನಿಜವಾದ ಸಂದಿಗ್ಧ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯುಳ್ಳವೆಂಬಂತೆ ವಿವಿಧ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧವೆನ್ನಿಸಿದ್ದು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧವೆನ್ನಿಸಿದೆ; ಒಬ್ಬರು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಆಧಾರಕೊಟ್ಟು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ: ಕೆಲವರು ಅಂದಾಜೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ: ಇತರರು ಆಭಾಸಿಕ ಆಧಾರದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಲು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪಲ್ಲವ, ಕದಂಬ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕಳಚುರ್ಯ, ಹೊಯ್ಸಳ, ಯಾದವರ ಮತ್ತು ಸೇಂದ್ರಕ, ಶಾಂತರ, ಗಂಗ, ಆಳುಪ, ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ **ಸಮಕಾಲೀನ** ಸಾರ್ವಭೌಮರ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಅರಸರ, ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತರ (ಮಾಂಡಲಿಕರ, ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರ) ಆಡಳಿತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನೂ ಕಾಲಸೀಮೆಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ **ವಿವರವೊಂದನ್ನೂ ಬಿಡದೆ** ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಮಹಾಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವೆಂದು ತೋರದಿರದು. ಈ ಕದಂಬರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಕೆಲಸಗಳು:-

೧) ಕದಂಬರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕಟಿತವಾದವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸುವುದು.

೨) ಆದಿಕಾಲದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪಲ್ಲವದೊರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕಲೆಹಾಕುವುದು.

೩) ಚುಟುಗಳ, ಪಲ್ಲವರ ಮತ್ತು ಕದಂಬರ ವಂಶಗಳ ಸಂಬಂಧದ ವಿವರಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ.

೪) ನಾಗ-ದ್ರಾವಿಡರ ಕುಲ, ಧರ್ಮ, ಭಾಷೆಗಳ ಸಂಬಂಧದ ವಿವರೀಕರಣ.

೫) ಸಂದಿಗ್ಧ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸ್ಥಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಸ್ವರೂಪನಿಷ್ಕರ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳಾಭಿಜ್ಞಾನ.

೬) ಸಂದಿಗ್ಧ ಒಕ್ಕಣೆಯ ಶಾಸನಗಳ ಪುನಃಪರಿಶೀಲನ.

೭) ಕುಂತಳದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಧಾನಿ ಮತ್ತು ಉಪರಾಜಧಾನಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ.

೮) ಆಯಾ ರಾಜರ ಮತ್ತು ಅವರ ಮಾಂಡಲಿಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ರಾಜ್ಯದ ಒಳ-ಹೊರಗಿನ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ.

ಇನಿತೂ ಆಗಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳುಂಟು ನಿಜ. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಆಗಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಸಮಗ್ರ ಕ್ರೋಢೀಕರಣ ಮತ್ತು ರಾಜ-ಮೂಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪುನಃ ಪರಿಶೀಲಿತ ಮುದ್ರಣ ನಡೆಯಬೇಕಾದುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಇತಿಹಾಸಗಳ ಅಭಿಜ್ಞರು ಸಹಕೃತ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವಂತೆ ಸರ-ಕಾರವೂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ-ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಏರ್ಪಡಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಇಂಥ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹಾಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾರ್ಥಕ ಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬಲ್ಲವು.

ಸಂಶೋಧನೀಯವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಶಾಖೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಲೆಮಾರಿನಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೂ ಏಕಪರಿಮಾಣದ ಸಂಶೋಧನೆಯಾಗುತ್ತ ಇದೆ ಎಂದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ಭಾವಿಸತೊಡಗಿದರೆ ಅದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಲಾರದು. ಇಂದಿನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರೋನ್ಮುಖ ವಿಜ್ಞಾನ, ಸತ್ಯೋನ್ಮುಖ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯೋನ್ಮುಖ ತತ್ವಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆಗಿರುವಷ್ಟು ಅಗತ್ಯ ಅವಕಾಶಗಳು ಇತರ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಸರಸ್ವತಿಯ ಈ ಮೂರು ಸ್ಕಂಧಗಳು ಇತರ ಜ್ಞಾನಶಾಖೆಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದಂಥವು. ಅಪ್ರಮಾತ್ಯಗಳು: ಚತುರ್ಥ ಸ್ಥಾನಸೀಮಿತ ಇತರ ಶಾಖೆಗಳು ಇವನ್ನುಳಿದು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದನ್ನು ಕಾಣಲಾರವು. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶೋಧಕತ್ವವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರೆ ಮನೋವಿಶ್ಲೇಷಣದಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯಾನುಭವದ ಪುನಃಸ್ಮರಣವು ಹೇಗೆ ಮನೋರೋಗ-ಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬಲ್ಲುದೋ ಹಾಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸದ ಕೂಲಂಕಷ ಪುನಃಸ್ಮರಣವುಂಟಾಗಿ, ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡದ ವಿವಿಧ "ಸಮಾಜ"ಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಕೃತ-ಕಾಲಕೃತ ಪೂರ್ವ ಗ್ರಹಗಳು ಪರಿಹಾರಹೊಂದಿ ಸಮಾ-ರೋಗ್ಯ-ಸುಚೈತನ್ಯ-ಸಮುದಯಗಳು ಉಂಟಾದಾವು- ಎಂಬ ನಂಬಿಗೆಯಿಂದ ಈ ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯತ್ನದ ಅಳಿಲುಸೇವೆಯೆಂದು ಕನ್ನಡ ಬಾಂಧವರೆದುರು ಇಡುತ್ತೇನೆ.

— ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು

ಸಂಕೇತಗಳು

1.	S. K. H.	Sources of Karnatak History
2.	C. S. H. I. (C. S. H.)	Cambridge Shorter History of India
3.	K. K.	Kadamba Kula
4.	H. C. I. P. (H. C. P.)	History and Culture of the Indian People
5.	ಸಂ. ನಾ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ
6.	ರಾ. ಕೂ.	ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು
7.	E. I., I. P. S.	Epigraphica Indica XIV and Inscriptions in Pali and Sanskrit
8.	A. K.	Ancient Karnatak

ಸೀಮಾನಿರ್ದೇಶನ

“ ಸರ್ವದಾಂತಂ ಮಹೀಪ್ರೀತ್ಯಾ ಯಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಭಿನಂದತಿ
ಕೌಸ್ತುಭಾಭಾರುಣಚ್ಛಾಯಾ ವಕ್ಷೋ ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಹರೇರಿವ
ರೇವಾವಧಿ ಜಯಂತೀಯಂ ಸುರೇಂದ್ರನಗರೀ ಶ್ರಿಯಾ
ವೈಜಯಂತೀ ಚಲಚ್ಚಿತ್ರ ವೈಜಯಂತೀ ವಿರಾಜತೇ ”

— From the Koramanga
Grant of Ravivarman

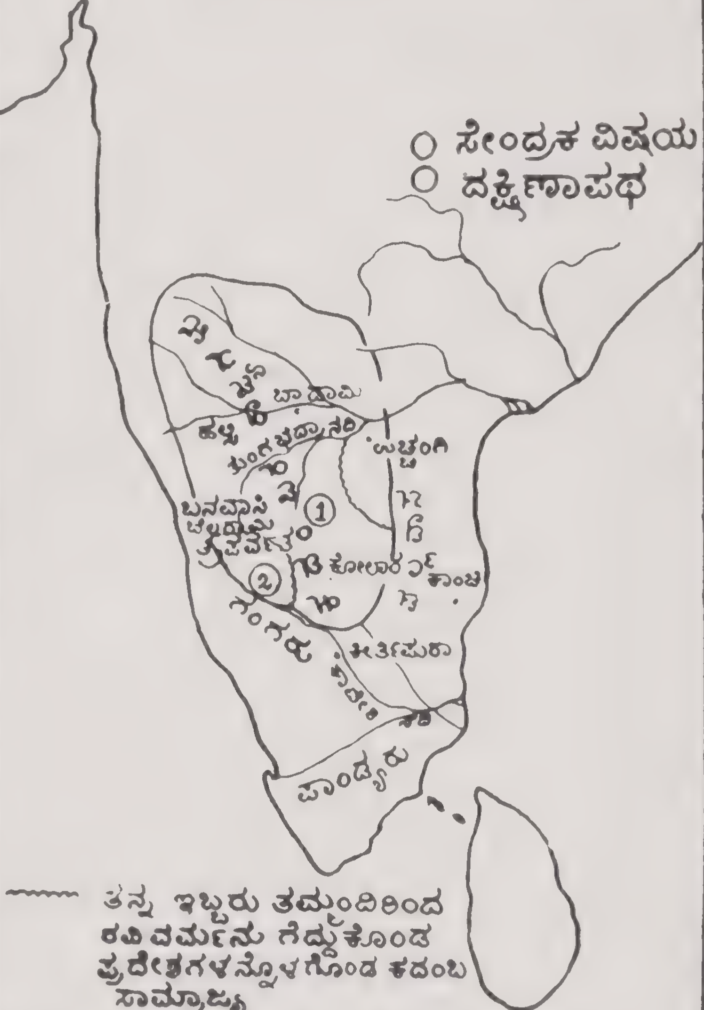
ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ವಿಷಯ		ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
I		
೧. ಪ್ರಕಾಶಕರ ನಿವೇದನೆ	....	i
೨. ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಅರಿಕೆ	....	ii
೩. ಸಂಕೇತಗಳು	....	viii
೪. ಒಪ್ಪೋಲೆ	....	ix
೫. ಚಿತ್ರ, ನಕ್ಷೆ, ಮತ್ತು ವಂಶವೃಕ್ಷಗಳು (ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ)	....	
II		
೧. ಬನವಾಸಿಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರು	....	1
೨. ಕದಂಬರ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ	....	9
೩. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರುತ್ಥಾನ	....	12
೪. ಬನವಾಸಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು	....	17
೫. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರಪದಶೆ	....	19
೬. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರುದಯ	....	20
೭. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಕೊನೆಗಾಲ	....	24
೮. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು	....	25
೯. ಕದಂಬರ ಪ್ರಶಾಸನ	....	29
೧೦. ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಮತಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ	....	36
೧೧. ಬನವಾಸಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು	....	47
೧೨. ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು (ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ)	....	59
III		
೧. ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೧ (ಬನವಾಸಿಯ ಈಗಿನ ಸ್ಥಿತಿ)	....	53
೨. ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೨ (ರಘು–ಕಾಕುತ್‍ಸ್ಥರ ಕಾಲ)	....	58
೩. ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೩. (ಕದಂಬಯುಗದ ಊರುಗಳು)	....	60
೪. ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೪ (ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಮತ್ತು ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು)	....	65
೫. ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೫ (ಪೂಜಾ ವಿಧಾನ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳು)	....	69
೬. ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥಾವಳಿ (*Bibliography*)	....	84
೭. ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ (ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರು)	....	87
೮. ಗ್ರಂಥರಚನಾ ಸಮಿತಿ (ಸದಸ್ಯರು)	....	88

ಒಪ್ಪೋಲೆ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
iv	20	ಉಂಟಾಗಬಹುದಾಹ	ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ
"	21	ಆಕಾರಗಳನ್ನು	ಆಕರಗಳನ್ನು
5	ಅಡಿನುಡಿ	blassical Age	Classical Age
11	8	ಮಾರಾದಿತ್ಯ	ನೃಪತುಂಗ
13	1	ಅಕಾಲವರ್ಮನ	ಅಕಾಲವರ್ಷನ
20	8	ತೈಲನಾಯಕ	ತೈಲನೃಪತಿಯು
"	24	೧೧೩೮—೪೧೫೦	೧೧೩೬—೧೧೫೦
"	28	ಗೋರನರಸ	ಗೋರವರಸ
23	18	ಕಾಮದೇವ	ಕಾವದೇವ
31	4	ನ್ಯಾಯಸಾದಾನದ	ನ್ಯಾಯುದಾನದ
32	9	ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜರಿದ್ದಿಲ್ಲ	ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಾಜರಿದ್ದಿಲ್ಲ.
36	10	ಕಾಪಾಲಿಕರು ಶಾಕ್ತರು.	ಕಾಪಾಲಿಕರು ಭೈರವ ಚಂಡಿಯರ ಉಪಾಸಕರು; ಶಾಕ್ತರು...
"	17	ಪರಮೇಶ್ವರ	ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ
37	ಅಡಿನುಡಿ	ಕಸಗುಡಿಸುವವರಾಗಿರಬಹುದು	ಕಸಗುಡಿಸುವವರಾಗಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಘದವರಾಗಿರಬಹುದು.
38	18	ಶಾಸನಗಸಲ್ಲಿ	ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ
39	10	ಜನಲೋಕವನ್ನು	ಜನಲೋಕವನ್ನು
"	15	ತ್ರಿಣೇತ್ರನೂ	ಪ್ರಣವೇಶ್ವರನೂ
40	9	ತ್ರಿಣೇತ್ರ	ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ
42	18	ಕುಮಲಾ ನಾರಾಯಣ	ಕಮಲಾ ನಾರಾಯಣ
43	28	ಶಿಲ್ಪಗಳು	ಶಿಲ್ಪಗಳು
62	17	ರಾಜ್ಯಪಾರಲ್ಲಿ	ರಾಜ್ಯಪಾಲರಲ್ಲಿ
63	ಅಡಿನುಡಿ	flovers	flowers
65	3	ರಾಜಪಾಲರು	ರಾಜ್ಯಪಾಲರು
67	ಸ್ತಂಭ 2	ರಾ. ಪ್ರ. ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರ. ಮಾ. VI	ರಾ. ಪ್ರ. ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ VI
68	ಸ್ತಂಭ 3	ಚಾಲುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ IV ೧೮೧—೧೨೦೦	ಚಾಲುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ IV ೧೧೮೧—೧೨೦೦

ಮಯೂರವರ್ಮನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ
ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಅಭೀರರು
ಬಾಣರು
ಗೋವೆ
ಕದಂಬರು
ಬನವಾಸಿ
ಕಾಂಚಿ
ಕೀರ್ತಿಪುರ
ಗಂಗರು
ಪಾಂಡ್ಯರು

ರವಿವರ್ಮನ ಕಾಲದ ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಸೇಂದ್ರಕ ವಿಷಯ
ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ
ಬಾದಾಮಿ
ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿ
ಉಚ್ಚಂಗಿ
ಬನವಾಸಿ
1
2
ಕೋಲಾರ
ಕಾಂಚಿ
ಗಂಗರು
ಪಾಂಡ್ಯರು
ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ ರವಿವರ್ಮನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಕದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಸಾಮಂತರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ನಾಡುಗಳು

ಬನವಾಸಿಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರು

ರಾಜಧಾನಿ: **ಬನವಾಸಿ**

ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಯೂರಶರ್ಮ ಕದಂಬನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆವನು ತ್ರೈಕೂಟಾಭೀರ, ಪಲ್ಲವ, ಪಾರಿಯಾತ್ರಕ, ಶಕಸ್ಥಾನ, ಸೇಂದ್ರಕ, ಪುನ್ನಾಟ ಮತ್ತು ಮೌಖರಿ ದೊರೆಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ತ್ರೈಕೂಟಾಭೀರರ ಶಕವರ್ಷವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೪೯ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದೂ[1] ಆಭೀರರ ಮೊದಲನೆಯ ದೊರೆಯಾದ ಈಶ್ವರಸೇನನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೫೦ರಲ್ಲಿ[2] ಇದ್ದನೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನ ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಾನವ್ಯಗೋತ್ರದ ಹಾರೀತಿಪುತ್ರನಾದ ವೈದಿಕಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಯೂರಶರ್ಮನು ಗುರು ವೀರಶರ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಪಲ್ಲವೇಂದ್ರ ಪುರವಾದ ಕಾಂಚಿಯ ಘಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲ ಪ್ರವಚನವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಹೋದನೆಂದೂ ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗೌರವವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಕೊಡದುದರಿಂದ ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಮಯೂರಶರ್ಮನು ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಜಯಿಸಿಬಿಡುವೆನೆಂದು ಶಸ್ತ್ರಪಾಣಿಯಾಗಿ ಪಲ್ಲವರ ಅಂತಪಾಲರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಶ್ರೀಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಪಲ್ಲವರಿಗೆ ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ ತೊಂದರೆಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿದನೆಂದೂ <u>ಬೃಹದ್ ಬಾಣ</u>+ ಮುಂತಾದ ದೊರೆಗಳಿಂದ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ವಸೂಲುಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಅವನನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಲಾರದೆ ಪಲ್ಲವರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮರಾರ್ಣವದಿಂದ (ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರದಿಂದ) ಪ್ರೇಮಾರದ[3] (ಮಾಳವದ, ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಅಥವಾ ಮಲಪ್ರಭೆ, ಮಲಪ್ರಹಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಮಲಾಪಹಾರಿನದಿಯ) ವರೆಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿದರು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವಾಡಿದ ಪಲ್ಲವದೊರೆಯಿಂದರೆ ಧರ್ಮಮಹಾರಾಜ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮ[4]. ಶಾತವಾಹನರ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೨೫ರಲ್ಲಿ ಒಡೆದುಹೋಯಿತೆಂದೂ ಆಗ ಸಿಂಹವರ್ಮ ಬಪ್ಪದೇವಪಲ್ಲವನು ಸ್ವತಂತ್ರ ದೊರೆತನವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನೆಂದೂ ಆ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮಗ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೫೦ರಲ್ಲಿ[5] ಆಳಲಾರಂಭಿಸಿದನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

---

1. S. K. H. P. 15 2. The Abhiras-their History and Culture.
3. ಪ್ರೇಹಾರದ 4. Hirahadagalli Grant (E. I. I. P. S.)
5. C. S. H. I.

+ The Banas appear to have [illegible]

ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮನು ಅಶ್ವಮೇಧ, ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ, ವಾಜಪೇಯ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಲ್ಲವದೊರೆ. ಆತನ ಮೊಮ್ಮಗ ವಿಷ್ಣುಗೋಪನ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೨೫ರಲ್ಲಿ[6] ಆರಂಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮನು ಸುಮಾರು ೪೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದಷ್ಟು ಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿ, ಅನಂತರ ತನ್ನ ಮಗ ಬುದ್ಧ್ಯಂಕುರನಿಗೆ ಕ್ರಿ, ಶ. ೨೯೦ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ವಾನಪ್ರಸ್ಥವನ್ನು ಹಿಡಿದನು ಎಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಕಸ್ಥಾನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೫೦ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ[7] ಉಜ್ಜಯಿನಿಯು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ವಿಶ್ವಸೇನನೆಂಬ ಶಕರಾಜನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೯೬–೩೦೦ ರಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಸ್ಕಂದ ಶಿಷ್ಯ ಪಲ್ಲವನು ಸತ್ಯಸೇನ (ಸತ್ಯಸಿಂಹ) ನೆಂಬ ಶಕರಾಜನಿಂದ ಕಾಂಚಿಯ ಘಟಿಕೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ[8]. ಕದಂಬ–ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಭಿಲೇಖಗಳಲ್ಲಿ 'ಸೇಂದ್ರಕ ವಿಷಯ' ದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ: ಗಜವು ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಗಜಾಪ್ರದೇಶದ ಮೌಖರಿಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವು[9] ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ ಒಡೆದುಹೋದ ಮೇಲೆ, ಅದರ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಶಾಲಿವಾಹನರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಗಳು, ಚುಟುಗಳು ಮತ್ತು ಪಲ್ಲವರು ಹಾಗೂ ಕದಂಬರು ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಪಲ್ಲವರ ೨ನೆಯ ದೊರೆಯಾದ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮ (=ಸ್ಕಂದಶಿಷ್ಯ?) ನೆಂಬವನ ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ— ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೮೦ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ– ಬನವಾಸಿ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ದಂಡನಾಯಕನೆಂಬ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಮಯೂರಶರ್ಮ ಕದಂಬನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು ಮತ್ತು ಅರಬ್ಬಿ ಸಮುದ್ರ, ವೆಂಗುರ್ಲೆ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಬಾದಾಮಿ, ಶ್ರೀಪರ್ವತಗಳ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕುಂತಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿಯೂ ಇವುಗಳಾಚೆಯ ವಿವಿಧ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವದ ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲೂ ಆಳತೊಡಗಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪಲ್ಲವರ ಅಧಿಕಾರ ಶ್ರೀಪರ್ವತದಿಂದ ಕಾಂಚಿಯ ವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪರಿಸೀಮಿತವಾಯಿತು. ತ್ರೈಕೂಟದಲ್ಲಿ (=ಅಪರಾಂತ, ಕೊಂಕಣ) ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಭೀರರೂ ಅದರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಪಾರಿಯಾತ್ರಿಕರೂ ಶಕರೂ, ಇತ್ತ ಸೇಂದ್ರಕ-ಪುನ್ನಾಟ (=ಮೈಸೂರು)- ಬೃಹ-

6. C. S. H., P. 7. S. K. H. 8. S. K. H. 9. ಆಂಧ್ರ = ಶಾತವಾಹನ – ಶಾಲಿವಾಹನ = ಶಾತಕರ್ಣಿ – ಆಂಧ್ರಭೃತ್ಯ; ಮೌರ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಈ ಕುಲದವರು ಮೂಲತಃ ಕರ್ನಾಟಕದವರೆಂದೂ ಇವರ ಮೊದಲನೆಯ ಅರಸ ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೮ರಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾಲನೆಂದೂ ಡಾಕ್ಟರ್ ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವಾಣರೂ ಕದಂಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಗೌರವಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹು-ದಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಗಂಗೆಯ ವರೆಗೂ ಮಯೂರಶರ್ಮನ ಪ್ರಭಾವ ಹರಡಿತ್ತೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ.[10]

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಮಾಡಿ ಕುಂತಳದಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮಯೂರವರ್ಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೨೮೦ರಿಂದ ೩೩೦ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿರಬಹುದು. ಅನಂತರ ಅವನ ಮಗ ಕಂಗವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೩೦ರಿಂದ ೩೬೦ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ನಡೆಸಿರಬೇಕು. ಕಂಗವರ್ಮನು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ರಾಜರೊಡನೆ ಬಹಳ ಸಲ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳುಂಟಾದವು. ಅವೆಲ್ಲವು-ಗಳಲ್ಲೂ ಅವನು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಗೆದ್ದು ಕುಂತಳ ಚಕ್ರೇಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿ-ಕೊಂಡನು. ಅವನಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮಗ ಭಗೀರಥವರ್ಮನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೬೦ರಿಂದ ೪೦೦ರ ವರೆಗೆ ಕುಂತಳವನ್ನು ಆಳಿರಬೇಕು. ತಂದೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಹೋಗಿದ್ದ ಕೆಲ ರಾಜ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ಇವನು ಪುನಃ ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಈತನು ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಂಶದ ಭಗೀರಥನಿಗೆ ಸಮಾನನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡನು. ಈತನ ಮುಂದೆ ಮಗನಾದ ರಘು-ವರ್ಮನು ಕುಂತಳೇಶನಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೦೦ರಿಂದ ೪೩೫ರ ವರೆಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿದನು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಸಾಹಸಾಂಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಆಗ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೭೫-೪೧೪) ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಸಮಕಾಲೀನತೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಭೋಜನು ತನ್ನ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಳಿದಾಸನೆಂಬ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ೨ನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಳಿಸಿ-ಕೊಟ್ಟದ್ದು ರಘುವರ್ಮನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಜಿ. ಎಂ. ಮೊರೇಸ್ ಬರೆದಿರುವಂತೆ ಈತನ ತಂದೆಯಾದ ಭಗೀರಥವರ್ಮನ[10] ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕಲ್ಲ. ಕಾಳಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯ ಕಾಲ ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವವೆಂದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಶೋಧಕರೀಗ ಪೃಥ-ಕ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕೆಲ ಗಣ್ಯ ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಾಟಕಕಾರ ಕಾಳಿದಾಸ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಕಾರ ಕಾಳಿದಾಸ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಈ ರಾಯಭಾರಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ಕಾವ್ಯಕಾರನಾದ ೨ನೆಯ ಕಾಳಿದಾಸನೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ನಾಟಕ-ಕಾವ್ಯಗಳ ಕಾಳಿದಾಸರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ

---

10. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆ, (ಡಾ ಬಿ. ಎ. ಸಾಲೆತೊರೆ,): ಪುಟ ೩೯—" ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಶಿವ-ಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಣದ ವರೆಗೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮಾಳವದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದ ವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ತನ್ನ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಮಯೂರ-ಶರ್ಮನು ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಆಳಿದನಲ್ಲದೆ. ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಗುರುತಾಗಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ಎಂದಾದರೆ. ಈ ರಾಯಭಾರಿ ಕಾಳಿದಾಸನನ್ನು ೨ನೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಳಿದಾಸನೆಂದು ಗುರುತಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಹೇಮಚಂದ್ರನದೆಂದು ಜಿ. ಎಂ. ಮೋರೀಸ್ ಹೇಳಿದ[11] (ಆದರೆ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ಬರೆದುದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ) ಔಚಿತ್ಯ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ "ಇಹ ನಿವಸತಿ ಮೇರುಃ........ ಸ್ಥಾನಮಸ್ಮದ್ವಿಧಾನಾಂ" ಎಂಬ ವೃತ್ತವನ್ನು ಬರೆದವನು ಕಾವ್ಯಕಾರ ಕಾಳಿದಾಸನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ರಾಯಭಾರಿಯು ೨ನೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸನೇ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕದಂಬ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಯಭಾರಿ ಕಾಳಿದಾಸನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ದೊರಕಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಕದಂಬರ ಶಕ್ತಿ-ವೈಭವಗಳು ಗುಪ್ತರ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸದೆ ಇರುವಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಸಮಾನ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಮೇಲಿನ ವೃತ್ತದ ಅನುಮಾನಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ರಘುವಿನ ಕಾಲದ ಕದಂಬ ಕುಲದ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುತ್ತದೆ.

ರಘುವರ್ಮನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆವನಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ತಮ್ಮ ಕಾಕುತ್‌ಸ್ಥವರ್ಮನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೩೫ರಿಂದ ೪೫೦ರ ವರೆಗೆ ಕುಂತಳ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳಿದನು. ಈತನು ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಇವನ ಸೇನಾಪತಿ ತುಂಬ ವೀರನೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಈತನ ಹಿರಿಯ ಮಗಳಾದ ಅಜಿತ-ಭಟ್ಟಾರಿಕೆಯನ್ನು ವಾಕಾಟಕ ನರೇಂದ್ರಸೇನನೂ ಕಿರಿಯ ಮಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತಕುಲದ ಕುಮಾರಗುಪ್ತನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗಳನ್ನು[12] ಆಳುಪ ಕುಲದ ಪಶುಪತಿಯೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದು ಹೋದುದು ಕಾಕುತ್‌ಸ್ಥ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಘನತೆ-ಗೌರವಗಳನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಕಾಕುತ್‌ಸ್ಥವರ್ಮನ ಮಗನಾದ ಶಾಂತಿವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ರಲ್ಲಿ ಗದ್ದುಗೆಗೇರಿದನು. ಈತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾದಶ ಸಾಮಂತ ಪ್ರಭುಗಳಿದ್ದರಂತೆ.

---

10. K. K. Ch. III. 11. K. K., P. 20; and H. C. I. P. Vol. IV. P. 183.—ಈ ಕಾಕುತ್‌ಸ್ಥವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೦೫ರಿಂದ ೪೩೫ರ ವರೆಗೆ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (೨ನೆಯ ಪರಿಶಿಷ್ಟ) ನೋಡಿರಿ

12. S. K. H., P. 20 and H. C. I. P., P. ೧೮೩ರಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನ "ಕುಂತಲೇಶ್ವರದೌತ್ಯ" ದಲ್ಲಿ ಕುಂತಲೇಶನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ವಿರಾಮಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶವನ್ನು ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಔಚಿತ್ಯ-ವಿಚಾರ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕಾಕುತ್‌ಸ್ಥ-ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಧರಿಸಿರಲೂ ಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ತಂದೆಯಂತೆಯೇ ಈತನೂ ಬಹಳ ವೈಭವದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿದನು; ದಾನ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು. ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಶಾಂತಿ-ವರ್ಮ ಧರ್ಮಮಹಾರಾಜನು **ಅಖಿಲ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ,**+ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೭೫ರ ವರೆಗೆ ಜನಪ್ರಿಯ ಆಡಳಿತದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನ ತಮ್ಮನಾದ ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ವೈಜಯಂತೀ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕುಂತಳ (ಕರ್ನಾಟ) ನಾಡಿನ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎದುರುನಿಂತ ಸಾಮಂತರನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿದು, ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತ್ರಿ-ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ (ಬೇಲೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಹಳೇಬೀಡಿನಲ್ಲಿ) ನಿಂತು ನಡೆಸತೊಡ-ಗಿದನು. ವೈಜಯಂತಿಯಲ್ಲಿ (ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ) ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನಾದ ಮೃಗೇಶವರ್ಮನು ಶ್ರೀ ವಿಜಯಶಿವನೆಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೭೫ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೇರಿದನು. ಕೇಕಯ (ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ) ರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಪ್ರಭಾವತಿಯು ಇವನ ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಾದಳು. ಈತನು ತನ್ನ ಸಮ-ಕಾಲೀನನಾದ ವಿಷ್ಣುಗೋಪ ಗಂಗನನ್ನು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೭೫-೪೮೦) ಕೋಲಾರ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ತಳಕಾಡಿಗೆ ಓಡುವಂತೆಮಾಡಿದನು; ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೮-೫೦೦ರ ನಡುವೆ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ[13] ಮೂರನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಶ್ರೀ. ಆರ್. ಸತ್ಯನಾಥ ಅಯ್ಯರರು ಪಲ್ಲವ ಶಾಂತಿವರ್ಮನು "ಚಂಡದಂಡ" ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನೆಂದೂ ಅವನು ಆರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಯಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದೂ[14] ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈತನು ೩ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮನ ಮೊಮ್ಮಗನು. ಮೃಗೇಶವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೭೫ ರಿಂದ ೪೯೦ರ ವರೆಗೂ ತ್ರಿಪರ್ವತದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ-ಸಿಂಹವರ್ಮರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೮೫ ರಿಂದ ೫೪೦ರ ವರೆಗೂ ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಚಂಡದಂಡಪಲ್ಲವನೆಂಬುವನು ಪಲ್ಲವರ ಇನ್ನೊಂದು ಅಜ್ಞಾತಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಜಿ. ಎಂ. ಮೊರೇಸರಂತೆ[15] ಊಹಿಸ-ಬೇಕಾದ ಪ್ರಮೇಯವಿಲ್ಲ. ಮೊರೇಸರೆಂದಂತೆ ೩ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣು-ಗೋಪನೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದುದೂ ಅಯ್ಯರರ ಪ್ರಕಾರ ಸುಳ್ಳು. ೩ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮ-ನಾದಮೇಲೆ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲಾಳಿದ ವಿಷ್ಣುಗೋಪನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೫೫-೩೭೫. ಆದುದರಿಂದ ಮೃಗೇಶವರ್ಮ ಸೋಲಿಸಿದ್ದು ೩ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮನನ್ನಲ್ಲ-ಮೂರ-ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮನನ್ನು.

ಮೃಗೇಶವರ್ಮನು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಡಳಿತಗಾರನೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಸರಕಾರವು ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದು ಶಾಸನಸಿದ್ಧ.

---

13 .H. C. I. P. Classical Age: P. 282-3. 14. H. C. I. P., P. 278 and 283 15. K. K., P. 33.,

+ [illegible]

ಕಲಾವಿದರು, ಕವಿಗಳು, ಧರ್ಮಜ್ಞರು ಮತ್ತು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅವನ ಆಶ್ರಯ-ವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೈನರಿಗವನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನುಕೂಲತೆ-ಗಳನ್ನೊದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದು ಅವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಕೆಯ ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನ ಸಹೋದರನಾದ ಕುಮಾರವರ್ಮ ಕದಂಬನು ಅಣ್ಣನ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಮೃಗೇಶವರ್ಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾರಿದನು: ಹಾಗೇ ಶಾಂತಿವರ್ಮನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತಮ್ಮನಾದ ೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ತನ್ನ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವವನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆದು ತ್ರಿಪರ್ವತ (ಹಳೇಬೀಡು) ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳತೊಡ-ಗಿದನು. ಕದಂಬ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವೀಗ ಮೂರು ಪಾಲುಗಳಾಗಿ ಒಡೆದುಹೋ-ದಂತಾಯಿತು. ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದನು. ಅವನ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೩೫ ರಿಂದ ೪೬೦ರ ವರೆಗೆ. ನಣಕ್ಕಾಸಪಲ್ಲವನಿಂದ ಕೊನೆ-ಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸೋಲಾಯಿತಂತೆ. ಆದರಿಂದ ಅವನು ಪಲ್ಲವರ ಸಾಮಂತನಾದನು. ಅವರು ಅವನ ಕಾಲಾನಂತರ ಅವನ ಮಗ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನನ್ನು ಗದ್ದುಗೆಗೇರಿಸಿದರು. ನೆಲ್ಲೂರು--ಗುಂಟೂರುಗಳ ಔತ್ತರೇಯ ಪಲ್ಲವರ ೨ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನ ಮಗ ವಿಷ್ಣುಗೋಪನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಸ್ಕಂದ-ವರ್ಮನನ್ನು ಮೊರೇಸರು [16] ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನ ಸಮಕಾಲೀನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ತಿಳಿಯದು. ಆದರೆ ನಣಕ್ಕಾಸನೆಂದರೆ (೩ನೆಯ) ಸ್ಕಂದವರ್ಮ ಪಲ್ಲವ-ನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊರೇಸರ ಈ ಊಹೆ ಸಮರ್ಥವೆನ್ನಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ೩ನೆಯ ಸ್ಕಂದವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೩೬ ರಿಂದ ಸುಮಾರು ೫೦೦ರ ವರೆಗೆ.

ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮಗ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ ಕದಂಬನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೬೫ರಿಂದ ೪೮೫ರ ವರೆಗೆ ಚಂಡದಂಡ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನ ಅಧೀನ ನಾಗಿ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಕದಂಬ ರಾಜ್ಯಭಾಗವನ್ನಾಳಿದನು. ಚಂಡದಂಡ ಶಾಂತಿವರ್ಮನ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೮೫ರಲ್ಲಿ ಮೃಗೇಶವರ್ಮನ ಮಗನಾದ ರವಿವರ್ಮನನ್ನು ಸೋಲಿಸಹೋದಾಗ ಅವನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನ ಮಗ ಸಿಂಹವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೮೫ರಿಂದ ೫೧೬ರ ವರೆಗೆ ತ್ರಿಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾಗಿ ಆಳಿದರೂ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿದ್ದರೂ ರವಿವರ್ಮನಷ್ಟು ಖ್ಯಾತನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ನಡುವೆ ಮೃಗೇಶವರ್ಮನ ಮರಣಾನಂತರ ರವಿವರ್ಮನು ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದಾಗ ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಕುಮಾರವರ್ಮ ಕದಂಬನ ಮಗನಾದ ಮಾಂಧಾತೃವರ್ಮನು

---

16. K. K., P. 40.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೯೦ರಿಂದ ೪೯೭ರ ವರೆಗೆ ಬನವಾಸಿಯಿಂದ ಕದಂಬ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಆಳಲು ನಿಂತನು. ಅವನ ಬಲಾತ್ಕಾರದಾಳಿಕೆ ನಡೆದದ್ದು ಬರೀ ೭ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ. ಆಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮಾಂಧಾತ ತೀರಿಹೋದ: ರವಿವರ್ಮ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ: ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನನ್ನು ಕೊಂದ.

ವಿಜಯಿ ರವಿವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೯೭ರಿಂದ ೫೩೭ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಪಲ್ಲವರ ಮೇಲಿನ ವಿಜಯ ದೊರೆತ ಫಲವಾಗಿ ಹೆಸರಾಂತ ಈ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅವಿನೀತ ಗಂಗನನ್ನು ತಳಕಾಡಿನ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ಬಂದನು. ಇವನು ಧೀರನೂ ಉದಾರನೂ ಪಂಡಿತನೂ ಆಗಿದ್ದನು: ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉಜ್ವಲ ಪ್ರಭಾವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಸರ್ವಾತಿರಿಕ್ತ. ಈತನ ರಾಣಿಯು ೫೩೭ರಲ್ಲಿ ಇವನೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಿದಳು.

ರವಿವರ್ಮನ ಮಗ ಹರಿವರ್ಮ. ಇವನ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೩೭ರಿಂದ ೫೪೭ರ ವರೆಗೆ. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಈತನ ಬಳಿಕ ಬನವಾಸಿಯ ಗದ್ದುಗೆಯು ತ್ರಿಪರ್ವತೀಯ ಸಿಂಹವರ್ಮನ ಮಗ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನ ವಶಕ್ಕೆ ಹೋಯ್ತು. ಅವನಾಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೪೭ರಿಂದ ೫೬೫ರ ವರೆಗೆ. ದಾಯಾದನಾದ ಹರಿವರ್ಮನ ರುಂಡವನ್ನು ಮುಂಡದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ರಣಧೀರ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನಿಗೆ ಬನವಾಸಿ ಸರಕಾರದ ಗಣ್ಯ ನೌಕರನಾಗಿ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ೧ನೆಯ ಚಾಲುಕ್ಯ ಪುಲಿಕೇಶಿ ದಂಗೆ ಎದ್ದು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದದ್ದು ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ಈ ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನೂ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದನು: ತಿರುಗಿ ನಿಂತ ಸಾಮಂತ ಸೇಂದ್ರಕರನ್ನು ಹಾದಿಗೆ ತಂದನು; ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ದೃಢಪಡಿಸಿದನು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೧ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಮಗನಾದ ೧ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಬನವಾಸಿಗೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಂದಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಇವನ ಮಗ ಅಜವರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೬೫-೬೦೬ರ ವರೆಗೆ ಕೇವಲ ಬನವಾಸಿ ೧೨ ಸಾವಿರವನ್ನು ಹತಪ್ರಭನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ತಂದೆಗಿದ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಈತನಿಗಿಲ್ಲವಾಯ್ತು: ಈತನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದನು. ಇವನ ಕಾಲಾನಂತರ ಇವನ ಮಗ ಭೋಗಿವರ್ಮನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೦೬ರಿಂದ ೬೧೦ರ ವರೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿಯೇ ಆಳಿದನು. ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮಂಗಲೇಶನಿಗೂ ಅವನ ಅಣ್ಣನ ಮಗನಾದ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಗೂ ಕಲಹವುಂಟಾದದ್ದು ಇವನಿಗೆ ಲಾಭಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮಂಗಲೀಶ ಆಳಿದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೯೭ ರಿಂದ ೬೧೦ರ ವರೆಗೆ. ೬೧೦ ರಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು, ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಮ್ರಾಜನಾದ. ಅನಂತರ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಕಳೆದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಮರಳಿ ಗೆದ್ದು-ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆತನು ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು. ಆಗ ನಡೆದ ಘೋರಕದನ-ದಲ್ಲಿ ಭೋಗಿವರ್ಮನೂ ಅವನ ಮಗ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನೂ ಹತರಾಗಿರಬೇಕು. ಕುಬೇರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಕದಂಬರ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಕೊನೆಗಂಡಿತು.

ಆದರೆ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ (೬೧೦-೬೪೨) ೨ನೆಯ ಪುಲಿ-ಕೇಶಿಯು ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ೧ನೆಯ ಮಹೇಂದ್ರವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದನು, ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದನು. ಆದರೆ ಆ ಗೆಲುವು ತೀರ ನಶ್ವರ-ವಾಯ್ತು. ಮಹೇಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ೧ನೆಯ ನರಸಿಂಹವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ಹಾಳುಗೆಡಿಸನು ಮತ್ತು ವಾತಾಪಿಕೊಂಡನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆಗ ೬೪೨ ರಿಂದ ೬೫೫ರ ವರೆಗೆ ಚಾಲುಕ್ಯಸಿಂಹಾಸನ ಖಾಲಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ಮೇಲೆ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಮಗನಾದ ೧ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಬಾದಾಮಿಯಿಂದ ಪಲ್ಲವರನ್ನೋಡಿಸಿ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇ-ರಿದನು. ಅವನ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೫೫ ರಿಂದ ೬೮೧ರ ವರೆಗೆ. ಆದರೆ ಆತನಿಗೂ ತನ್ನ ಆಳಿಕೆಯ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಪಲ್ಲವದೊರೆಗಳೊಡನೆ (೧ನೆಯ ನರಸಿಂಹ-ವರ್ಮ, ಅವನ ಮಗ ೨ನೆಯ ಮಹೇಂದ್ರವರ್ಮ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ೧ನೆಯ ಪರಮೇಶ್ವರವರ್ಮರೊಡನೆ) ಹೋರಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಕಳೆಯಬೇಕಾಯ್ತು; ಹೋರಾಡಿ ಗೆದ್ದೂ ಗೆದ್ದ: ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ; ಅವನ ತಂದೆಯಂತೆಯೇ ಕದಂಬರ, ಮೌರ್ಯರ (ಉತ್ತರಕೊಂಕಣ ಪ್ರದೇಶದ ಅರಸರ) ಮತ್ತು ಪಲ್ಲವರ " ಮಹಾ-ರಾಷ್ಟ್ರಕ " ಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕೆಯೊಳಗೆ ತಂದುಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ೬೭೪ ರಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ೧ನೆಯ ಪರಮೇಶ್ವರವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರೂ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಸೇನಾಪತಿ ಶಿರುತ್ತೊಂಡನು ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು. ಆಗ ಅವನಿಂದ ಬಾದಾಮಿಯನ್ನುಳಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ವಿಜಯಾ-ದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಲಭಿಯ ಶೀಲಾದಿತ್ಯನು ಪಲ್ಲವರ ೨ನೆಯ ಮಹೇಂದ್ರ ವರ್ಮನನ್ನು ಕೊಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇರಸರವಾದ[17]. ಒಂದನೆಯ ನರಸಿಂಹ-ವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನು ಪುಲಿಕೇಶಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಭಾಗ ವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ವಲಭಿಯ ಶೀಲಾದಿತ್ಯನು ನರಸಿಂಹವರ್ಮನ ಮಗ

17. K. K., P. 75,

ನೇಪ (೬೬೦-೬೭೦) ೨ನೆಯ ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಂದು ಆ ಭಾಗವನ್ನು ತಾನಾಳ ತೊಡಗಿದ— ಎಂಬುದು ವಾದದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರೆ ಲಾಟೀಯ ಯುವರಾಜ ಶ್ರ್ಯಾಶ್ರಯ ಶೀಲಾದಿತ್ಯನು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ಧರಾಶ್ರಯ ಜಯಸಿಂಹವರ್ಮನ ಮಗನೆಂದು[18] ಸಾಧಾರವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವದರಿಂದ. ಅವನು ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮನೆತನವೇ ಸೋಲಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಶೀಲಾದಿತ್ಯನಾಗ ೧ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು— ಅಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಈ ಘಟನೆ ನಡೆಯುವ ಮೊದಲೇ— ಅಂದರೆ ೧ನೆಯ ನರಸಿಂಹವರ್ಮ ಪಲ್ಲವನು ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ೧೩ ವರ್ಷಗಳಕಾಲ (೬೪೨-೬೫೫) ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನ ಖಾಲಿಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ೧ ವರ್ಷ ಮೊದಲು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಗೊಂದಲದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದು, ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೧೦ರಿಂದ ೬೫೧ರ ವರೆಗೆ ಲುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಭೋಗಿವರ್ಮನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನ ಮಗನೂ ಆಗಿರಬಹುದಾದ ಮಧುವರ್ಮ ಕದಂಬನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೫೧ರಿಂದ ೬೫೫ರ ವರೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳಿದನು. ಒಂದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಬಳಿಕ ಪಾಂಡ್ಯ, ಚೋಳ, ಕೇರಳಗಳ ಅರಸರಂತೆಯೇ ಬನವಾಸಿಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕದಂಬರ ಹೆಸರೂ ಅಡಗಿಹೋಯಿತು. ಬಹುಶಃ ಮಧುವರ್ಮನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದಿರಬೇಕು.

ಕದಂಬರ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ

ಬನವಾಸಿಯ ಕುಂತಳ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯ ಅಳಿಯಿತು; ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕರ್ನಾಟ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯ ಬೆಳೆಯಿತು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೫೫ರಿಂದ ೬೭೫ರ ವರೆಗೆ ಖಗ್ರಾಸ ಖಂಡ. ೬೭೫ ರಲ್ಲಿ ಆಳುವ ಅರಸ ಗುಣಸಾಗರನ ಶಾಸನವೊಂದು ಕದಂಬಮಂಡಲವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಗುಣಸಾಗರನು ಆಳುವ ಮಾಂಡಲಿಕ. ಚಾಲುಕ್ಯ ಮಂಗಲೇಶನ ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೭೮ರ ಶಾಸನ ಹೇಳಿದೆ— ೧ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ವಂಗ,

17. K. K., P. 65., 18. H. C. I. P., P. 246: ವಲಭಿಯು ಲಾಟದೇಶದೊಳಗೆ ಅಡಕವಾಗದ ಭೂಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಧರಸೇನ ವಂಶದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವು ೪ನೆಯ ಧರಸೇನನ ಬಳಿಕ ಶೀಲಾದಿತ್ಯವೆಂಬ ಹೊಸ ವಂಶಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೋಯಿತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. (P. 148). ಈ ಹೊಸ ವಂಶದ ವಜ್ರಟ ಶೀಲಾದಿತ್ಯನನ್ನು ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಮಗನಾದ ಮತ್ತು ಶ್ರ್ಯಾಶ್ರಯ ಶೀಲಾದಿತ್ಯನ ತಂದೆಯಾದ ಧರಾಶ್ರಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಜಯಿಸಿದನು. (P. 149). ಅಲ್ಲದೆ ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದು ವಲಭಿಯ ಶೀಲಾದಿತ್ಯನಲ್ಲ, ಚಾಲುಕ್ಯ ಶೀಲಾದಿತ್ಯ (P. 149).

ಅಂಗ, ಕಳಿಂಗ, ವಟ್ಟೂರ, ಮಗಧ, ಮದ್ರಕ, ಕೇರಳ, ಗಂಗ, ಮೂಷಕ, ಪಾಂಡ್ಯ, ದ್ರಮಿಳ, ಚೋಳಿಯ, ಆಳುಕ ಮತ್ತು ವೈಜಯಂತಿಗಳ ರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದ-ಎಂದು ಆಳುಪರನ್ನು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಕಳಚುರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೆದ್ದವನು ಮಂಗಲೀಶನೇ. ೨ನೆಯ ಪುಲಿಕೇಶಿಯು ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಸಾಗರಖಂಡ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಬಂಧುಗಳಾದ ಸೇಂದ್ರಕರ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ಆಳುಪರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಕದಂಬನಿರ್ಮೂಲನಕ್ಕೆ ತಳಪಾಯ ಹಾಕಿದನು. ಗುಣಸಾಗರ ಆಳುಪನು (೬೫೦) ಕುಂದವರ್ಮರಸ ಆಳುಪನಾದಮೇಲೆ ಬನವಾಸಿಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅವನ ಮೇಲ್ದೊರೆ ೧ನೆಯ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ. ಗುಣಸಾಗರನಾದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಮಗ ೧ನೆಯ ಚಿತ್ರವಾಹನ ಆಳುಪ ಬಂದ. ಅವನ ಮೇಲರಸ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿನಯಾದಿತ್ಯ.

ಮಹಾರಾಜ ಚಿತ್ರವಾಹನ (೬೭೫-೭೦೦) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ. ಅವನು ತನ್ನ ಎಡೆವೊಳಲ ಜೊತೆಗೆ ಬನವಾಸಿ ನಾಡನ್ನಾಳಿದ. ಆಮೇಲೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಬಾಂಧವರಾಗಿದ್ದ ಸೇಂದ್ರಕರಿಗೂ ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೊಂದು ಪಾಲು ಬಂತು. ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಸೇನಾನಂದರಾಜ ಸೇಂದ್ರಕನೂ ಅವನ ಸಂತಾನದವರೂ ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿ ಬನವಾಸಿಯ ಭಾಗವನ್ನಾಳಿದರು. ದೇವಶಕ್ತಿ ಸೇಂದ್ರಕನು ೧ನೆಯ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅಧೀನನಾಗಿ ಬನವಾಸಿ ಭಾಗವನ್ನು ಆಳಿದ. ಅದು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೬೪ರ ಕಾಲ. ದೇವಶಕ್ತಿಯು ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಸೇನಾನಂದರಾಜನ ಮಗನಾಗಿರಬಹುದು. ಪೋಗಿಲ್ಲಿಮಹಾರಾಜನೆಂಬ ಸೇಂದ್ರಕನು ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನ (೬೮೦-೬೯೨) ಅಧೀನನಾಗಿ ಬನವಾಸಿನಾಡಿನ ನಾಗರಖಂಡವೆಂಬ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು: ಸೊರಬತಾಲೂಕಿನ ಜಡೆಯೂ ಅವನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು. ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಜೊತೆಗೇ ಸೇಂದ್ರಕರ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯೂ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಲ್ಲಿ ನಿರ್ನಾಮವಾಯಿತು.

ಮಳಖೇಡದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೀಗ ಪ್ರಬಲರಾದರು. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೫೩ರ ಸಮಯ. ಖಡ್ಗಾವಲೋಕ ದಂತಿ ದುರ್ಗರಾಜದೇವನೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆಯ ಆಧಿಪತ್ಯ. ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಅವನಿಗೆ ಮಣಿದರು. ಕರ್ನಾಟ, ಕಾಂಚಿ, ಕೇರಳ, ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸರೆಲ್ಲರೂ ಅವನ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು ಅವನ ಮಗ ರಾ. ಕೂ. ಕೃಷ್ಣ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿದನು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ತಮ್ಮ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದಾಗ ಬನವಾಸಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದರ ಗ್ರಾಮಗಳು ೧೨೦೦೦, ರಾಜಧಾನಿ ಬನವಾಸಿ ಪಟ್ಟಣ. ಆಳುಪರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯಭಾಗವಿಂದು ರಾ. ಕೂ. ಆಧಿಪತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಾಂತ. ಆಳುಪರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅಧೀನರಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೯೦ರ ವರೆಗೆ ಬನವಾಸಿಯನ್ನಾಳಿದರು.

೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುಪರ ೨ನೆಯ ಚಿತ್ರವಾಹನನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಿರುದ್ಧ ದಂಗೆಯೆದ್ದನು. ಆಗಿನ ರಾ. ಕೂ. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೩ನೆಯ ಗೋವಿಂದ. ಚಿತ್ರವಾಹನನನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿದುಕೊಟ್ಟ ಕೊಲ್ಲಿಪಲ್ಲವನೊಳಂಬನ ಮಗನಾದ ರಾಜಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಬನವಾಸಿಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಅವನು ವರ್ಗಾಯಿಸಿದನು. ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಕೊಲ್ಲಿಪಲ್ಲವನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದನು. ಅವನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ಮಂದನಾಗ. ಎರೆಯಮ್ಮರಸ (೮೧೪) ಎಂಬ ಮಾಂಡಲಿಕನು ಅನಂತರದ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ರಾಜ್ಯಪಾಲ.

ರಾ. ಕೂಟರ ೧ನೆಯ ವಾರಾದಿತ್ಯ/ ಅಮೋಘವರ್ಷನ (೮೧೪-೮೭೮) ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಕೇತನ ಮನೆತನದ ಬಂಕೆಯರಸ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೩೫ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಛಾಸಿರದ ಆಡಳಿತಗಾರನಾದನು. ಆಮೇಲೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೬೭ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಂಕೆಯರಸನ ೨ನೆಯ ಮಗ ಲೋಕಾದಿತ್ಯನು ಇಡಿ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಆಡಳಿತಗಾರನಾದನು. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಡುವೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೭೦ರಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಇಂದ್ರನ ಆಡಳಿತಗಾರಿಕೆ ನಾಗಿತ್ತು. ಆಮೇಲಿನವನು ಬಂಕೆಯನ ಕಿರಿಯ ಮಗ ಶಂಕರಗಂಡ. ಅವನು ರಾ. ಕೂ. ೧ನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದನು; ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳಿಕೆಯ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲೂ ಅವನು ಬನವಾಸಿಯ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ. ಅದೇ ಚೆಲ್ಲಕೇತನ ಮನೆತನದ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಲೋಕಾದಿತ್ಯನು ಶಂಕರಗಂಡನಾದ ಬಳಿಕ ಬನವಾಸಿಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದನು (೮೯೩-೯೦೫). ರಾ. ಕೂ. ೨ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಅವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೦೫ರ ವರೆಗೆ ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦೦ವನ್ನು ಆಳಿದನು. ಅನಂತರ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ಸೇನಾವರಿಸನು ಬನವಾಸಿಯ ಆಡಳಿತದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾದನು. ಮಹಾಸಾಮಂತ ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸನಿಗೆ ಅನಂತರ ಬನವಾಸಿಯ ಅಧಿಕಾರ. ಈತನ ಮಹಾಸಾಮಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಕದಂಬಕುಲದ ಅಜ್ಜವರ್ಮನು ದಂಗೆಯೆದ್ದು ಹತನಾದನು. ಬಂಕೆಯರಸನ ಕಾಲದಿಂದ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂಕಾಪುರವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಆಳಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನೊಬ್ಬ ಕದಂಬರಾಜನೂ ರಾಜ್ಯಪಾಲನೂ ಆದವನು. ಆಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೩೪ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದವನು ಶಾಂತರ. ಇದು ರಾ. ಕೂ. ೪ನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಕಾಲ. ಅನಂತರ ಮತ್ತೆ ೯೪೫ರಲ್ಲಿ ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸನೇ ಬನವಾಸಿಯ ಒಂದು ಭಾಗದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಚೆಲ್ಲಕೇತನರ ಆಡಳಿತದ ವೈಭವವು ಕೊನೆಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ರನ್ನನಿಂದ ಮುಗಿಯಿತು (೯೫೪).

ಬನವಾಸಿಯ ಬಾಳು ಈ ನಡುವೆ ರಾ. ಕೊ. ಸಾಮಂತನಾದ ಗಂಗಮಾರಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮನ ಕೈಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗಂಗರ ಆಡಳಿತವನ್ನು

೪-೫ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗಷ್ಟೇ ಕಂಡಿತು. ಆಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇದು (೯೪೫) ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸ ಚೆಲ್ಲಕೇತನನ ಕೈಗೆ ಬಂತು. ಆದರೆ ಕೊನೆಯ ಚೆಲ್ಲಕೇತನನಾದ ರಸಣ್ಣ ಮನೆತನದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಇತಿಶ್ರೀ ಹಾಕಿದ. ಅಂತೂ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಗಳಾದ ಬಂಕಾಪುರದ ಚೆಲ್ಲಕೇತನರ ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯಪಾಲತ್ವವು ಸುಮಾರು ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಬಾಳಿತು.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೫೪ರಲ್ಲಿ ಮಾಚಿಯರಸ ಅಥವಾ ಸಾರಕ್ಕಿ ಅರಸ ಬನವಾಸೀಶ್ವರನಾದನು. ಈ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯ ಆಳಿಕೆ ಆರು ವರ್ಷಕಾಲ. ಇವನ ರಾಜಧಾನಿ ಎಡೆನಾಡು. ಇವನ ಅನಂತರ ಜವನೇಶ ಬಂದ (೯೬೦). ಆಮೇಲೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೫ರಿಂದ ೯೬೮ರ ವರೆಗೆ ಗೊಬ್ಬಿಂವರಸ ಆಳಿದ. ರಾ. ಕೂ. ದಂತಿದುರ್ಗನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೫೩ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವೈಭವವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೭೩ರ ವರೆಗೆ ಕ್ರಮೇಣ ಕರ್ನಾಟವಾಗಿ ಹೋದ ಕುಂತಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿತು; ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಸಾಮಂತ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಿಂದಲೂ ಅದರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಳ್ಗವುಂಡರಿಂದಲೂ ಆಳಿಸಿತು; ಆಮೇಲೆ ರಾ. ಕೂ. ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೭೩ರಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ತೈಲ ಸೋಲಿಸಿದಾಗ ನಾಮಶೇಷವಾಯಿತು.

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರುತ್ಥಾನ.

ರಾಜಧಾನಿ: **ಹಾನುಗಲ್ಲು**

ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೮-೬೯ರಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟಿಗದೇವ ಚಾಲುಕ್ಯನು ಬನವಾಸಿಯನ್ನೂ ಅದರ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದನು.[19] ಅದು ರಾ. ಕೂ. ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಕಾಲವರ್ಷನ ಕಾಲವಾಗಿತ್ತು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೩೯-೯೬೮). ಚಟ್ಟಿಗನು ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಶುಭಾರಂಭವನ್ನು ತೈಲನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೭೩ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ನವ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯಯುಗ ಪುನರಾರಂಭವಾಯ್ತು. ಚಟ್ಟಿಗದೇವನು ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರುತ್ಥಾಪನೆಗೆ ನಾಂದಿ ಮಾಡಿದ; ಬನವಾಸಿಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಇದಿನ ಜಿಡಂಗದೇವ ಕದಂಬನಿಗೆ ವಹಿಸಿದ. ಆಮೇಲೆ ತೈಲ ಮೋರ್ಖೊರೆ. ಛಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕುಂದಮ ಕದಂಬ ೨ನೆಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ.

ಜಿ. ಎಂ. ಮೊರೇಸ್ ಹೇಳುವಂತೆ[20] ಚಾಲುಕ್ಯ ಛಟ್ಟಿಗದೇವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೮ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು

19. K. K. P. 88. 20. K. K., P. 89.

ನಿಜವಾದದ್ದೆ. ಅದು ರಾ. ಕೂ. ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಕಾಲವರ್ಷನ (೯೩೯-೯೬೭) ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಅವನ ಬಳಿಕ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ೨ನೆಯ ಕಕ್ಕನ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟಿಗನ (೯೬೮-೯೭೩) ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಕಕ್ಕನು ದುರ್ಬಲ ದೊರೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದುದರಿಂದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ (ಕಲ್ಯಾಣಿಯ) ತೈಲಪನ ಪೂರ್ವಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಚಟ್ಟಯ್ಯನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು ಮತ್ತು ಮೂಲ ಕದಂಬ ಕುಲದ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಇಳಿವ ಬೆಡಂಗ ಕದಂಬನ ನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದರೋ ಏನೋ ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾದ[21] ಇಂದ್ರವರ್ಮ[22], ಜಸ (ಯಶ) ವರ್ಮ[23a], ರವಿವರ್ಮ[23b], ಅರ್ಜುನವರ್ಮ ಎಂಬ ಕದಂಬ ದೊರೆಗಳ ಹೆಸರು ಕೇಳಿಬಂದರೂ ಅವರು ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಇಳಿವ ಬೆಡಂಗ ಕದಂಬನ ಪೂರ್ವಜರಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ವಿಧಿವಿಹಿತವಾದ ಸಾಮಂತ ಪಟ್ಟ (ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರತ್ವ) ಇತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲು ಸದ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುವರ್ಮ (೬೫೧-೫೫) ಕದಂಬನಾದ ಮೇಲೆ ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕದಂಬ ದೊರೆಗಳ ವಂಶದ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ: ಇಂದ್ರವರ್ಮ ಕದಂಬನ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೫೫ರಲ್ಲಿ. ಅವನಿಗೂ ಇಳಿವ ಬೆಡಂಗನಿಗೂ ನಡುವಿನ ಕದಂಬ ದೊರೆಗಳ ಸ್ಥಾನ-ಕಾಲಮಾನಗಳು ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಬನವಾಸಿಯನ್ನಾಳತೊಡಗಿದ ಇಳಿವ ಬೆಡಂಗನನ್ನೇ (೯೬೮-೯೮೦) ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೆಂದು ಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಳಿವ ಬೆಡಂಗನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗ ಚಟ್ಟ, ಚಟ್ಟ್ಯ, ಚಟ್ಟ್ಯಗ, ಕುಂದಮ, ಕುಂದರಾಜ, ಅಥವಾ ಶ್ರೀಕಂಠ ಗೋವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕದಂಬ ಮಾಂಡಲಿಕನು ಬನವಾಸಿಯನ್ನಾಳಿದನು — ರಾಜಧಾನಿಯು ಹಾನುಂಗಲ್ ಅಥವಾ ಹಾನುಗಲ್ಲು. ಆತನ ಕೈಕೆಳಗೆ ನಾಗರಖಂಡ ೭೦ (ಎಳಂಬಳಿಗೆ) ಇಲ್ಲಿ ಮುನ್ನ ಅಯ್ಯಣ್ಣನ ಮಗ ಜೋಗಯ್ಯನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ (೯೮೦-೧೦೩೧) ರಾಜರಾಜಚೋಳನು ಚೋಳಮಂಡಲದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದನು. (೯೮೫-೧೦೧೪). ಅವನು ತನ್ನ ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ[23] ಆಗಲೇ ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಸ್ತರಿಸಲೆಂದು ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿನಾಡುಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೧೮ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅವನ ಮಗ ರಾಜೇಂದ್ರ ಉತ್ತಮ ಚೋಳನೂ ಬನವಾಸಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಚೋಳರ ಸೈನ್ಯ

21. ಹೊನ್ನಾಳಿ ಶಾ. ನಂ. 13; 22. ಶಿಕಾರಪುರ ಶಾ. ನಂ. 45;
23 a. ಸೊರಬ ಶಾ. ನಂ. 465; 23 b. ಶಿಕಾರಪೂರ ಶಾ. ನಂ. 191 — E. C.
23. C. S. H. I., P. 147.

ಬಳಿ ೯೦,೦೦೦ದಷ್ಟಿತ್ತೆಂತೆ. ಅವರ ದಾಳಿ ತ್ರೈಮೂರಲಿಂಗ, ಹಂಗೇರಿಯವರ ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಜೀವ-ಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವರು ಸುಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದಾಳಿಗಳನ್ನೆದುರಿಸಲು ತಂದೆ-ಮಗ ಇಬ್ಬರೂ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದ ತ್ರೈಲಪ-ಇರಿವ ಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯರೂ (೯೯೭-೧೦೦೮) ೧ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ- ೧ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಜಯಸಿಂಹರೂ (೧೦೦೮-೧೦೪೨) ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲವದು- ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರಿಗೆ ನೆರವೀಯಲು ರಾಜ್ಯಪಾಲರನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸಿದರು. ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಳಿಗೆ, ಕಿಸುಕಾಡು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಗೆ ಛಟ್ಟದೇವನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಬಂದನು. ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆದುರಿಸಲು ತಕ್ಕ ಸೈನಿಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು, ಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಡುವುದು ಮತ್ತು ಸುಂಕಜಾತಿಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ಇರಿವ ಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಚಾಲುಕ್ಯನು ಒಮ್ಮೆ ಚೋಳರನ್ನು ಓಡಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಅವರು ಮತ್ತೆ ದಾಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಹೋದರು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೧೨ರೊಳಗೆ ಕುಂದಮ ಕದಂಬನು ಚೋಳರಿಂದ ಹೈವೆ ೫೦೦ರನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಾಂತಳಿಗೆಗೂ ಅವನೇ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಂತರ ದೊರೆಯೊಬ್ಬನು ಕದಂಬನಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ತನ್ನ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದುದು ೧೦೪೫ರ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಾಂತರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೇ ಕದಂಬರ ಮೇಲ್ಕೊಡೆತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಅವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಚೋಳರೊಡನೆ ಕಾಳಗ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲಕ್ಕಷ್ಟೇ ಪರಿಮಿತ. ಕಾಳಗ ಮುಗಿದೊಡನೆಯೇ ಕುಂದಮ ಕದಂಬನು ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕೆಯೊಳಗೆ ತಂದುಕೊಂಡನು. ೧೦೧೯ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಳಿಗೆ, ಹೈವೆ- ಎಂಬೀ ಮೂರೂ ವಿಷಯಗಳ (ಜಿಲ್ಲೆಗಳ) ಮೇಲ್ಕೊಡೆಯಾಗಿ ಆಳತೊಡಗಿದ. ಆದರೆ ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಹೈವೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡರು; ಸಾಂತಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಸಾಂತಳಿಗೆಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಓಡಿಸಲಾಯ್ತು.

ಕುಂದಮ ಕದಂಬನಿಗೆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ, ಜಯಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಮಲ್ಲ ಎಂಬ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಕುಂದಮನು (ಚಟ್ಟನು) ವೀರನೂ ಉದಾರನೂ ಆಗಿದ್ದನು; ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ದತ್ತಿ-ದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೆಸರಾದನು; ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು; ಬಡಬಗ್ಗರಿಗೆ ನೆರವೀಯುವ ಸ್ವಂತದ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಸಮಾಜ ಅತ್ತ ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಕುಂದಮನ ತರುವಾಯ ಅವನ ೨ನೆಯ ಮಗ ಜಯಸಿಂಹನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಮಹಾವೀರನಾದ ಈತನು ಚೋಳರೊಡನೆ ಅನೇಕ ಸಲ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಗೆದ್ದನು. ಆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಅದರಲ್ಲೇ ಹೊಂದಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಜಯಸಿಂಹ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಇರಿವ ಬೆಡಂಗದೇವ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಸಮಕಾ-

ಯಾದ ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ಗಂಡ[24a] ಈಕೆ ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ರ ಆಡಳಿತಗಾರ್ತಿ-ಯಾಗಿ ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದಳು. ಈಕೆಯ ಮಗ ತೋಯಿಮ-ದೇವ ಕದಂಬ. ಈ ತೋಯಿಮನೇ ಜಯಸಿಂಹ ಕದಂಬೇಶ್ವರನ ೨ನೆಯ ಮಗನಾದ ತೈಲಪ.

ಜಯಸಿಂಹ ಕದಂಬ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ೫ ಜನ ಮಕ್ಕಳು: ೧) ಮೌಳಿ (೨) ತೈಲ (ತೈಲಪ). (೩) ಶಾಂತಿವರ್ಮ. (೪) ಚೋಕಿದೇವ ಮತ್ತು (೫) ವಿಕ್ರಮ. ಮೌಳಿಯೆಂಬ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರನು ಆಮೇಲೆ ೨ನೆಯ ಮಯೂರವರ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರಾದನು. ತಂದೆಯ ಮರಣಾನಂತರ ಮೊದಲಿನ ಮೂವರು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಕದಂಬ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಳಿದರು. ಇವರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂದಮನು ಚೋಳರಿಂದ ಪುನಃ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೈವೆಯು ಆಳುಪರ ಪಾಲಾಯಿತು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಜಯಸಿಂಹನ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೩೧ರಿಂದ ೧೦೩೬ರ ವರೆಗೂ ೨ನೆಯ ಮಯೂರವರ್ಮನು ೧೦೩೬ರಿಂದ ೧೦೪೫ರ ವರೆಗೂ ೧ನೆಯ ತೈಲ (ಕದಂಬನು) ೧೦೪೫ರಿಂದ ೧೦೭೫ರ ವರೆಗೂ ೨ನೆಯ ಶಾಂತಿವರ್ಮ (ಕದಂಬನು) ೧೦೭೫ರಿಂದ ೧೦೯೪ರ ವರೆಗೂ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದರು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮೇಲ್ದೊರೆತನ ಆಗ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೪೨-೧೦೬೮).

ತೈಲನು (ತೋಯಿಮದೇವ. ತೋಯಿಮರಸ) ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕದಂಬ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ ಇವನ ತಾಯಿ ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦, ತೊರಗೆರೆ ೬೦. ಮತ್ತು ಮಾಸವಾಡಿ ೧೪೦ ಎಂಬ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಕ್ರಮಗಳು ತುಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದ್ದವು. ಕಾಳಿದಾಸಯ್ಯ, ಮಲ್ಲಯ್ಯ, ಚಿಟ್ಟಿಮಯ್ಯ, ದೇಮಣ್ಣ, ಚಾವುಂಡರಾಯ ಎಂಬ ಐವರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಈಕೆಯ ದರಬಾರಿನಲ್ಲಿ ಅರಮನೆ-ಖಾತೆ, ಆಡಳಿತ, ಪರರಾಜ್ಯ ವ್ಯವಹಾರ, ಸೇನಾಸಂಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಕೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಯುಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ದಾಸಿಮಯ್ಯನು ಈ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದನು. ರಾಜ್ಯಮಂಡಲದ ಉಪಾಯ-ಚಿಂತಕನು (Commissioner) ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದುದಲ್ಲದೆ, ಆತನು ಇತರ ಆರ್ಥಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ (ಧಾರ್ಮಿಕ) ಆಡಳಿತಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ಸ್ವತಃ ದಂಡನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಗೋಕಾಕ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳ ಸ್ಥಳೀಯ ದಂಗೆಗಾರರನ್ನು ಅಡಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

24a. K. K., P. 102 3.

ತೈಲಪ ಕದಂಬನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಬಹಳ ಅಭ್ಯುದಯ ಹೊಂದಿತು; ಮನೆತನದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಾನುಗಲ್ಲು ಮಹಾಭಾರತಕಾಲದ ವಿರಾಟ-ನಗರದ ವೈಭವವನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಈತನ ದಾಯಾದನಾದ ಹರಿಕೇಸರಿ ಕದಂಬನು ಆಗ ಬಂಕಾಪುರ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದುದು ತೈಲಪನಿಗೆ ತುಂಬ ಅನುಕೂಲವಾಯ್ತು. ಈತನ ತಾಯಿಯಾದ ಅಕ್ಕಾ-ದೇವಿಯ ಮುತ್ಸದ್ದಿತನ, ಸೈನಿಕತಜ್ಞತೆ, ಆಡಳಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಬಲವು ತೈಲಪನ ಸುದೈವದಿಂದ ಕಡೆತನಕ ಲಭ್ಯವಾಯ್ತು. ಅಕ್ಕಾದೇವಿಯು ಧರ್ಮಶೀಲೆಯೂ ಆಗಿ-ದ್ದುದು ದೇವಾಲಯ ರಚನೆ, ದತ್ತಿದಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ತೈಲಪಪತ್ನಿ ಮೈಲಾಳದೇವಿಯೂ ಧರ್ಮಪರಾಯಣೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ತಾಯಿಯ ಮರಣಾನಂತರ ತೈಲದೇವನು ಬನವಾಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಈತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಿಂದ ೧೧೧೬ರ ವರೆಗೆ (ತಂದೆಯ ಕಾಲದ ಅನಂತರ) ಹಾನುಗಲ್ಲು ಸರಕಾರದಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ **ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ** ಆಳಿದನು.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಿಂದ ೧೦೭೫ರ ವರೆಗೆ ಹಾನುಗಲ್ಲು ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ತೈಲಪನ ತಮ್ಮನಾದ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನು ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿ ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ಈತನಿಗೂ ಈತನ ಅಣ್ಣನ ಮಗ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನಿಗೂ ಉಂಟಾದ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆಯ ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಚಾಲುಕ್ಯವಿಕ್ರಮನ ಮಾವನಾದ ಗೋವೆಯ ೧ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿ ಕದಂಬನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ೧ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೦ರಿಂದ ೧೦೮೦ರ ವರೆಗೆ. ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ನವ್ಯ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ಅಥವಾ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಆಗ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೭೬--೧೧೨೬) ಕದಂಬರ ಮೇಲರಸನಾಗಿದ್ದನು. ಪಾಂಡ್ಯ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ಸಿರಿಯದೇವಿಯು ಶಾಂತಿವರ್ಮನ ಮಹಿಷಿ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಜ ೨ನೆಯ ತೈಲಪ ಕದಂಬನ ತಾಯಿ.

ಬನವಾಸಿಯೊಡೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಕದಂಬೇಶ್ವರನು ವೀರನೂ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಈ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಭುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುರಸ್ಕಾರವಿತ್ತು.* ಅಗ್ರಹಾರಗಳೆಂಬ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನಿವನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತ ರಾಜ್ಯದ ನಾನಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಜೈನ ಪಂಡಿತರನೇಕರಿಗೆ ಇವನು ಆಶ್ರಯವಿತ್ತನು. ಕುಪಟೂರಿನ ಅಗ್ರಹಾರ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಯಿತು. ಧಾರ್ಮಿಕ

* ೧೧ನೇ ಶತಮಾನದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಕಾರ ಕೃಷ್ಣಮಿಶ್ರನು "ಪ್ರಬೋಧ ಚಂದ್ರೋದಯ" ನಾಟಕವನ್ನು ಈತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಬರೆದನು (?) —ಸಂ. ನಾ.

ಸಮಷ್ಟಿತಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಯುವರಾಜ- ಮಹಾರಾಜ ಪ್ರಭುತ್ವ ಒಟ್ಟು ಅರ್ಧ ಶತಮಾನದಷ್ಟಾಯಿತು (೧೦೬೮–೧೧೧೬).

ಬನವಾಸಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು

ಕರ್ನಾಟ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಾದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೈಕೆಳಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಾಗಿದ್ದರು. ಒಂದೊಂದು ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಂತಳ ವಿಭಾಗದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಲ್ಲಿ ಭೀಮರಸನು ಮೊದಲಿಗನೆಂದು[24b] ಆಗಲೇ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಅವನ ಮೊದಲ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೯೭ರದ್ದು. ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಳಿಗೆ, ಕಿಸುಕಾಡುಗಳು ಅವನಾಳಿಕೆಯ ವಿಭಾಗ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೦೬ರ ಬಳಿಕ ಸೇನಾವರಸನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಬಂದನು. ಇದು ಕುಂತಳೇಶ್ವರರಾದ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯ ವಂಶದ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮನ ಕಾಲ. ಸೇನಾವರಸನ ಬಳಿಕ ಬಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಾರೋ ತಿಳಿಯದು.* ಅವನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಬರಿ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ. ಆಮೇಲೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೫ರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಸಿಂಗಣದೇವರಸನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದನು. ಆದರೆ ಬಹುಬೇಗ ಅವನನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಚಾವುಂಡರಾಯರಸನನ್ನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅವನ ಮೊದಲ ಶಾಸನ ೧೦೪೬ರದ್ದು. ಸಾಂತಳಿಗೆ, ಬನವಾಸಿ, ಹೈಗೆ (ಹೆ) ಗಳು ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದುವು. ಕಲಚುರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಪೂರ್ವಜನಾದ ಕನ್ನಮ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ಹಲವಾರು ಅರಸರ ಹಮ್ಮನ್ನು ಇಳಿಸಿದ ಪರಾಕ್ರಮ ಚಾವುಂಡರಾಯನದು. ಶಿರಾಳಕೊಪ್ಪದ ಸಮೀಪದ ಬೆಳಗಾವಿ (ಬಳ್ಳಿಗಾಂವೆ) ಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಧ್ವಜವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು; ಬಸದಿ-ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆತನ ಯಜಮಾನಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರ ವರೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಚಾವುಂಡರಾಯನಾದ ಮೇಲೆ ಬಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರೆಲ್ಲ [illegible] ರಾಜ್ಯಪಾಲ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು [illegible].

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೫ರಲ್ಲಿ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಚಾಲುಕ್ಯನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮೈಳಲದೇವಿಯು ಬನವಾಸಿಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲೆಯಾಗಿ ಬಂದಳು. ಅವಳಾದ ಮೇಲೆ

---

24. b H. C. I. P., P. 163- ಚಾಲುಕ್ಯರ [illegible] ಕೈಕೆಳಗೆ ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦೦ ಮತ್ತು ಸಾಂತಳಿಗೆ ೧೦೦೦ಗಳಿಗೆ ಭೀಮರಸನು ಮೊದಲಿಗನು (ಗವರ್ನರ) ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

* [illegible], ಗೋವರಸಕದಂಬ ಎಂಬಿಬ್ಬರು ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಹೆಸರುಗಳು [illegible]

೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮಗ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಚಾಲುಕ್ಯನು ಕುಂತಳ (=ಕದಂಬವಾಡಿ)- ಗಂಗವಾಡಿಗಳೆರಡರ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ ಅಥವಾ ಮಹಾರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಸುಮಾರು ೧೦೫೫ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಆಗ ಬನವಾಸಿ ನೊಳಂಬವಾಡಿಗಳ ನಿಜವಾದ ರಾಜ್ಯಪಾಲ (=ಕಾರ್ಯರಾಜ್ಯಪಾಲ) ಬಂಕಾಪುರದ ಹರಿಗ(ಹರಿಕೇಸರಿ ಕದಂಬ)ನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವ ಅಥವಾ ಮಹಾರಾಜ್ಯಪಾಲಕತ್ವವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೦ರ ವರೆಗೆ ಸಾಗಿತು.

ಆಮೇಲೆ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರ-ರಾಜಾಧೀಶನಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೃಪನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಬಂದನು. ಅವನ ಆಳಿಕೆ ೧೦೬೬ರಿಂದ ೧೦೭೦ರ ವರೆಗೆ. ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಅನಂತರ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು (ಅವನಾಳಿಕೆ ೧೦೬೮ರಿಂದ ೧೦೭೬ರ ವರೆಗೆ). ಈ ನಡುವೆ- ಅಂದರೆ ವೀರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೃಪಾಲನಾದ ಬಳಿಕ- ಉದಯಾದಿತ್ಯ-ಗಂಗರಾಜನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಬಂದನು. ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರನೆಂಬುದು ಅವನ ಬಿರುದು. ಗಂಗವಾಡಿ, ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಳಿಗೆಗಳು ಅವನ ಆಡಳಿತ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯೇ ಅವನ ರಾಜ್ಯಪಾಲಿಕೆಯ ಕೇಂದ್ರ. ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ, ಮಹಾಪ್ರಚಂಡ ದಂಡನಾಯಕ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ ಆತನು ನರ್ತಕೀವಿಲಾಸಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೦೨ರ ಬಳಿಕ ಅವನ ಅಧಿಕಾರ ಉಳಿಯದಾಯ್ತು. ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಚಾಲುಕ್ಯನು (೧೦೭೬-೧೧೨೬) ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಜಯಸಿಂಹ ಚಾಲುಕ್ಯನನ್ನು ಕುಂತಳದ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ (*Vice-Roy*) ಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಸಾಂತಳಿಗೆ ೧೦೦೦, ಜಿಡ್ಡುಲ, ೩೦೦, ಪುಲಿಗೆರೆ ೩೦೦ ಮತ್ತು ಬನವಳ್ಳಿ ೧೦೦೦ ಅವನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣಾ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಉದಯಾದಿತ್ಯ ಗಂಗನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ (*Governor*) ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬರ್ಮದೇವರಸನು ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದನು. ಆತನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದನು.

ಬನವಾಸಿ, ಸಾಂತಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಹದಿನೆಂಟು ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಬರ್ಮದೇವರಸನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಅವನ ಅನಂತರ ಬಲದೇವಯ್ಯ ದಂಡನಾಯಕನು ರಾಜ್ಯಪಾಲತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ. ಅವನು (೧೦೦೦) ನೇರವಾಗಿ ಜಯಸಿಂಹನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಆದರೆ ಜಯಸಿಂಹನು ಅಣ್ಣನ ವಿರುದ್ಧ ದಂಗೆಯೆದ್ದು ಅವನಿಂದ ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದರಿಂದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಗುಂಡಮರಸನನ್ನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯೆಂದರೆ ಮಂತ್ರಿ-ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದರ್ಥ. ಅದು ೧೦೮೪ರ ಕಾಲ. ದಂಡನಾಥ ಶ್ರೀಧರಯ್ಯ ಆಮೇಲೆ ಬಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲ. ಈ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ

ಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸುಂಕ ವಸೂಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಹೆಗ್ಗಡೆಯೊಬ್ಬನಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಚಿಂಗದೇವರಾಯನು ಶ್ರೀಧರಯ್ಯನ ಹೆಗ್ಗಡೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಅಂದು ೧೦೪೯ರ ಕಾಲ. ಅನಂತರ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೩ರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ, ಮಹಾ-ಕಂಚುಕಿ, ಹೆಗ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ದೇವಪ್ಪಯ್ಯ ಚಾವುಂಡರಸನು ರಾಜ್ಯಪಾಲ-ನಾಗಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೮-೫೯ರಲ್ಲಿ ದಂಡನಾಯಕ ಪದ್ಮ-ನಾಭಯ್ಯನು ಕುಂತಳ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಬಂದನೆಂದು ಡಾಕ್ಟರ್ ಫ್ಲೀಟರ ಅಭಿ-ಪ್ರಾಯ. ಆಮೇಲಿನ ೧೨ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ, ಮಹಾ-ಪ್ರಧಾನ, ಬನವಾಸಿವೆರ್ಗಡೆ, ದಂಡನಾಯಕ ಅನಂತಪಾಲನು ರಾಜ್ಯಪಾಲತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದನು.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೧೩ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ-ಸಾಂತಳಿಗೆ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಮಹಾ-ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಉದಯಾದಿತ್ಯ ಗಂಗ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ ದೇವನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದನು. ಹಿಂದೆ ೧೦೭೫ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತನಾಗಿದ್ದ ಈತನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿಬರುವುದು ಈಗ-ಮಾತ್ರ. ಒಂದು ವರ್ಷಕಳೆಯಿತು. ಉದಯಾದಿತ್ಯ ಮೃತನಾಗಿರಬೇಕು. ಆದುದ-ರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅನಂತಪಾಲನೇ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿ ಬಂದನು. ಅವನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಗೋವಿಂದರಸನು ಕರಾಕರಣೆಯ ಹೆಗ್ಗಡೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಸುಮಾರು ೧೧೧೭ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗೋವಿಂದರಸನು ಮಹಾ ಸಾಮಂತನೂ ಮಹಾ ಪ್ರಚಂಡ ದಂಡ-ನಾಯಕನೂ ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯಪಾಲನೂ ಆದನು; ಆಮೇಲೆ ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾ-ಧಿಪತಿಯೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಮರುವರುಷವೇ ಪಡೆದನು. ಆರುವರ್ಷ ಅವನು ಬನ-ವಾಸಿ ರಾಜ್ಯಪಾಲಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ ನಂತರ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ಸಾಲಿ-ಪಯ್ಯ, ಮಹಾ ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಯು ರಾಮಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿತ್ವ (ಕಾರ್ಯಭಾರಿತ್ವ) ದೊಡನೆ ೧೧೩೭ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದನು. ಅನಂತರ ಭೋಗಯ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪಾಲಿಕೆಯಧಿಕಾರ. ಅವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೩೭ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಕ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನಿನಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಮನೆವೆರ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ (*Tax-Collector and General*) ಎಂಬ ಪದವಿಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದನು. ಮುಂದೆ ೧೫ ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ಸುದ್ದಿಗೆ ಬಾರದೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕದಂಬ ಹೊಯ್ಸಳರ ತಿಕ್ಕಾಟವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು.

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರಪದರ

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೧೭ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನ ಕಾಲಾ-ನಂತರ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ೨ನೆಯ ತೈಲಪ ಕದಂಬಮಹಾರಾಜನು ಬನವಾಸಿ ಜಿಲ್ಲೆ-ಯನ್ನು ಪುನಃ ಹಾನುಗಲ್ಲು ಜಿಲ್ಲೆಯೊಡನೆ ಆಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು: ಸಾಂತಳಿಗೆ

ಸಾಹಿರದ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಆದ. ಅವನ ೨ನೆಯ ಮಗನಾದ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲನ ಸೋದರ. ಆದುದರಿಂದ ಹೊಯ್ಸಳರಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿತನಾಗಿರಬೇಕು. ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದ ತೈಲ-ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲನು ಹೊಯ್ಸಳರ ಸಾಮಂತರ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಗಿ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣು-ವರ್ಧನ ಮಹಾರಾಜನು (೧೧೧೧-೧೧೪೧) ಪಾಂಡ್ಯಮಂಡಲದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ-ಹೋದನು, ಗೆದ್ದನು. ಅನಂತರ ಅವನು ಬ್ಯಾಡದಲ್ಲಿ ಗಂಗವಾಡಿ, ನೊಳಂಬ-ವಾಡಿ, ಬನವಾಸಿ ಮತ್ತು ಹಾನುಗಲು ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ಮಾಸಣಯ್ಯನು ಆಗ (೧೧೩೦) ಬನವಾಸಿಯ ತೈಲನಾಯಕ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿದ್ದನು. ತೈಲಕದಂಬ ಮಾಸಣಯ್ಯ ಕದಂಬರ ಆಳಿಕೆಯೂ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಂಡಿತು.

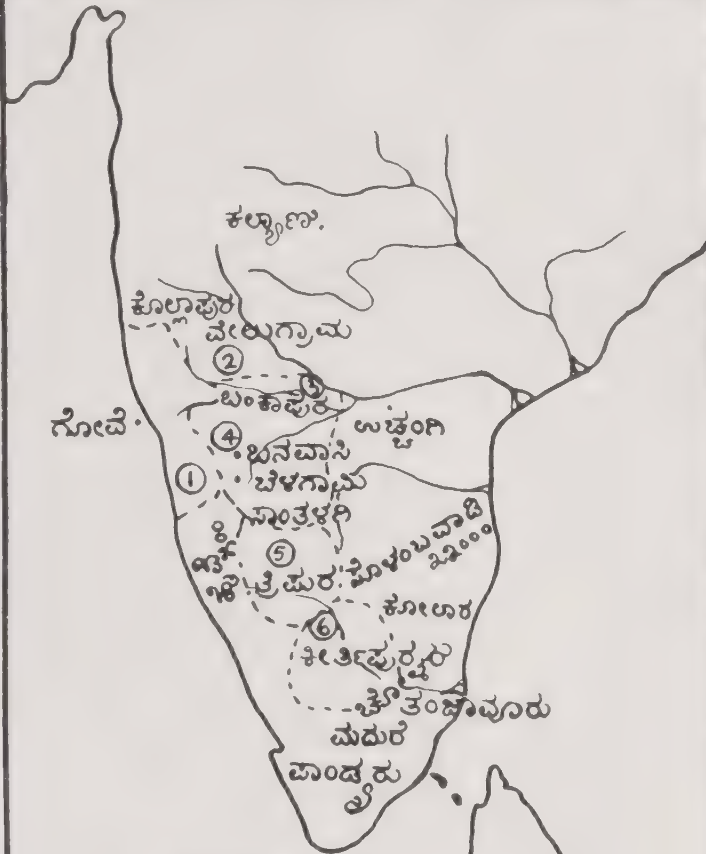
ತೈಲಪ ಕದಂಬನ ವಿದೇಶನೀತಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗದೇ ಹೋದರೂ ಒಳ-ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಯಶಸ್ವಿ ಎನ್ನಬೇಕು: ದೇವಸ್ಥಾನ, ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ರಾಜಮಾರ್ಗ, ಸಾಲುಮರ, ಛತ್ರ, ಅಗ್ರಹಾರ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ ಮುಂತಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಲೋಕೋಪಯೋಗಿ ನಿರ್ಮಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಯೂ ಧರ್ಮ-ಪ್ರಿಯನೂ ಆಗಿ ಕದಂಬರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸಿದನು.

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಪುನರುದಯ

೩ನೆಯ ಮಯೂರವರ್ಮನು ತೈಲಪ ಕದಂಬನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರ. ಇವನ ಆಳಿಕೆ ೧೧೩೦ರಿಂದ ೧೧೩೮ರ ವರೆಗೆ. ಬನವಾಸಿ, ಹಾನುಗಲ್ಲು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ಯಜಮಾನಿಕೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಆದರೆ ಹೊಯ್ಸಳರೊಡನೆ ಈ ಕದಂಬ ರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಹೋರಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಬಹುಶಃ ಇಂಥ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಇವನು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಇವನ ತಮ್ಮ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕದಂಬನು ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ೧೧೩೮ರಿಂದ ೧೧೪೭ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಸಹೋದರನಂತರ ಹೊಯ್ಸ-ಳರನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು. ಹೊಯ್ಸಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೩ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನು (೧೧೩೮-೧೧೫೧) ಬಹಳ ಬೆಂಬಲವಿತ್ತನು.

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಬಳಿಕ ಇವನ ತಮ್ಮ ತೈಲನು (೧೧೪೭-೧೧೭೫) ಬನವಾಸಿ ಮಂಡಲದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಪಟ್ಟವನ್ನೇರಿದನು. ಆಗ ನಾಗರಖಂಡದಲ್ಲಿ (ಬಂದಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಬೊಪ್ಪ ಕದಂಬನ ಮಗ ಸೋಯಿದೇವರಸ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಹಿಸಿ ಆಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಇವನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ

೧೧ನೆಯ ಶತಮಾದಲ್ಲಿದ್ದ ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯಗಳು

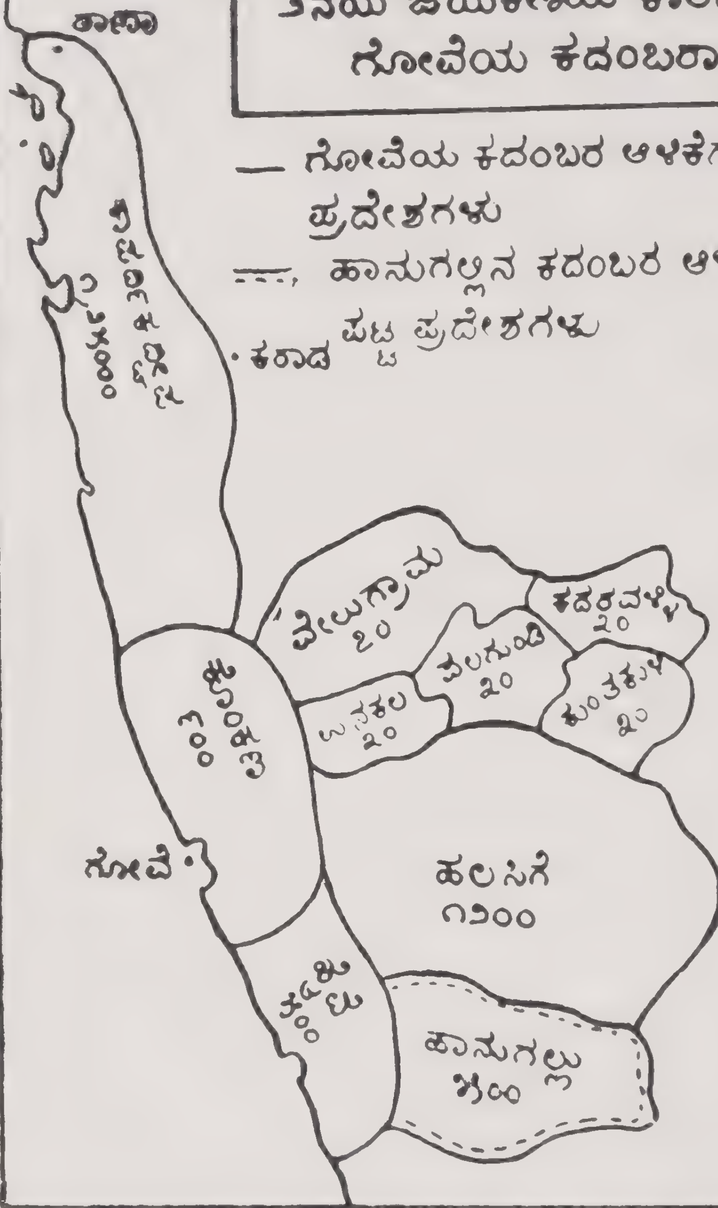

① ಕೊಂಕಣ ೯೦೦ } ಗೋವೆ ಕದಂಬರು
② ಹಲ್ಸಿ ೧೨೦೦೦

③ ಹಾನುಗಲ್ಲು ೫೦೦ } ಹಾನುಗಲ್ಲು ಕದಂಬರು
④ ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦

⑤ ಬೇಲೂರ ಕದಂಬರು

⑥ ಬಯಲುನಾಡು ಕದಂಬರು

೨ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ
ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರಾಜ್ಯ
— ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರ ಆಳಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳು
ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಕದಂಬರ ಆಳಿಕೆಗೊಳ-ಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳು
ಠಾಣಾ
ಕರಾಡ
ವೇಲುಗ್ರಾಮ ೭೦
ಉನ್ನಕಲ ೨೦
ಹಲಸಿಗೆ ೧೨೦೦
ಗೋವೆ
ಹಾನುಗಲ್ಲು ೫೦೦

ಕೇವಲ ೫ ವರ್ಷಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ. ತೈಲಮಪುತ್ರನಾದ ಹಾನುಗಲ್ಲು ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನು ಕೂಡಲೇ ಬನವಾಸಿ ಮಂಡಲದ ಮೂಲಪಟ್ಟದ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತನಾದನು. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೫೧ ರಿಂದ ೧೧೮೦ರ ವರೆಗೆ. ಇವನ ಮೇಲ್ದೊರೆ ೧೧೬೨ರಿಂದ ಚಾಲುಕ್ಯನಲ್ಲ; ಕಳಚುರ್ಯ ಬಿಜ್ಜಳ (೧೧೫೬-೧೧೬೮). ಏಕೆಂದರೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೩ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೂ ೩ನೆಯ ತೈಲನೂ ದುರ್ಬಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾರದಾದರು. ೨ನೆಯ ತೈಲಕದಂಬನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಮೌಲಿ ತೈಲಪನು ಬನವಾಸಿಯ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು; ಈತನು ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನ ತಮ್ಮನಾಗಿರಬೇಕು. ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನು ಕದಂಬರ ಅಧೀನ ರಾಜನಾಗಿ ಪುಲಿಗೆರೆ ನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

ಸಾಂತಳಿಗೆಯ ಸಾಂತರದೊರೆ ಜಗದೇವನು ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹೊಂಬುಚದಿಂದ ೧೧೬೦ರಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಪಾಲನ್ನು ದಾಳಿಮಾಡಿ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಕೀರ್ತಿದೇವನೂ ಮೇಲರಸ ಬಿಜ್ಜಳನೂ ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆದರು. ಹೊಯ್ಸಳರು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುಂತಳಭಾಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನು ಮತ್ತೆ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು.

ಬನವಾಸಿಗೆ ಬಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಳಚುರ್ಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಂದರೆ ಮಾಯಿದೇವರಸ; ಆಮೇಲೆ ಬಂದವನು ಕೇಶಿಮಯ್ಯ (೧೧೬೦, ೧೧೬೨, ೧೧೬೯). ಕೇಶಿಮಯ್ಯನ ಸಂಧಾನದಿಂದ ಕಳಚುರ್ಯ-ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಲಹ ಕೊನೆಗಂಡಿತು.

ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನು ಸಾಹಸಿಕನೂ ಶೂರನೂ ದಕ್ಷ ರಾಜ್ಯಪ್ರಶಾಸಕನೂ ಆಗಿದ್ದನು; ಆದರಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಬನವಾಸಿಯಧಿಕಾರಿ ಗೋವರ ಕತ್ತಿಗನು ಎದುರುಬಿದ್ದಾಗ ಅವನನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ಶಾಂತಿಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಳಚುರ್ಯರ ರಾಯ ಮುರಾರಿಸೋಯಿದೇವ ಸಂಕಮರ ಚಕ್ರೇಶತ್ವಗಳು ಮುಗಿದವು.

ಹಾನುಗಲ್ಲು ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನ ಮಗ ಕಾಮದೇವನು ಆಮೇಲೆ ಕದಂಬ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದನು (೧೧೮೦-೧೨೧೭). ಆಗ ಕಳಚುರ್ಯರ ಮುರಾರಿ-ನರಸಿಂಗ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೂ ಹೊಯ್ಸಳರ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಮಹಾರಾಜನಿಗೂ ಘೋರ ಯುದ್ಧವಾಗಿ ಕಳಚರ್ಯರ ಅಧಿಕಾರ ಸಮಾಪ್ತಿ ಉಂಟಾಯಿತು!

ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿಯೇ ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನು ಕೀರ್ತಿಶೇಷನಾದನು. ಆ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾಮದೇವ ಕದಂಬನು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿ-

ಕಾರಿಯಾಗಿ [ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಳಚುರ್ಯರಿಂದ ಪುನಃ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ೪ನೆಯ ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ (೧೧೮೧-೧೨೦೦) ಮೇಲ್ಕೊರೆತನವನ್ನೊಪ್ಪಿಕೊಂಡು] ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಆದರೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಚಾಳುಕ್ಯನ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವವು ಹೊಯ್ಸಳ-ಯಾದವರ ಆಕ್ರಮಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಾಯ ಹೊಂದಿತು. ಆಗ ಸುಮಾರು ೧೧೯೧ರಲ್ಲಿ ಕಾಮದೇವನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು. ಕಾದಲು ಎದುರಾದ ಹೊಯ್ಸಳರ ೩ನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಮೊದಲು ಗೆಲ್ಲುತ್ತ ಬಂದರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋತುಹೋದನು. ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರ ಎಲ್ಲ ಬಿರುದುಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ ಕಾಮದೇವನ ರಾಜ್ಯವು ಬೀರೂರಿನ ತನಕ ವಿಸ್ತೃತವಾಯ್ತು. ಮಲೆಯಾಳ, ತುಳು, ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಕೊಂಕಣೋತ್ತರದ ಶೀರರಾಜ್ಯಗಳ ಅರಸರು ಈತನ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಮುಂದೆ ನೂರು ವರ್ಷ ಕದಂಬರ ಆಳಿಕೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗುವಂತೆ ಶಾಂತರ, ಆಳುಪ, ಗೋವಾ ಕದಂಬರನ್ನು ವಶವರ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾಮದೇವನ ಕದಂಬತನವು ಕುಲಸಹಜವಾಯ್ತು.

ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಕಲಿ ಕದಂಬನೆನಿಸಿದ ಕಾಮದೇವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರ ಮಲ್ಲಿದೇವನು (೧೨೧೬-೧೨೫೨) ೧೨೧೬ರಲ್ಲಿ ಕುಂತಳೇಶ್ವರನಾದನು: ಬಹು ಕಾಲ ಸ್ವತಂತ್ರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ಆಳಿದನು. ಆದರೆ ಯಾದವರ ಸಿಂಘಣನು (೧೨೧೦-೧೨೪೭)[25] ಹೊಯ್ಸಳರ ೨ನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನನ್ನು (೧೧೭೩-೧೨೨೦) ಸುಮಾರು ೧೨೧೫ರಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಆತನು ಜಯಿಸಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು. ಮೊದಲು ಬಗ್ಗದಿದ್ದರೂ ಸಿಂಘಣನ ಬಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಯುದ್ಧ ಮಾಡದೆ ಮಲ್ಲಿದೇವ ಕದಂಬನು ೧೨೨೯ರಲ್ಲಿ ಅವನ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ದೇವಗಿರೀಶ್ವರ ಸಿಂಘಣ ಭೂಪಾಲನು ಮಹಾಪ್ರಧಾನ, ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ, ಮಹಾಪರಮವಿಶ್ವಾಸಿ ಮಾಯಿದೇವ ಪಂಡಿತನನ್ನು ಬನವಾಸಿ (ಕುಂತಳ-ಕರ್ನಾಟ) ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜ್ಯಪಾಲನನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದ್ದನು. ೧೨೨೮ರಲ್ಲಿ ಹಲಸಿಗೆ ೧೨೦೦೦ಕ್ಕೆ ಹೆಮ್ಮೆಯ ನಾಯಕನನ್ನು ಅವನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿಯು ೬ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆ, ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಉಪರಾಜಧಾನಿ. ೧೧೭೮ರಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಪರಾಜಧಾನಿತ್ವದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಸಿಂಘಣನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಮಲ್ಲಿದೇವನು ಆ ಯಾದವನಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಬೇಕಾಯ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ಅವನು ಹೊಯ್ಸಳರ

25. C. S. H. I. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೦ರಲ್ಲಿ ಸಿಂಘಣನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು.

ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೂ (೧೨೩೫-೧೨೫೪) ಸೋತು ಹಲವಾರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಅಂತೂ ಮಲ್ಲಿದೇವನ ಆಳಿಕೆ ೧೨೫೭ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕೊನೆಗಂಡಿತು.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೫೭ ರಿಂದ ೧೨೬೦ರ ವರೆಗೆ ಮಲ್ಲಿದೇವನ ತಮ್ಮನಾಗಿರಬಹುದಾದ ರಾಮದೇವರಸನು ಅಣ್ಣನ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾದನು. ಆಮೇಲೆ ಮಲ್ಲಿದೇವನ ಮಗ ಕಾಮದೇವನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈತನು (೧೨೬೦-೧೩೧೫) ಚಾಳುಕ್ಯ ಅರಸಿತಿಯ ಮಗನಾಗಿರಬೇಕು.[26a]

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೬೬ರಲ್ಲಿ ಯಾದವರಿಗೂ ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾಯಿತು. ಯಾದವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಸಿಂಘಣನ ಮಗ ಜೈತ್ರಪಾಲ ಅಥವಾ ಜೈತುಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ೧೨೪೭ರಿಂದ ೧೨೬೦ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಆಮೇಲೆ ೧೨೬೦ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅವನ ತಮ್ಮ ಮಹಾದೇವ ಯಾದವನ ಮಗ ರಾಮಚಂದ್ರ ಯಾದವನು[26b] ೧೨೭೬ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಹಾ ದಂಡನಾಯಕ ಸಾಳುವ ತಿಕ್ಕಮನನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳರ ೩ನೆಯ ನರಸಿಂಹನನ್ನು (೧೨೫೪-೧೨೯೧) ಎದುರಿಸಲು ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ (ಹಳೇಬೀಡು) ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಮಪ್ರತಾಪದ ಪ್ರದರ್ಶನವಾದರೂ ಹೊಯ್ಸಳರು ಯಾದವರ ನೆರವಿಗರಾದ ಕದಂಬರಿಗೆ ಅವರಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿರುಗಿಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೮೦ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಾಮದೇವ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನು ಯಾದವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಕುಂತಳ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ೩ನೆಯ (ಹೊಯ್ಸಳ) ನರಸಿಂಹನ ಮಗನಾದ ೩ನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು (೧೨೯೧-೧೩೪೩) ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಮಾರು ೧೨೯೮-೯೯ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನಿಂದ ಯಾದವರು ೧೨೯೪ರಲ್ಲೇ

26.[a] K. K.. P. 154. 26.[b] H. C. I. P. Vol. V. P.-193-4- ಮಹಾದೇವನು ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣವನ್ನು ಆಗಲೇ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು; ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಚೆನ್ನಗಿರಿ ತಾಲೂಕನ್ನೂ (ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ) ಮೊದಲೇ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವನ ಆಳಿಕೆ ೧೨೭೧ರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೂ ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೂ ಯುದ್ಧನಡೆದದ್ದು ೧೨೬೬ರ ಆಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿ; ಮೋರೀಸನ್ನುವಂತೆ ೧೨೭೬ರಲ್ಲಲ್ಲ— ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ತಿಕ್ಕಮನು ಹೊಯ್ಸಳರ ೩ನೆಯ ನರಸಿಂಹನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದ್ದು ಮಹಾದೇವನ ಮಗನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ಯಾದವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

ಪರಾಜಿತರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಬನವಾಸಿಯ ಮೇಲೆ ತನಗು ~~ದಂಡನಾಯಕ ಗಾಂಗೇಯ ಸಾಹಣಿ~~ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದು, ಅದನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು.[26c] ಬಳಿಕ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನತ್ತ ಸಾಗುವಾಗ, (ದಾವಣಗೆರೆ ಪ್ರದೇಶದ) ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ದ ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದ ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟು,[26d] ಕಡಬಕಲನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ-ಹೊಡೆದನು; ಅಲ್ಲಿ ಯಾದವರ ಸೇನಾನಿ ಕದಂಬ ಕಾವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಸಾಂತಳಿಗೆ, ಕೊಗಲಿಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಅದೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾರಿದ ಕದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಾವದೇವನು ಚಾಲು-ಕ್ಯರ ಜೈತುಗಿದೇವನ ಅಥವಾ ಅವನ ಮಗ ಸೋಮದೇವನ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹೊಯ್ಸಳರನ್ನೆದುರಿಸಿದನು. ಆಗ ನಡೆದ ಘೋರಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರು ಸೋತು ಓಡಿಹೋದರು. ೧೩೦೭ರಲ್ಲಿ ಕಾವದೇವನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರು ವಶಪಡಿಸಿ-ಕೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಭಾಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರಳಿಪಡೆದುಕೊಂಡನು; ಮತ್ತು ಯಾದವರು ದುರ್ಬಲರಾಗಿ ಹೋದುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಳತೊಡಗಿದನು. ಆದರೆ ೧೩೧೦ರಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನ್ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಸೇನಾಪತಿ ಮಲ್ಲಿಕ್ ಕಾಫರನು ದಂಡಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಯಾದವರನ್ನೂ ಹೊಯ್ಸಳರನ್ನೂ ಅವರೊಡನೆ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಕದಂಬರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಲ್ಲಿಕ್ ಕಾಫರ್ ಹಿಂದಿರುಗಿದಮೇಲೆ ೧೩೨೦ರಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ೩ನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಮತ್ತೆ ಕದಂಬರಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಿ, ತಾಳಗುಪ್ಪೆ-ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ-ಗಳು ಗಡಿಗಳಾಗುವ (ಹಾನುಗಲ್ ರಾಜಧಾನಿಯುಳ್ಳ) ಬನವಾಸಿಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ-ವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದರೂ ೧೩೨೭ರಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಮಹಮ್ಮದನ ದಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜಧಾನಿ ಒಮ್ಮೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಯಿತು. ಕಾವದೇವ ಕದಂಬನಾದರೋ ಹಾನುಗಲ್ಲು ೫೦೦ರ ಪ್ರಭುವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡನು. ವೀರಬಲ್ಲಾ-ಳನು ಆಮೇಲೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಮಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತೊಗಲಕನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ದರೂ ಮಧುರೆಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಹತನಾದನು. ಅವನ ಮಗ ೪ನೆಯ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ೨-೩ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದ. ಅನಂತರ ಹೊಯ್ಸಳರ ಹೆಸರು ಅಡಗಿಹೋಯಿತು.

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಕೊನೆಗಾಲ

ಈ ನಡುವೆ ೩ನೆಯ (ಹೊಯ್ಸಳ) ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಹಿರಿಯನಗರದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅದರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತಗೊಳಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದನು.

26.c. ಕದಂಬಳಿಗೆ. ಕಡಬಕಲು. 26.d. H. C. P., p. 195- ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೯೭ರಲ್ಲಿ

ಆತನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಹರಿಹರ ಸಹೋದರರು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಸರಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಆಗ ೧೩೪೭ರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರನ ತಮ್ಮ ಮಾರಪನು ಗೋಕರ್ಣಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಮದೇವ ಕದಂಬಪುತ್ರನಾದ ಪುರಂದರರಾಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ೧೩೫೫ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕಡೆಯ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬ ಮಹಾರಾಜನ ಆಳಿಕೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ರಶಿಯದ ಯಾತ್ರಿಕ ನಿಕಿಟಿನ್ನನ[27] ಹೇಳಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಪುರಂದರ ಕದಂಬನ ಮಗ ಶಂಕರದೇವ ಕದಂಬನು ೧೩೩೬ರಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದೂ ಈತನು ವಿಜಯನಗರದ ಸಂಗಮ ಕುಲದ ಮೂಲಪುರುಷರ ಸಂಬಂಧಿಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಕೆಲವರ ಊಹೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಸನದ ಆಧಾರ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲದ ಹೊರಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಅವರ ದಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಅಲ್ಲಿ ೧ನೆಯ ಷಷ್ಠದೇವ ಕದಂಬನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗೋವಾ ಕದಂಬ ಕಾಮದೇವನ ಮೊಮ್ಮಗನ ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೬ ಅರಸರು (ಬಹಳಕಾಲ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಸಾಮಂತರಾಗಿ) ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೬ರಿಂದ ೧೩೪೦ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದರು. (ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವಿದ್ದುದು ೯೭೩ರಿಂದ ೧೧೮೯ರ ವರೆಗೆ ಎಂಬುದಿಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ). ಗೋಪಕಪಟ್ಟಣ (ಗೋವೆ) ಈ ಕದಂಬರಿಗೆ ಬಹಳಕಾಲ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇವರ ಸ್ಥಾನವಾದರೂ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರದ್ದೇ. ಬನವಾಸಿಯ ಜನಪ್ರಿಯ ಪ್ರಶಾಸನದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನಿವರು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ರಾಜರು ಆಗಿಹೋದರು.

ಬಯಲು ನಾಡು ೫೦೦ರ ಕದಂಬರನ್ನು ಎರಡನೆಯವರನ್ನಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಇವರ ಆಡಳಿತ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಪುನ್ನಾಡಿಗೆ ಪರಿಸೀಮಿತ. ಪುನ್ನಾಡು ಅಥವಾ ಪುನ್ನಾಟವೆಂದರೆ ಹದಿನಾಡು ಇಲ್ಲವೆ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ. ಇವರ ರಾಜಧಾನಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕೀರ್ತಿಪುರ ಅಥವಾ ಕಿತ್ತೂರು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗಂಗದೊರೆ

27. K. K., P. 163 (Foot Note)

ಅವಿನೀತನು ಸ್ಕಂದವರ್ಮನೆಂಬ ಪುನ್ನಾಟ ರಾಜನ ಅಳಿಯನಾಗಿ ಆ ನಾಡನ್ನು ಪಡೆದನು ಎಂದು ಶಾಸನವಿದೆ. ಒಂದು ಶಾಸನವು ರಾಷ್ಟ್ರವರ್ಮ, ನಾಗದತ್ತ, ಭುಜಗ, ರವಿದತ್ತ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ರಾಜಾಧಿರಾಜರ (ಸ್ವತಂತ್ರ ಅರಸರ) ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ[28]. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಬಿರುದುಗಳು, ಸಿಂಹಮುದ್ರೆ, ವೃಷಭಮುದ್ರೆ, ಮತ್ತು ವಾನರ ಧ್ವಜಗಳು ಕದಂಬ ಕುಲದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯ ಅರಸರಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವುದು ಅವರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣ. ಪುನ್ನಾಡಿನ ರವಿಯಮ್ಮರಸನು ಗಣ್ಯ. ಈತನ ಆಳಿಕೆ ೧೦ನೆಯ–೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ನಡುವೆ. ಈತನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕೀರ್ತಿಪುರವು ಹೆಗ್ಗಡೆದೇವನ ಕೋಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಕಿತ್ತೂರೇ. ಈತನಾದಮೇಲೆ ೧೦೭೯ರಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂದವರ್ಮ (ಕಂದವಮ್ಮ) ಕದಂಬ ಮಹಾರಾಜನ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಿಕ್ಕಿನಾಡು (ಕಿಕಿರೆ) ಮತ್ತು ಕೇರಳದ ತಿರುಮಂಗಳ ಈತನ ಉಪರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಈತನ ಆಳಿಕೆ ೧೦೮೩. ಅನಂತರ ೧೦೯೦ರಲ್ಲಿ ಇವನ ಮಗ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇರಿವ ಚೆಲ್ಲಮ್ಮ ಕದಂಬನು ಮುಂದಿನ ದೊರೆ. ಇವನು ಹಿಂದಿನ ದೊರೆಯ ಮಗ. ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಕದಂಬನು ಕೊನೆಯ ಅರಸ. ೧೧೬೦ರ ಶಾಸನ ಅವನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಶತಮಾನ ಕಳೆದಮೇಲೆ ೧೩೪೬ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕದಂಬರಾಯ ಒಡೆಯ ಅಯ್ಯನ ಹೆಸರು ಶಾಸನಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

೩ನೆಯದಾಗಿ, ಬೇಲೂರಿನ ಕದಂಬರು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯರು. ತ್ರಿಪುರ, ತ್ರಿಪರ್ವತ ಅಥವಾ ಹಳೇಬೀಡು ಇವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇವರ ಮೊದಲ ದೊರೆಯಾದ ಕದಂಬರಸನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಬಂದವನು ನೀತಿಮಹಾರಾಜ. ೧೦೩೫ರಲ್ಲಿ ಈತನು ದಿವಂಗತನಾದನು. ಇವನ ಆಳಿಕೆ ೧೦೧೫ರಿಂದ ೧೦೩೫ರ ವರೆಗೆ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ಸಿತ್ರೆಯರಸ ಚಾಗಿಮಹಾರಾಜ ಕದಂಬ ಈತನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ (೧೦೩೫-೧೦೭೦). ಆಮೇಲೆ ದೂಧರಸನ ಆಳಿಕೆ; ಬಳಿಕ ದಯಾಸಿಂಹನ ರಾಜ್ಯಭಾರ. ೧೦೯೫ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾಗಿ ಈ ಮನೆತನದವರು ಕದಂಬ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದದ್ದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

೪ನೆಯದಾಗಿ, ಬಂಕಾಪುರದಲ್ಲಾಳಿದ ಕದಂಬ ಮನೆತನವನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹಾನಗಲ್ಲು ಮನೆತನದ ಶಾಖೆಯಿದು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಬನವಾಸಿ

28. K. K., P. 219 – Foot Note.

ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದ ಹರಿಕೇಸರಿ ಕದಂಬನ ಅಣ್ಣ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನಿಂದ ಈ ಮನೆತನದ ಆರಂಭ. ಕಾಣನೂರು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವ ಹಾನುಗಲ್ಲನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ೧೦೬೬ರ ಶಾಸನವು ಇವನನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವ ಕೊನೆಯ ಶಾಸನ.

೫ನೆಯದಾಗಿ. ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಕದಂಬರೂ ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರ ವಂಶವರ್ಧನರೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅಜವರ್ಮರಸನು ಈ ಶಾಖೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ದೊರೆ. ೧೦೩೨ರಲ್ಲಿ ಈತನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಮನ್ನೆಯ ಪೃಟ್ಟಿಯರಸ (೧೦೪೯) ಮತ್ತು ಬಂಚರಸದೇವ (೧೧೧೦) ಎಂಬ ಕದಂಬ ಅರಸರು ಆಮೇಲೆ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಂದಿನ ೩೫ ವರ್ಷಗಳು (೧೧೧೦ರಿಂದ ೧೧೪೫ರ ವರೆಗೆ) ಅಂಧಕಾರಯುಗ. ೧೧೪೬ರಿಂದ ೧೧೬೧ರ ವರೆಗೆ ಕೇತರಸ ಕದಂಬನು ಪಾಂಡ್ಯರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿಯೂ ನಗತಿನೃಪಾಲ ಮತ್ತು ಇವನ ತಮ್ಮ ಹರಿಯರಸ ಕದಂಬನು ತಂದೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

೬ನೆಯದಾಗಿ. ನಾಗರಖಂಡದ ಕದಂಬರು ಅಭಿಲೇಖನೀಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಬಮ್ಮರಸ ಕದಂಬನು ಈ ಶಾಖೆಯ ಮೊದಲಿಗ. ಬೊಪ್ಪದೇವ ಈತನ ಮಗ. ಈತನು ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ೨ನೆಯ ತೈಲ ಕದಂಬನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಆಳಿಕೆ ಬಹುಶಃ ೧೧೧೨ರಿಂದ ೧೧೩೮ರ ವರೆಗೆ. ಸೋಮದೇವ ಅಥವಾ ಸೋಯಿದೇವನು ಇವನ ಮಗ. ಕಲಚುರ್ಯರು ಗೆದ್ದು ಬನವಾಸಿಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಈತನಿಗೆ ವಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ೧೧೫೯ರ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಈತ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಕದಂಬರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದು ೧೧೬೫ರ ಶಾಸನದಿಂದ ಅನುಮೇಯ. ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕಳಚುರ್ಯ ಕುಲದೊಡನೆ ಈ ಮನೆತನವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸೋಯಿದೇವನ ಮಗ ಬೊಪ್ಪ (೧೧೮೨). ಈತನು ಹೊಯ್ಸಳರ ಅಧೀನನಾಗಿ ಆಳಿದನು. ಬೊಪ್ಪದೇವನ ಮಗ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಪಾಲ (೧೨೦೪). ೧೨೦೬ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಈ ಮನೆತನವು ರಾಜ್ಯಹೀನವಾಯಿತು. ಆದರೆ ೧೨೬೫ರಲ್ಲಿ ಕದಂಬರಾಯನೆಂಬವನು ನಾಗರಖಂಡವನ್ನು (ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಬಾಂಧವಪುರದಿಂದ=ಬಂದಣಿಕೆಯಿಂದ) ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ವೀರಪ್ರತಾಪ ಇಮ್ಮಡಿದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಜ (೧೪೧೯–೧೪೪೯) ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬಹುಶಃ ಆತನ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ಮಧುಕಣ್ಣನಾಯಕ ಕದಂಬನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ೧೪೪೨ರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಗರಖಂಡ ೭೦ರ ಕೊನೆಯ ಅರಸನು ಮಧುಕಣ್ಣನ ಮಗ ಬೈಚರಸ ಕದಂಬ.

ಒನೆಯದಾಗಿ, ಕಳಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕದಂಬ ದೊರೆಗಳಿದ್ದರೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯ-ಕರವಾದರೂ ಸತ್ಯ. ಕಳಿಂಗ ಗಂಗರ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ದೊರೆತನ ನಡೆಸಿದ ಈ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾದ ಮೊದಲ ದೊರೆಯೆಂದರೆ ಪಂಚವಿಷಯಾಧಿಪತಿ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ರಾಣಕ ಶ್ರೀ ಭಾಮಖೇಡಿ. ಈತನ ಮಗನಾದ ಧರ್ಮ-ಖೇಡಿಯ ಕಾಲದ (೧೦೫೧) ಶಾಸನ ಇದಕ್ಕಾಧಾರ. ಉಗ್ರಖೇಡಿ ಎಂಬ ಕದಂಬ ದೊರೆ ಭಾಮಖೇಡಿಯ ಹಿಂದಿನವನಂತೆ. ಉದಯಾದಿತ್ಯದೇವ ಕದಂಬನು ಧರ್ಮ-ಖೇಡಿಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ. ಕಳಿಂಗ ದೇವೇಂದ್ರವರ್ಮ ಗಂಗನ ೧೦೭೧ರ ಶಾಸನವು ಈತನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಸಾಮಂತ ನಾಗಖೇಡಿಯು ಈ ಕದಂಬಶಾಖೆಯ ಕೊನೆಯ ದೊರೆ. ಈ ಶಾಖೆಯು ಕಳಿಂಗ ರಾಜರಾದ ಗಂಗ ಕುಲದವರಿಗೆ ವೈವಾ-ಹಿಕವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ಸ್ಯಲಾಂಛನ ಈ ಕದಂಬರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಗಂಜಾಂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಗಿನ ಮಂದಸ ಜಮೀನುದಾರರ ಮನೆತನದವರು ಈ ಖೇಡಿ ಕದಂಬರ ವಂಶದವರೆಂದು ಗ್ರಂಥಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕದಂಬರ ಪ್ರಶಾಸನ

ಸಾರ್ವಭೌಮ ಕದಂಬರು ಜಾತೀಯತೆಗೆ ವಿಮುಖರಾಗಿದ್ದರು. ಯಾವ ಧರ್ಮಗುರುವಿನ ಇಚ್ಛೆಗೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮತಧಾರ್ಮಿಕ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಬಲಿ-ಪಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವರ್ಣ, ಜಾತಿ, ಮತಗಳಿಗೆ ಸೇರದವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ದತ್ತಿ-ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಮತೀ-ಯರು ಅವರಿತ್ತ ಸಮಾನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ದಾಖಲೆಯಿದೆ.

ಕದಂಬರು ರಾಜಧರ್ಮದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ನಿರಂಕುಶರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನಮತಕ್ಕೆ ಅವರು ಬಹಳ ಬೆಲೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ನೀತಿ-ನಿಯಮಗಳಿಗೂ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು; ರಾಜಧರ್ಮ ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾತ್ರ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಗೊಳಿಸಿತ್ತು. ವಿದ್ಯೆ, ಪ್ರಭಾವ, ವಿವೇಕ, ಪ್ರಸಾದ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಔದಾತ್ತ್ಯ, ಪ್ರತಾಪ, ಕೀರ್ತಿಕರ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮಾನವತೆ, ಪರಸ್ವವಿಮುಖತೆ, ಪುರೋಹಿತ,ವಿದ್ವಾಂಸ, ಮತ್ತು ಗಣ್ಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ದಾನಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಅವರ ಗೆಳೆತನದಲ್ಲಿರುವುದು, ಅತಿ ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರ್ಯಸಂಪನ್ನತೆ, ಪರಸ್ತ್ರೀ ವಿಮುಖತೆ, ಶರಣಾಗತರಕ್ಷಕತೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಗುಣಗಳಿಂದ ಕದಂಬಪ್ರಭುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರು.

ರಾಜ್ಯದ ಹಿರಿಯರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಆದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಅರಸರಿಗೆ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಹರಿವರ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಿವಚಿತ್ತರ ದತ್ತಿ, ಶಾಸನಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಒಳಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತಜೀವಿತವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು, ದುಷ್ಟಶಿಕ್ಷಣ–ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನ ಮಾಡುವುದು, ಧನಿಕ - ದರಿದ್ರರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಭೇದ ಮಾಡದಿರುವುದು ರಾಜ-ರಾಣಿಯರ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಕದಂಬ ಮನೆತನಗಳು ನಂಬಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅವರ ರಾಣಿಯರೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕದಂಬ ಮಹಾರಾಜರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಂಡಲಿಕರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಜನನಾಯಕರು, ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಪುರೋಹಿತರು, ಪಂಡಿತರು ಹಾಗೂ ಕಲೆ-ಗಾರರು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾರ್ವಭೌಮರ ದರ್ಬಾರಿನ ಮಾದರಿಗೆ

ಮೂಲವಿರುವುದು ಕದಂಬರ ಮಹಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ. ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜ-ಮಹಾರಾಣಿಯರು ಎಡಗಡೆ ಕುಟ್ಟಿಮದ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಹಾರಾಜರು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಖಡ್ಗವನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೂವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಳುಗಳು ಛತ್ರ-ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಎಡ-ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಿಂಹಾಸನದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ರಾಜಗುರುಗಳು ಉಚ್ಚಾಸನಾಸೀನರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಎಡ-ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರಧಾನ ಶಿಷ್ಯರು ಮಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಹಿಂದೆ ರಾಜಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರೂ. ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಮಾಂಡಲಿಕರೂ ಇತರ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ತಕ್ಕ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಭಾಸದರೊಡನೆ ಸಾಮಂತ ರಾಜರೂ ಸಾರ್ವಭೌಮರೂ ರಾಜ್ಯ-ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕುಂತಳದ ಕದಂಬರಾಯರ ಆಸ್ಥಾನವು ರಾಜ-ಮಂತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಷಯಿಕ ಚರ್ಚೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು. ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಧನದಾನ, ಭೂದಾನ, ಕರಮುಕ್ತತೆಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೈನಂದಿನ ವಿಚಾರವಿನಿಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಐವರು ಸದಸ್ಯರ ಒಂದು ಸಮರ್ಥ ಮಂತ್ರಿಸಂಪುಟವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆವೆರ್ಗಡೆ, ತಂತ್ರಪಾಲ, ಪ್ರಧಾನ, ಕ್ರಮುಕಪಾಲ, ಸಭಾಕಾರ್ಯಸಚಿವ ಎಂಬಿವು ಅವರ ಪದಾಭಿಧಾನಗಳು. ಅವರ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಅರಸರು ಸದಾ ಒಪ್ಪಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಆಯ್ಕೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರಿಂದಲೇ ಕದಂಬ ರಾಜ್ಯಭಾರವು ಅಷ್ಟು ಸಮಾದರಣೀಯವಾಯ್ತು; ಕದಂಬಪದವೇ ಗೌರವಭಾರದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯ್ತು.

ಕದಂಬರ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಶಾಸನ ಶಾಸ್ತ್ರಪಂಡಿತರೂ ನೀತಿಸಂಪನ್ನರೂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಯುಕ್ತರೂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರೂ ವಿಶಾಲವಿಷಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರೂ ಸುನೀತಿಸಂಪನ್ನ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರೂ ಮಹಾಮನರೂ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ನ್ಯಾಯ- ಅಲಂಕಾರ- ರಾಜನೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ವಿಶೇಷಜ್ಞರಾಗಿರುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದರು; ನಾಗರಿಕ-ಸೈನಿಕ ಆಡಳಿತಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಅವರು ಪಾರಂಗತರಾಗಿದ್ದರು. ರಾಜನೊಡನೆ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೈನ್ಯವಿಭಾಗಗಳ ನೇತೃತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕದಂಬ ಸಚಿವಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯಾಧಿಕೃತರೆಂಬ ಖಾಸಗಿ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾಂಧಾತ್ಯವರ್ಮನ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಖಾಸಗಿ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯು ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗೂ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯು ಕಂದಾಯ

ಶಾಖೆಯ ಪ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಪ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶಾಖೆಯ ಲೆಕ್ಕಿಗರ ಸಭೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಡಿತಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವಿವರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕುಂತಳೇಶ್ವರರ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಾತ್ಮ ಪರಮಾಲಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವರದು ಸುಪ್ರೀಂ ಕೋರ್ಟಿನ ಸ್ಥಾನ. ಕೆಳಗಿನ ಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಕಳಿಸಿದ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆ ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ಅವರು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಕಾರಗಳ ವಿಂಗಡಣೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿದ ವರ್ಗೀಕರಣವಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ತರದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನೂ ವಿಚಾರಣೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಿಕ್ಷೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಕದಂಬರು ಶಿಥಿಲದಂಡರೂ ಅಲ್ಲ ಉಗ್ರದಂಡರೂ ಅಲ್ಲ. ಹೊಡೆದು ಬಡಿದು ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಅಥವಾ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ತಪ್ಪಿಗೆ ಅಪರಾಧಿಯು ಮೂರು ಬಂಗಾರದ ಗದ್ಯಾಣಗಳಷ್ಟು ದಂಡವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕೊಲೆಗೆ ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೊಲೆಪಾತಕಿಯು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟವನ ವಾರಸುದಾರರಿಗೆ ನೂರು ಗದ್ಯಾಣಗಳನ್ನೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಐವತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಗಳನ್ನೂ ತೆರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಸತ್ಯಾಸತ್ಯ-ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮುಖವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಅಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಪ್ರಾಂತಗಳು, ರಾಜ್ಯಗಳು, ವಿಷಯಗಳು (ಜಿಲ್ಲೆಗಳು) ಎಂಬ ರಾಜಕೀಯ ವಿಭಾಗಗಳಿದ್ದವು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ನಾಲ್ಕು ಮಹಾ ಪ್ರಾಂತಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು— ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರ, ದಕ್ಷಿಣಗಳೆಂದು. ಈ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಮನೆತನದವರು ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಭಾಗವನ್ನು ರಘುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ತಮ್ಮ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಪಲಸಿಕೆಯು ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಿದ್ದ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶಾಂತಿವರ್ಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ತ್ರಿಪರ್ವತದ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣಮಹಾಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು; ಅವನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತಮ್ಮನಾದ ಕುಮಾರವರ್ಮನು ಹಾಗೆ ಪೂರ್ವಪಥವನ್ನು ಉಚ್ಚಂಗಿಯಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಮ್ರಾಜರೇ ರಾಜರಾಗಿದ್ದಾಗ ರಾಜ್ಯಗಳಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಮಹಾಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯಗಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಧೀನವಾಗಿ ಮಹಾಮಾಂಡಲಿಕರಿಂದ ಆಳಲ್ಪಡುವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಂತಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅವು ಚಿಕ್ಕರಾಜ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾಂತ-ವಿಭಜನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಿಂದಲೇ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ

ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಗಡಿಗಳಷ್ಟೇ ಬಹಳಕಾಲ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು: ಹಾಗೇ ಜಿಲ್ಲಾಂಗ-ಗಳಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಗಡಿಗಳೂ ಸನಾತನವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦೦, ಸಾಂತಲಿಗೆ ೧೦೦೦, ಹಾನುಗಲ್ಲು ೫೦೦ ಎಂಬಂತಹ ಕಂದಾಯ ಮೂಲವಾದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು+ ರೂಪಿಸಿದವರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು. ಕದಂಬರ ಆಡಳಿತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನಿವರು ಬಹಳವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಿದರು. ಇವರು ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಮೂಲಕ ಈ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಆಳಿದರು. ಈ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಿಗೆ ಮಹಾಸಾಮಂತರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಭಾಗವಾದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದೊಳಗಿನ ಸಾಮಂತ (ಮಾಂಡಲಿಕ) ರಾಜರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭುತ್ವವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಪಾಲರೇ ರಾಜತ್ವದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಳ್‌ಪೆರ್ಗಡೆ – ನಾಳ್ಗಾವುಂಡರು ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಕೆಳಗೆ ಆಗ ಕಾರಭಾರಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಡಳಿತ ಪದ್ಧತಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಪದ್ಧತಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗಗಳು ಹಾಗೇ ಉಳಿದರೂ ಸರಕಾರದ ಶಿಬ್ಬಂದಿಯು ವಿಸ್ತೃತವಾಯಿತು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆನುವಂಶಿಕ ಸಾಮಂತ-ರಾಜರು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಾಮಂತರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಒಳ-ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರರು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ- ನೆರೆಯ ಸಾಮಂತರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಈ ಹಕ್ಕಿನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಾಮಂತರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಸಮ್ರಾಜರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಸಮವೆಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮ್ರಾಜರ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಸುಂಕವಸೂಲನ್ನಷ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು: ಹಾಗೆ ಅವರ ಕೆಲಸ ಎರಡು: ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಹಾರದ ಅವೇಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸುಂಕ-ವಸೂಲು. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಸಮ್ರಾಜರ ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಿಗೆ ಸಾಮಂತರು ಸುಂಕ ವಸೂಲಿನ ಅಧಿಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಷ್ಟೇ ಮಾಫಿ; ಮತ್ತಾವ ಕಪ್ಪ-ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಸಮ್ರಾಜರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯಪಾಲರನ್ನು ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೆರ್ಗಡೆ, ನಾಳ್ಗಾವುಂಡ, ನಾಳ್‌ಪ್ರಭುಗಳು ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಾಮಂತ ರಾಜರ ಅಧೀನರಾಗಿ ಇದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳೂ ಇವೆ. ಸಮ್ರಾಜರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಗಳು (೧) ಪೆರ್ಜುಂಕ ಅಥವಾ ಹೆಜ್ಜುಂಕ, (೨) ವಡ್ಡರಾವುಳ, (೩) ಕಿರುಕುಳ, (೪) ಬಿಳ್ಕೊಡೆ, ಮತ್ತು (೫) ಪನ್ನಾಯ ಎಂದು ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿದ್ದುವು. ವ್ಯಾಪಾರದ ಮುಖ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕಕ್ಕೆ ಪೆರ್ಜುಂಕವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಡ್ಡರಾವುಳವು ಸಿರಿಸುಂಕ, ಪನ್ನಾಯವು ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಚಿಕ್ಕ-ಪುಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ

+ Sub-divisions [illegible] equal to a territorial 'village' consisting of hamlets [illegible]

ಸುಂಕಕ್ಕೆ ಕಿರುಕುಳವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬೀಳ್ಕೊಡೆಯು ಪಟ್ಟಣವಾಸಿಗಳು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪ್ಪ ಅಥವಾ ಕಾಣಿಕೆ.

ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಗಾಗ ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದ ಜನನಾಯಕರನ್ನು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಲು ಕಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮ ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲನ ಪರವಾಗಿ, ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ೨ನೆಯ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೦೬೫-೧೦೭೪), ತಮ್ಮನಾದ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವನೊಡನೆ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲ ಪಲ್ಲವಪೆರ್ಮಾನಡಿ* ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಸಾರ್ವಭೌಮಭ್ರಾತನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಬನವಾಸಿರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯವೇಕ್ಷಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡುಹೋದ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನದ ಆಧಾರ ಸಿಕ್ಕಿದೆ.

ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಪಾಲರ ಹಾಗೂ ಪ್ರಶಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಕರಾರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನೇ ರಾಜ್ಯಪಾಲನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಶಾಸನ ಹೇಳುವಂತೆ ರೈತನು ಬೆಳೆದ ಒಟ್ಟು ಉತ್ಪನ್ನದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಒಂದಂಶವನ್ನು ಕದಂಬರು ರಾಜಾದಾಯವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಕಂಪಣಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಕಂಪಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ವಿಭಜಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕಂಪಣದ ಮುಖ್ಯ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗೆ ಮನ್ನೆಯನೆಂದು ಕರೆಯುಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಣಿಗರು, ಹೇರಿತ್ತು-ಹೇರುಗತ್ತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು ಮತ್ತು ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಮಾರುವವರು ಕರಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಬನವಾಸಿ-ಹಲಸಿಗೆಯಂಥ ಜಿಲ್ಲೆ (ವಿಷಯ) ಗಳಿಗೆ ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕದಂಬ ಮಹಾರಾಜರು ಕಾರ್ಯಪಾಲಿಕೆ, ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಸೈನ್ಯಪಾಲಿಕೆಗಳ ಪರಮಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಕರ-ಕಂದಾಯ-ಸುಂಕಗಳಲ್ಲದೆ ಉಪ್ಪಿನ ತೆರಿಗೆ ಮತ್ತು ಬೇರವಣಗಳಿಂದಲೂ ರಾಜ್ಯದ ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಣಿಗ ಮುಂತಾದವರಂತೆ ಕಮ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ಕ್ಷೌರಿಕ, ಆಚಾರಿ (ಬಡಗಿ), ಕುಂಬಾರ ಮುಂತಾದವರೂ ಕರಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖ

* K. K., P. 267

ಇದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಜೆಗಳು ಕರಭಾರದಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ತರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉಪಯೋಗದ ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ರಸ್ತೆ, ಸಾಲುಮರ ಮುಂತಾದ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಜನರನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದವು.

" ನ ಪರ್ಯದೇವನ್ ವಿಧವಾ ನ ಚ ವ್ಯಾಲಕೃತಂ ಭಯಂ
ನ ವ್ಯಾಧಿಜಂ ಭಯಂ ವಾಪಿ ರಾಮೋ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಸತಿ
ನಿರ್ದಸ್ಯುರಭವಲ್ಲೋಕೋ ನಾನರ್ಥಃ ಕಂಚಿದಸ್ಪೃಶತ್
ನ ಚ ಸ್ಮವೃದ್ಧಾ ಬಾಲಾನಾಂ ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕುರ್ವತೇ
ಸರ್ವಂ ಮುದಿತಮೇವಾಸೀತ್ ಸರ್ವೋ ಧರ್ಮಪರೋಽಭವತ್
ರಾಮಮೇವಾನುಪಶ್ಯಂತೋ ನಾಭ್ಯಹಿಂಸನ್ ಪರಸ್ಪರಂ
ಆಸನ್ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ತಥಾ ಪುತ್ರಸಹಸ್ರಿಣಃ
ನಿರಾಮಯಾ ವಿಶೋಕಾಶ್ಚ ರಾಮೇ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಸತಿ
ನಿತ್ಯಪುಷ್ಪಾ ನಿತ್ಯಫಲಾಸ್ತರವಃ ಸ್ಕಂಧವಿಸ್ತೃತಾಃ
ಕಾಲೇ ವರ್ಷೀ ಚ ಪರ್ಜನ್ಯಃ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶಶ್ಚ ಮಾರುತಃ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ ವೈಶ್ಯಾಃ ಶೂದ್ರಾ ಲೋಭವಿವರ್ಜಿತಾಃ
ಸ್ವಕರ್ಮಸು ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ತುಷ್ಟಾಃ ಸ್ವೈರೇವ ಕರ್ಮಭಿಃ
ಆಸನ್ ಪ್ರಜಾ ಧರ್ಮರತಾ ರಾಮೇ ಶಾಸತಿ ನಾನೃತಾಃ
ಸರ್ವೇ ಲಕ್ಷಣ ಸಂಪನ್ನಾಃ ಸರ್ವೇ ಧರ್ಮಪರಾಯಣಾಃ "

— ವಾ. ರಾ; ಯು. ಕಾ; ಸ. ೧೩೧.

ಎಂಬ ರಾಮರಾಜ್ಯದ ಮಾತಿಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ.

ಸಾಂರಾಜ್ಯದ ಸಮೃದ್ಧಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಕಲೆ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಸಾಕ್ಷಿ. ಮಯೂರ (ಶರ್ಮ) ವರ್ಮನ ಕಾಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವನದ ಆವರಣವು ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಫಲ-ಕೊಡಲು ಶಕ್ತವಾಯಿತು. ಕುಂತಳದ (ಕರ್ನಾಟಕದ) ಶಿಲ್ಪ-ವಾಙ್ಮಯಗಳ ಪ್ರಗಲ್ಭದಶೆ ಆಗ ಆರಂಭವಾಯ್ತು. ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪನು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೪೧) ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬರೆದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯವೆಂಬ ಭಾರತ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಬನವಾಸಿದೇಶವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣ ಅಕಾಲವರ್ಷನ (೯೩೯-೯೬೮) ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೊಬ್ಬನ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಕದಂಬ ಮಹೀಪಾಲನು ಬಹುಶಃ ಅರ್ಜುನವರ್ಮನಾಗಿರಬೇಕು. ಈತನಿಗೆ ರಾಮಗಂಡ (ಗಂಡಿರ್) ಎಂಬ ಬಿರುದಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಬಳಿಕ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಕದಂಬ ಸಂತಾನ-

? S.K.H. P 107 } 962 A.D. Kudlur grant of Marasimha states that Butuga II (936-960) defeated ಅಜವರ್ಮ of Banavasi. Hence ಅಜವರ್ಮ [illegible] must have been ruling at Banavasi in 941 AD.

+ H. I. ... p. 496. ... 1073 ... Bhat K.K. p. 184 ...

ನಾವನೋ ತಿಳಿಯದು. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೮ರಲ್ಲಿ ಹಾನುಗಲ್ಲನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬನವಾಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳತೊಡಗಿದ ಇರಿವ ಬೆಡಂಗದೇವ ಕದಂಬನು ಬಹುಶಃ ಅರ್ಜುನದೇವನ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಿರಬೇಕು. ಅನಂತರ ಕುಂದಮ-ಜಯಸಿಂಹ-ಮಯೂರ-ತೈಲ-ಶಾಂತಿವರ್ಮರ ಆಳಿಕೆ. ೨ನೆಯ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನು (೧೦೬೫-೧೦೭೫) ಹಾನುಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಕದಂಬನು (೧೦೬೫-೧೧೧೬) ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಶಾಂತಿವರ್ಮನು ತೈಲವರ್ಮನ ತಮ್ಮ, ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಮಗ. ಈ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆಯೇ "ಪ್ರಬೋಧ ಚಂದ್ರೋದಯ" ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಮಿಶ್ರನು ಬರೆದುದಾಗಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಮಿಶ್ರನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ಇನ್ನಾವ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು 'ಸರ್ವಜ್ಞ' ನೆಂಬ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು: ಅವನ ವಿದ್ವತ್ತಿ ಅಷ್ಟು ಆಳವೂ ಅಗಲವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಸರಸ್ವತೀಭೂಷಣನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪನ ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ ಶಾಂತಿನಾಥನು "ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತ" ವನ್ನು ಬರೆದನು. ಸುಮಾರು ಅದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ ನಾಗವರ್ಮಾಚಾರ್ಯನು "ಚಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿ" ಯನ್ನು ಬರೆದನು. ಈತನು ಬನವಾಸಿಯ ಮೇಲಿನ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿದ್ದ ಉದಯಾದಿತ್ಯ ಗಂಗನ ಸಾಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಕ (*Minister for War and Peace*) ನಾಗಿದ್ದನು.

ಕೀರ್ತಿದೇವ ಕದಂಬನ (೧೧೫೧-೧೧೮೦) ದರ್ಬಾರಿನಲ್ಲಿ ಹಂಸವರ್ಮನು ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಸಾಂತಳಿಗೆಯ ದ್ವಿಜವರ್ಯ ಚಂದ್ರರಾಜನು "ಮದನತಿಲಕ" ವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಈತನು ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಯುಗದವನು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ನಾರಾಯಣದೇವನೂ ಅಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹಾವೇರಿಯ ಶಾಸನವೊಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ.

(1) Sources of Karnatak Hist. Vol. I. P. 201:
Extract from 'Rāghavapandavīyam' of Kavirāja ...
'Kavirāja wrote his dvyartha' kāvya, due to the encouragement given by the ... Kamadeva, born in ... (Hangal). Kamadeva's dates range from 1181 to 1211 A.D.
(... 659, Sk. 179, E.C., VII)

(2) Same work P. 155: -
Nagavarma was the subordinate of ... who was in charge of Balagame ... in 1025 A.D. ... who wrote 'Lokopakara' ...

(3) Same P. 172 – Nagavarma ...

ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಮತಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೧

೧ನೆಯ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ ಕದಂಬನ ದೇವಗಿರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು ನಾಗಕುಲದವರೆಂದಿದೆ. ಇವರ ಕುಲದೇವತೆ ಶಿವ; ಈ ವಂಶದ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಮಯೂರ ಶರ್ಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ— ಎಂಬುದು ತಾಳಗುಂದದ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪರಧರ್ಮ ಸಹಿಷ್ಣುಗಳಾಗಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಪರಧರ್ಮದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಆದರಿಂದಲೇ ಜೈನಮತ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಗ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೊಂದಿತು. ಜೈನರ ಬಸದಿಗಳಿಗೆ ಕದಂಬರು ಅನೇಕಾನೇಕ ವೃತ್ತಿ-ದಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ.

ಅಂದು ದೇಶದ ತುಂಬ ಶೈವ-ಶಾಕ್ತ ಮತಗಳು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಕೇಂದ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಶೈವ-ಶಾಕ್ತ (ಕಾಳಾಮುಖ) ಮತಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದವು. ಕಾಳಾಮುಖಯತಿಗಳು ಶಿವೋಪಾಸಕರು; ಕಾಪಾಲಿಕರು ಶಾಕ್ತರು, ಶಕ್ತಿಯ ಉಪಾಸಕರು. ಈ ಮತಗಳು ಧರ್ಮ-ಶಿಕ್ಷಣಗಳ ಪ್ರಸಾರ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ದೇವಾಲಯಗಳು ಆರಾಧನಾಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಪುರಾಣ-ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಓದಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಕ್ತರು ದೇವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ-ಪುರಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಿಕ್ಷಣವೂ ಅಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬಾಲಕರನ್ನು ಓದಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಶಾಸನಸಿದ್ಧ. ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (೧) ಋಗ್ವೇದ, (೨) ಯಜುರ್ವೇದ, (೩) ಪಾದಖಂಡಿಕ[29], (೪) ಸಾಮವೇದ, (೫) ಕಲ್ಪ, (೬) ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರ (ವ್ಯಾಕರಣ), (೭) ರೂಪಾವತಾರ[30], (೮) ನ್ಯಾಯ[31], (೯) ಪ್ರವರ[32], ಮತ್ತು (೧೦) ವೇದಾಂತ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ

---

29. ಪಾದಖಂಡಿಕ - ಒಂದೊಂದು ಪಾದವನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಾದಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದರಂತೆ ಕಲಿಯುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಅವನು ಕಲಿಯಲು ಏರ್ಪಾಡುಮಾಡಿದ ವೇದ ವಿಭಾಗ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. 30. ಒಂದು (ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ) ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು. 31. Indian Logic and Atomism- ನ್ಯಾಯ ವೈಶೇಷಿಕ (ವಿಜ್ಞಾನ) ದರ್ಶನ. 32. (1) A particular invocation addressed to Agni = ಅಗ್ನಿಸೂಕ್ತ. (2) Lineage - ಪೂರ್ವಜರ ವಿವರ.

ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಊಟ-ವಸತಿಗಳು ಉಚಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕೆಳದಿಯ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವು ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲೂ ಉಚಿತವಾಗಿ ದೊರಕುತ್ತಿತ್ತು ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಿದ್ದರದು ಶಿಷ್ಯನ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಯನ ನೈತಿಕ ಬುದ್ಧಿಗನುಗುಣವಾಗಿ; ಅದೆಂದೂ ಶುಲ್ಕ, ಕರ, ಕಂದಾಯ, ವಿಕ್ರಯ, ಮೌಲ್ಯಗಳ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುವಂಥದಲ್ಲ. ದೇಶೀತರವಾದ ವ್ಯಾಕರಣ-ಶಿಕ್ಷಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳು [illegible]ನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆಚಾರ್ಯ (ಪೂಜಾರಿ), ರಂಶಿಗ[33], ರವಾಳವಳ (ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ) ಪೆರ್ಗಡೆ (ಹೆಗ್ಗಡೆ-ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ). ದೇವದಾಸಿಯರು (ದೇವರಿಗೆ ಬಸವಿ ಬಿಟ್ಟ ಚಾಮರಸೇವೆಯವರು), ನಗಾರಿ (ಅಥವಾ ಭೇರಿ) ಬಾರಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಕಲ್ಕುಟಿಗನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗದವರು. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ಪೂಜಾರಿಯೇ ಆಚಾರ್ಯ, ಶಿಕ್ಷಕ. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಇತರ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಉಪ-ಶಿಕ್ಷಕರನ್ನಾಗಿ ಅವನು ಬಹುಶಃ ನಿಯಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಕಲ್ಕುಟ್ಟಿಗನದು ಶಿಲ್ಪಿಯ (ಎಂಜಿನಿಯರನ) ಸ್ಥಾನ. ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ, ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಖಾಯಂ ಆಗಿ ರಿಪೇರಿಯವನೊಬ್ಬನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿರುವುದು ಜಾಣ್ಮೆಯ ಹೆಗ್ಗುರುತಲ್ಲವೇ?

ರಾಜಮಹಾರಾಜರೂ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಆಗಿಂದಾಗ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ವಿನಿಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಹಾಗೂ ಧನ-ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನದ "ಸಹಕಾರ" ಪದ್ಧತಿ. ಮಧ್ಯಯುಗದ ಕೆಲ ವಿಧರ್ಮೀಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇತರ ಯಾವ ಶತ್ರುರಾಜರೂ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ ದೇವಾಲಯ-ಮಠಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಇದು ಭಾರತದ ಮೂಲಭೂತ ಧರ್ಮ (ಸಂಸ್ಕೃತಿ). ಯಾತ್ರಿಕರ, ವರ್ತಕರ ಮತ್ತು ಜಮೀನುದಾರ ಹಾಗೂ ರೈತರ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕದ ಕರಗಳೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆದಾಯದ ಆಕರಗಳು. ಕೆಲ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಾಬ್ತುಗಳ ವೆಚ್ಚಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯವರು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಉಂಟು. ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಗಾಮ ಗ್ರಾಮದ ಅಗಸರೂ ಕೊತ್ತಳಿಗಳೂ[34] ವಿನಾಯಕದೇವರ ಗಂಧಾರ್ಚನೆ-ದೀಪವೆಚ್ಚಗಳಿಗಾಗಿ ಕುಟುಂಬ-

---

33. ಈ ಪದ 'ವಂಶಿಗ' ಎಂದಿರಬೇಕು.. ವಂಶಿಗನೆಂದರೆ ಕೊಳಲುಗಾರ. 'ವಂಶಕ' ಎಂದರೆ ನಾಟ್ಯಗಾರ. ಮಧುರವಾದ ವಾದ್ಯಗಾರ-ಎಂದಾದೀತು. 34. ಕೊತ್ತ ಎಂದರೆ [illegible] [illegible] [illegible]. ಅದರಂತೆ ಕೊತ್ತಳಿಗಳೆಂದರೆ ಕಸಗುಡಿಸುವವರಾಗಿರಬಹುದು.

= Store-keeper, guard, watch

ಪ್ರಾಂಶಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪಣವಂತೆ[35] ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಣಿಗರು ಉಚಿತವಾಗಿ ದೇವರ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗಾಣಗಳನ್ನೇ ದೇವರಿಗರ್ಪಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಇತ್ತು.

ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಯೋಜನ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಊರೊಂದರ ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ತೇರು-ಜಾತ್ರೆಗಳು ಜರುಗುವುದು ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ. ಬಾಳಿನ ಬೇಸರವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಅವು ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಚೈತ್ರೋತ್ಸವ ಅಥವಾ ವಸಂತೋತ್ಸವಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆಶ್ವಯುಜ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಚತುರ್ದಶಿಯಿಂದ ಕಾರ್ತಿಕ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯದವರೆಗೆ ದೀಪಾವಳಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಸ್ತಿವಂತ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಗ ಈಗ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ದೋಷ. ಈ ದೋಷವು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಇದ್ದುದಲ್ಲ; ದೇವದಾಸೀ ಪದ್ಧತಿ ಅವನತಿಗಿಳಿದಾಗ ಇದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಾರಾಧನೆಯ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಜೈನಧರ್ಮವು ಏಳಿಗೆಯೊಂದುತ್ತಿದ್ದುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಆಗ ಏಕಾಂತ ರಾಮನೇ ಮೊದಲಾದ ವೀರಶೈವ ಪಂಥದವರು ಶಿವಭಕ್ತರ ಕೈವಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿಂತರು. ಬಸವ ಬಂದಮೇಲೆ ಶಿವಭಕ್ತರ ಮತ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾಯ್ತು. ಸಿಥಿಯನ್ನರ ಮತ್ತು ಗುಪ್ತರ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ವೈಷ್ಣವ ಮತ ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಲೇ ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಕದಂಬ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಹೆಸರು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಕದಂಬರು ವೈಷ್ಣವರಾಗಿದ್ದರು. ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಮತದ ಪ್ರಚಾರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯ್ತು. ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ ಅದರ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರವರ್ತಕ. ಆತನು ಹೊಯ್ಸಳರ ಬಿಟ್ಟಿದೇವನನ್ನು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧರಕ್ಷಿತ ಎಂಬ ಕುಂತಳದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಆತನಿಂದ ೬೦,೦೦೦ ಜನರು ಬೌದ್ಧ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರಂತೆ; ಅವರಲ್ಲಿ ೩೭೦೦೦ ಜನರನ್ನು ಆತ ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನಂತೆ; ಇದು ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ "ಮಹಾವಂಶ" ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕೊಂಕಣಾಪುರದಲ್ಲಿ (ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ) ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತು-

35. ಪಣವು ಇಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ; ಅದರ ಬೆಲೆ ೮೦ ಕವಡೆಗಳು, ೨೦ ಮಾಷಗಳು ಅಥವಾ ೪ ಕಾಕಿಣಿಗಳು; ದುಡ್ಡು = ೪ ಪೈಗಳು ಅಥವಾ ಕಾಸುಗಳು.

ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಹ್ಯೂಯನ್‌ತ್ಸಾಂಗನ ವರದಿಯಿದೆ. ಗೋವೆಗೂ ಬೌದ್ಧಮತದ ಪ್ರಸಾರ ಸಾಗಿತ್ತು. ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅವನತಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯು ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳೂ ಮಠಗಳೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರ (ಶಿಕ್ಷಕ) ನಗರವಾಗಿತ್ತು. ಗೋವೆಯ ೧ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿಯ (೧೦೫೦-೧೦೮೦) ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಯತಿಗಳಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಮಚಂದ್ರ ತನ್ನ ದ್ವ್ಯಾಶ್ರಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಜೈನ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟವಿಧ ಅರ್ಚನೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಜೈನರ ಸಲ್ಲೇಖನವ್ರತ ಜನಜನಿತವಾಗಿತ್ತು. ಗಂಗರಾಜ ೨ನೆಯ ಮಾರಸಿಂಹನು (೯೬೩-೯೭೪) ೩ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಸಲ್ಲೇಖನವ್ರತ ಹಿಡಿದು ಜಿನಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಹಿಂದು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಜಲಸಮಾಧಿವ್ರತದಿಂದ ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಗಳ ಯಾಗ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಗಳನೇಕವನ್ನು ಕದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಾಡಿದರು. ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗವು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವದ ಅಧಿಕಾರದ ಸಂಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ಯ ಕದಂಬರ ಕುಲದೇವತೆ ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುಕೇಶ್ವರ. ಈ ಈಶ್ವರನ ಜೊತೆಗಾರ ಆನವಟ್ಟಿಯ ಸಮೀಪದ ಕುಪಟೂರಿನ ಕೈಟಭೇಶ್ವರ. ತಾಳಗುಂದದ ತ್ರಿನೇತ್ರನೂ ಅವರಿಗೆ ಆರಾಧ್ಯನಾಗಿದ್ದ. ಈ ಶಿವಾಲಯಗಳು ಕದಂಬರಿಂದ ಹಿಂದೆಯೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಆಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪುನಾರಚನೆ ಹೊಂದಿದಂಥವುಗಳು. ಗೋಕರ್ಣದ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರನೂ ಕದಂಬಾರ್ಚಿತನೆಂದು ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ. ಉತ್ತರಕಾಲೀನ ಕದಂಬರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿರಬೇಕು.

೨

ಕದಂಬ ಶಿಲ್ಪ ಪ್ರಸ್ಥಾನವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಆದ್ಯ ಶಿಲ್ಪಪ್ರಸ್ಥಾನ. ಶಾತವಾಹನ ಕಾಲೀನ ಅಸಂಪೂರ್ಣ ಶಿಲ್ಪಶೈಲಿಯ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಕದಂಬರಯುಗದಲ್ಲಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಈ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಶೈಲಿಯು ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಸ್ಥಾನವೆನ್ನಿಸುವಷ್ಟು ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಪಲ್ಲವ-ಔತ್ತರೇಯ ಶೈಲಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಕದಂಬ ಶಿಲ್ಪದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಕದಂಬ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗೋಪುರವು (*Miniature tower*) ಔತ್ತರೇಯ ಹಿಂದು ಮತ್ತು ಪಲ್ಲವ ಶೈಲಿಗಳಿಂದ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದಾದರೂ ಅದರ ವಿಮಾನವು ಶುದ್ಧ ಕದಂಬ ಮಾದರಿಯದು. ಹಲಸಿ (ಪಲಸಿಕಾ ನಗರ) ಯಲ್ಲಿರುವ ಕಟ್ಟಡಗಳೇ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದವುಗಳು. ಅವು ಶಾತವಾಹನ ಶೈಲಿಯವೇ ಆಗಿವೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಬನವಾಸಿಯ ಮೃಗೇಶ,

ವರ್ಮನು ಕಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದಾದ ಬಸದಿಯೊಂದು ಅಲ್ಲಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಗೃಹ, (ಶುಕನಾಸ) ಗಳಿವೆ: ಆದರೆ ಎದುರಿನ ಮಂಟಪವಿಲ್ಲ. ಶುಕನಾಸಿಯು ಗರ್ಭಗೃಹ-ಕ್ಕಿಂತ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒರಟು ಒರಟಾಗಿ ಕಡಿದು ಗೋಡೆಗಳನ್ನೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಟ್ಟಡ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗಿಂತ ಎಷ್ಟೋ ಸುಧಾರಿಸಿದೆ. ಶಾತವಾಹನರ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡೊಳಗಳಿರುತ್ತವೆಯಲ್ಲದೆ ಅವನ್ನು ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿಭಜಿಸಿರುವದಿಲ್ಲ. ಕದಂಬ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆದಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಗರ್ಭಗೃಹ ಶುಕನಾಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತಾಳಗುಂದದ ತ್ರಿನೇತ್ರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೈಲಿಪರಿ-ಷ್ಕಾರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಡಿಗಲ್ಲುಗಳ ಗಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಹಲಸಿಯ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂಥ ಹೆಗ್ಗಲ್ಲು (ಬಂಡೆ) ಗಳಿಲ್ಲ. ಗೋಡೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇವು ಆ ಹೆಗ್ಗಲ್ಲುಗಳಂತೆಯೇ ಕುಸುರುಗೆಲಸಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬೋಳಾಗಿವೆ. ಕಂಬಗಳು ಉರುಟಾದ ಅಥವಾ ಚಚ್ಚೌಕವಾದ ಕಡಿಗಲ್ಲುಗಳು. ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಜ್ಯಾಮಿತೀಯ ಅಲಂಕಾರದ ಓರಣವಿದೆ. ಬದಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲುಗಳಾಗಲಿ, ಪೋತಿಕೆಯಾಗಲಿ, ಫಲಕವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಕಂಬಗಳ ಮೇಲು-ದಂತವು ಬೋದಿಗೆಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹಕ್ಕೆ ಕಿಟಕಿಗಳಿಲ್ಲ: ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾಗಿಲಿದೆ. ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮೇಲುಹೊಸ್ತಿಲುಗಳು ಆಮೇಲಿನ ಕದಂಬ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕುಸುಮಾಕೃತಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತವೆ. ಮೇಲುಹೊಸ್ತಿಲ ನಡುವೆ ಸಮರ್ಪಣಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕಡಿದು ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೂಲತಃ ಯಾವುದಾದರೂ ಶಿವಾಕಾರ ಒಳಗೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರಬೇಕು; ಸದ್ಯಃ ಒಳಗಿರುವುದು ಶಿವಲಿಂಗ— ಇದು ಗರ್ಭಗೃಹಸ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಮಲಪ್ರಭೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಕದರೋಳಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಆದಿ-ಕದಂಬ ಶೈಲಿಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ; ಅವು ತಾಳಗುಂದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೋಲುವ ರಚನಾವಿಧಾನವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಶಿಲ್ಪ-ಯೋಜನೆ ಬಹಳ ಸರಳ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಚಿಕ್ಕ ಚಚ್ಚೌಕ ಕಟ್ಟಡಗಳು. ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಕಲಶ ಮತ್ತು ಒಂದೊಂದು ಗೋಪುರ ಇವೆ. ಈ ಗೋಪುರವು ಬಾಗುರಿಯಂತಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಇದರ ಸುತ್ತಲೂ ಅಡ್ಡ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿಲು-ಗಳಂತೆ ತೋರುವ ಘಟ್ಟಪಟ್ಟಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಹಲಸಿಯ ಹಸ್ತಿಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಕದಂಬ ಶೈಲಿಯ ಅನಂತರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ನಿದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾಗಿಲ ಇಬ್ಬದಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಜಾಳಿಗೆ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನು ಕೊರೆದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ನೋಟ

ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರದೇವಾಲಯ

ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರಲಿಂಗ

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ

ನೃತ್ಯಮಂಟಪ

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಮೊದಲು ಕಂಡುಬರುವ ಈ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಆಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕದಂಬಾಲಯಗಳಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಯಿತು. ಕಂಬಗಳ ಮೇಲ್ಬದಿಗಳಲ್ಲೂ ತಿರುಪಡಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಮೇರುದಂಡವು ಜೋಳಿಗ್ಗೊಲೆಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ, ಪ್ರೋತಿಕೆ (ಬೋದಿಗೆ) ಫಲಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಶಿರಃಶಿಲೆಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎದುರಿನ ನಂದಿಯೂ ಸ್ತಂಭಪೀಠಗಳೂ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಎದುರು ಮುಖಮಂಟಪವಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಲಸಿಯ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೂ ಮುಂದಿನ ಸ್ತಂಭ-ರಚನೆಯ ಶೈಲಿಪಾಕವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಕಂಬಗಳು ಘನ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ವಿಭಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೂ ಬಹುಶಃ ಶಿರಃಶಿಲೆಗಳಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಶುಕನಾಸ, ಮುಖಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಹಲಸಿಯ ಸುವರ್ಣೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ವರ್ಣಿಸಿದ ಬಗೆಯ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಉರುಟಾದ ಮತ್ತು ಚೌಕವಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕಂಬಗಳೂ ಇವೆ.

ಯಲವತ್ತಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಬಸದಿಯೂ ಕದಂಬ ಗೋಪುರಗಳ ಮುಂದಿನ ವಿಕಾಸಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಗೋಪುರಗಳ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಸೋಪಾನವೃತ್ತಗಳು ಸಮಾನಾಂತರ ಪ್ರತಿಭುಜಾಕೃತಿಯುಳ್ಳ ಸೊಟ್ಟ ದೀರ್ಘ-ಚತುರ್ಭುಜಗಳಾಗಿ ವಿಭಕ್ತವಾಗಿವೆ; ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕಾರಿಕ ವಿವರಗಳಿಂದ ರಚಿಸುವ ರೂಢಿ ಆಗ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದ ಮಂಟಪವು, ಹಾಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಸದಿ ಹಾಳಾಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅರ್ಧಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಅಂತರಾಲಗಳಿವೆ. ಅಂತರಾಲಕ್ಕೆ ವರ್ತುಲಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ; ಅವು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಫಲಕ ಮತ್ತು ನೀರೇಖ ಶಿರಃಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ– ಅಂತರಾಲದ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಗೆ ಇಳಿಮಾಡುಗಳೂ ಇವೆ. ಇಂಥ ಇಳಿಮಾಡುಗಳು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಿಂದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನವೆನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೂ ಹೊಸ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಈ ಬಸದಿಯ ಗೋಡೆಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡವಾದ ಪಟ್ಟಿಯೊಂದನ್ನು ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಜ್ಯಾಮಿತೀಯ ಆಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಇಂಥ ಪಟ್ಟಿಕಾರಚನೆ ಆ ಮೇಲಿನ ಕದಂಬಶೈಲಿಗೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಯಿತು.

ಈ ಕಾಲದ ಹಲಸಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ಹೊಸ ಅಂಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರಾತಿಕೃತಿಕ ಕೋಣೆಯುಳ್ಳ ಕಮಾನಿದೆ. ಗೋಪುರದ ಆಯತಿಕ ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಲಕಾಲಂಕಾರವು (*Ornamental projection*) ಪಲ್ಲವ ಶೈಲಿಯ ಅಲಕಸಂಪುಟಗಳಿಗಿಂತ (*Cells of the ornamental projects*) ಭಿನ್ನವಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಹಲಸಿಯ ವರಾಹನೃಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ ವಿಕಾಸದ ಮುಂದಿನ ಹಂತಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಗೋಪುರದ ಸುತ್ತಿನ ಸೋಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಂತರ ಪ್ರತಿಭುಜವುಳ್ಳ ಸೊಟ್ಟ ದೀರ್ಘಚತುರ್ಭುಜಾಕೃತಿಗಳು ಹಿಂದಿನ ಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ಮೇಲಿನ ಗೋಪುರ ಸೋಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ ಈ ಘಟ್ಟಸೋಪಾನಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಲ್ಲ- ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕರಣೆಗಳಿಂದ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ದೂರದ ನೋಟಕರಿಗೆ ಗೋಪುರದ ಬಲಿಷ್ಠವೂ ಉದ್ದೇಶ-ಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಸೀಳ್ಗೆರೆಗಳು ರಮ್ಯವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಉಳಿದಿವೆ. ಗೋಪುರದ ಅಲಕಫಲಕಕ್ಕೆ ೧ರ ಬದಲು ೩ ಕಿಟಕಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿವೆ: ಇನ್ನೊಂದು ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಗೋಪುರದ ರಚನೆ ೧೧ ಸೋಪಾನ-ಸ್ತರಗಳನ್ನು (*Steps of the gallery*) ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ೧೦ನೆಯ ಸ್ತರ (ಘಟ್ಟ) ದಲ್ಲಿ ೪ ಕೀರ್ತಿಮುಖಗಳನ್ನು (ಭಯಂಕರ ಸಿಂಹಮುಖಗಳನ್ನು) ೪ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ನೆಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶುಕ-ನಾಸಕ್ಕೆ ಇಳಿಮಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಿಟಕಿಗಳು ಬೆಳಕು ಬೀರುತ್ತವೆ. ಮೇಲ್ಛಾ-ವಣಿಯು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಇಳಿಮಾಡುಗಳಿಗೆ ಕಂಬಗಳ ಆಧಾರವಿದೆ. ಈ ಕಂಬಗಳ ಎರಡು ಭಾಗಗಳು ಉರುಟಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಭಾಗ ಬಲ್ಬಿನಂತೆ ಉಬ್ಬಿಯೂ ಇವೆ ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಏರಿಸಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ.

ದೇಗಾಂವಿಯ ಕಮಲ-ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಶಿಲ್ಪ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಗೋವೆಯ ಶಿವಚಿತ್ತ ಕದಂಬನ (೧೧೪೭-೧೧೮೧) ರಾಣಿ ಕಮಲಾದೇವಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಬಂಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಶಿಲ್ಪಿಯಾದ ತಿಪ್ಪೋಜ ಕಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ. ದೇವಾಲಯವು ಗ್ರಾಮ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಅದರ ಆಕಾರ ಚಚೌಕ. ಅದರಲ್ಲಿ ೩ ಕೋಣೆಗಳೂ ನಡುವಲ ಗರ್ಭಾಗಾರಗಳಿಗಿದಿರಾಗಿ ಬದಿಗಳಿಂದ ತೆಂಕಲತ್ತ ಒಂದು ಸ್ತಂಭಮಯ ಹಜಾರವೂ ಇವೆ. ಮಿಕ್ಕೆರಡು ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ನಡುವಿನ ಕೋಣೆಯು ಹಜಾರದೊಳಗೆ ಚಾಚುತ್ತದೆ. ಅದರ-ಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಭಾಗಕ್ಕೂ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ: ಒಂದು ಗರ್ಭಗುಡಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಶುಕನಾಸ. ಶುಕನಾಸಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳ ಸುತ್ತು ಪಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಳ್ಳಿ-ಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ: ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಕಿಟಕಿಗಳು ಕುಸುರು-ಗೆಲಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿತುಳುಕುತ್ತವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹಗಳ ಹೊಸ್ತಿಲು-ದಾರಂದಗಳಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಶೈಲಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಮರ್ಪಣಮೂರ್ತಿಯೂ ಎಡ-ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲೋಲಕ (ಲಂಬಕ) ಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಬಾಗಿಲುವಾಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೊಸ ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ, ತೋರಣದ ಮೇಲೆ ೫ ಗೋಳಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಸಿಂಹಗಳು ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಮೊದಲನೆಯ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನಾರಾಯಣನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ಗರುಡ-ಮಾರುತಿಗಳು ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ವಿಭಾಗದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲೆಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅದರ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಕಿಂಕರರಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನಿಡುವ ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ದೀರ್ಘಚತುರ್ಭುಜಾಕೃತಿಯ ಆಧಾರಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಗೋಪುರಗಳು ಆ ಗೂಡುಗಳಿಗಿವೆ. ಅವು ಶುದ್ಧ ಕದಂಬ ಶೈಲಿಯವು. ಗೋಪುರಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಲಶ ಕೂಡ ಹಾಗೇ. ಮುಖಮಂಡಪವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದ ಅರೆಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯ ವರೆಗೆ (೧) ಕಂಬಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಂಹಗಳು (೨) ಈ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಗೋಪುರಗಳು ಮತ್ತು ಗೋಪುರಗಳ ನಡುವೆ ವಿವಿಧ ಭಂಗಿಯ ನರ್ತಕಿಯರು (೩) ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ ಚಿತ್ರಗಳು ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಕಂಬಗಳು ತ್ರಿವಿಧ; ಅವನ್ನು ಕಲಾಮಯವಾಗಿ ಜಟಿಲ ಅಲಂಕಾರ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವನ್ನು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರಿಸಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರುಳಿಯಾದ ಸಂವರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂವರಣ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ (ಮದನ ಕೈಗಳಿಂದ=*Bracket Figures*) ಶೋಭಿಸುವ ಕಂಬಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಇಳಿಮಾಡುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿವೆ. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ೩ ತೂಗುದಾವರೆಗಳಿವೆ. ಅಲಂಕಾರಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇವು ವಿವರಗಳ ವಿಸ್ತಾರದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯ ಉನ್ನತ ಕುಶಲ ಕರ್ಮಗಳೆನ್ನಿಸಿವೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಉದಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕದಂಬ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಆಮೂಲಕ ಹೊಯ್ಸಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡರು [36].

ಬಳ್ಳಿಗಾವೆ, ಬನವಾಸಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ಕದಂಬ ಮೂಲದ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳ ಶಾಖೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ದೊಡ್ಡಗೊಡ್ಡವಳ್ಳಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯವು ಇಂಥ ಪರಿವರ್ತನದ ಹೊಸ್ತಿಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲ್ಪಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಿದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ತಾರಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಪುನಾರಚನೆ– ವಿಸ್ತರಣಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೊರೆಗಳ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವಿವಿಧ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅವು ಮಿಶ್ರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಮತ್ತು ಬನವಾಸಿ ನಾಡಿನ ಕದಂಬ ಕಾಲೀನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳರ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಬಹಳ ಕಡೆ ಮಾಡಿರಬಹುದೆಂಬದನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈಗ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲ ಹೊಯ್ಸಳ

36. K. K., P. 314.

ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಳೆಯಬೀಡು ಮೊದಲು ಕದಂಬ ಶಾಖೆಯೊಂದರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಬನವಾಸಿ ಬೇಲೂರುಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಬಂಧದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬನವಾಸಿಯ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಪರಂಪರೆಯ ವಿಕಾಸದ ಮುಂದಿನ ಹೊಸ ಮೆಟ್ಟಿಲೆಂದು ನಾವು ಹೊಯ್ಸಳ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ರಘುವಂಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು.

೩

ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬ ಕುಲದೇವತೆಯಾದ ಮಧುಕೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮಹಾಪ್ರಾಕಾರದೊಳಗಿನ ಇತರ ದೇವಾಯತನಗಳನ್ನೂ ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ, ಗೋಕರ್ಣ, ನಂಜನಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದೇವತಾರಾಧನೆಯ ಪರಂಪರೆಯು ಮಹಾವೈಭವದ ಅವಶೇಷಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುಕೇಶ್ವರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ:

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಯೋಗನಿದ್ರಾಸ್ಥನಾಗಿ ಇರುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಿವಿಯಿಂದ ಮಹಾನ್-ಪ್ರತಾಪಿ ಮಧು ಮತ್ತು ಕೈಟಭ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ದೈತ್ಯರು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೈತ್ಯ ಬಾಲಕರು ದೊಡ್ಡವರಾಗುತ್ತ ಒಂದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶಕ್ತಿಮಾತೆಯು ಇವರ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಇಚ್ಛಾಮರಣಿಗಳಾಗಿರೆಂದು ವರವನ್ನೀಯುತ್ತಾಳೆ. ಮುಂದೆ ಆ ದೈತ್ಯರು ಮದೋನ್ಮತ್ತರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನನ್ನು ಕಾಡಿಸಿ, ಪೀಡಿಸಿ ಅವನ ಪಟ್ಟವನ್ನೇ ಆಕ್ರಮಿಸುವ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಯೋಗನಿದ್ರೆ ಭಗ್ನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಯೋಗನಿದ್ರಾ ದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗನಿದ್ರಾದೇವಿಯು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಘಟಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ವಿಷ್ಣುವು ವಿಶ್ವದ ಪರಿಪಾಲನಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಧು-ಕೈಟಭರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ದೈತ್ಯರನು ವಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಶಕ್ತಿ

ದೇವಿಯ ವರಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ವಧಿಸುವ ಘೋರೋಪಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ದೈತ್ಯರೊಡನೆ "ನಿಮ್ಮ ಶೌರ್ಯ-ಪರಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದೇನೆ. ಬೇಕಾದ ವರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ದಾನವರು- "ವರವನ್ನು ಯಾಚಿಸಲು ನಾವು ಭಿಕ್ಷುಕರಲ್ಲ. ನೀನೇ ವರವನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದ ಕೇಳು. ನಾವು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥರಿದ್ದೇವೆ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಸಮಯ ಸಾಧಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವು "ನನ್ನ ಚಕ್ರದಿಂದ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ವಧೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ವರವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಕೂಡಲೆ ಮಧು, ಕೈಟಭರು ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ "ಇದೇ ಸಾಗರ ಮಧ್ಯ ನೀರಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಹೆಸರುಗಳು ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು". ಎಂದು ಮರಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನೆರಡು ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಧು, ಕೈಟಭರನ್ನು ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಚಕ್ರದಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ರಕ್ಕಸರ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ.-- ಈರೀತಿ ಮಧು, ಕೈಟಭ ರಕ್ಕಸರ ಸಂಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಧು, ಕೈಟಭರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಅವರ ಕೀರ್ತಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಜಯಂತಿ (ಬನವಾಸಿ) ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಆ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ೮ ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ, (ಸೊರಬ ತಾಲೂಕು) ಆನವಟ್ಟಿಯ ಸಮೀಪ "ಕುಬಟೂರು" ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಕೈಟಭೇಶ್ವರ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಮಧು, ಕೈಟಭರು ದೈವೀಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ಮಹಾದೇವನನ್ನು ಆರಾಧನೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದರಿಂದ ಸಂಪ್ರೀತನಾದ ಮಹಾದೇವನು ಸತೀಸಮೇತನಾಗಿ ಈ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವಾಹಿತನಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು.

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾರಾಣಸೀ ಪಟ್ಟಣದ ರತ್ನಾಂಗದ ರಾಜನ ಶಾಪ ವಿಮೋಚನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದೇವೇಂದ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಾಗ ದಧೀಚಿ ಋಷಿಯ ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯಿಂದ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದೋಷ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ದೇವೇಂದ್ರನು ಜಯಂತೀಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ತನ್ನ ದೋಷವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಮೃಕಂಡುಮುನಿಯು ಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜಯಂತೀಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಮಾರ್ಕಾಂಡೇಯನನ್ನು ಪಡೆದನು.

ಜಮದಗ್ನಿ ಋಷಿಯ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀ ಭಾರ್ಗವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ತಾಯಿಯಾದ ರೇಣುಕೆಯ ಶಿರಚ್ಛೇದನಗೈದುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಾತೃ-ಹತ್ಯಾ ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಜಯಂತೀ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಮಧುಕೇಶ್ವರದೇವನಿಂದ ಮೃತ ತಾಯಿಯ ಜೀವ-ದಾನ ಪಡೆದನು ಮತ್ತು ವರದಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಮಾತೃಹತ್ಯಾದೋಷ ಪರಿಮಾರ್ಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಭಾರ್ಗವ (ಪರಶುರಾಮ) ನು ಜಯಂತೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಅಜಯ್ಯವಾದ ಪರಶು (ಗಂಡುಗೊಡಲಿ) ವನ್ನು ಪಡೆದನು.

ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನು ಸಂಜೀವನೀ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಜಯಂತೀಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಡೆದನು.

ಅತ್ರಿಮಹಾಮುನಿಯ ಪತ್ನಿ ಅನಸೂಯಾದೇವಿಯು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ವರದಿಂದ ದುರ್ವಾಸ, ಚಂದ್ರಮ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೆಂಬ ಮೂವರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಜಯಂತೀಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪಡೆದಳು.

ಇಂತು ಮಹಾಮಹಿಮನಾಗಿ ಜಯಂತೀ (ಬನವಾಸಿ) ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜ-ಮಾನನಾದ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರಿಗೆ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳ ಪೀಡೆ ತಪ್ಪುವದು, ಕಷ್ಟ-ಸಂಕಟಗಳು ದೂರಾಗುವವು. ಅಂಥವರು ಜ್ಞಾನಸಂಪನ್ನರಾಗು ವರು. ಮಧುಕೇಶ್ವರನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾಗಿ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆವರು.

ಅವಿಕಾಶೀ ವಾನವಾಸೀ ವಿಶ್ವೇಶೋ ಮಧುಕೇಶ್ವರಃ ।
ಗಂಗಾಪಗಾ ಸಾ ವರದಾ ಕೋಟಿತೀರ್ಥಂ ವಿಶೇಷತಃ ॥

ಚಂಡೇಶೋ ಧುಂಡಿರಾಜೋ ವರದ ಯಮುಕುಟೇಶ್ವರಾ ಅಗ್ನಿದುರ್ಗೇ
ರಾಮೇಶೋ ವಿಶ್ವನಾಥೋ ವರುಣ ಗಣಪತಿಃ ನಿರ್ಮಲತೀರ್ಥಂ ವಿಶೋಕಃ ।
ದತ್ತಾತ್ರೇಯೋ ಹನೂಮಾನ್ ನರಹರಿ ಮಧು ನಂದೀಶ ಕೇದಾರನಾಥಾ
ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಾ ವೀರಭದ್ರೋ ವಿಮಲಬಸವಲಿಂಗೇಶ್ವರೋ ರುದ್ರಪಾದಃ ॥

ಸ್ವಾತೀ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋ ಗಜರಾಜಃ ಸಾಕ್ಷಿಗಣಪತಿಭಾರ್ಗವ್ಯಾಃ ।
ಚಿಂತಾಮಣಿಗಣರಾಜಃ ಸರಸ್ವತೀ ಕಾಲಭೈರವಾದ್ಯಾಶ್ಚ ॥
ಶ್ರೀ ವಾನವಾಸ್ಯಭಿಖ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥಾಃ ಸರ್ವದೇವತಾಃ ಶುಭದಾಃ
ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಸುಪೂರ್ಣಾ ಧ್ಯೇಯಾ ಭವ್ಯಾಯ ಸರ್ವದಾ ಮನುಜೈಃ ।

ಬನವಾಸಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲಿನ (ಪ್ರಾಕಾರ) ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರುವ ಮುಖ್ಯ ದೇವರುಗಳು: (೧) ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ (೨) ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ (೩) ಶ್ರೀ ಮಹಾಗಣಪತಿ (೪) ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ :- ಶೈವಾಗಮ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಶಿಲ್ಪ-ಕಲಾ ದೇವಾಲಯ. ದೇವಾಲಯದ ರಚನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಬಲಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೧) ಬಿಂಬಮಂಟಪ (ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರದೇವರು ಇರುವ ಸ್ಥಳ)
೨) ಅರ್ಧಮಂಟಪ (ಅರ್ಚಕರು, ಉಪಾಧಿವಂತರು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ)
೩) ಘಂಟಾಮಂಟಪ (ಘಂಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗುಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ)
೪) ಸಭಾಮಂಟಪ (ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ)
೫) ನೃತ್ಯಮಂಟಪ (ನೃತ್ಯ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ)
೬) ನಂದಿಮಂಟಪ (ಶಿಲೆಯ ನಂದಿವಿಗ್ರಹ ಮಂಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳ)

ಅ) ಬಿಂಬಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಅರ್ಧಮಂಟಪ ಸೇರಿದ ಕಟ್ಟಡ ಒಂದು ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದೆ. ಅರ್ಧಮಂಟಪದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಈ ಕಟ್ಟಡದ ಆಕೃತಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದ್ದ ೫೦ ಫೂಟು. ಅಗಲ ೪೦ ಫೂಟು ಇದೆ. ಇದು ಒಳಭಾಗ.

ಬ) ಘಂಟಾಮಂಟಪ, ಸಭಾಮಂಟಪ, ನೃತ್ಯಮಂಟಪ, ನಂದಿ-ಮಂಟಪ ಇವು ಸೇರಿದ ಕಟ್ಟಡ ಒಂದು ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಹೊರಗಿನ ಭಾಗ. ಈ ಕಟ್ಟಡದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದ್ದ- ೧೫೦ ಫೂಟು. ಅಗಲ ೩೨ ಫೂಟು. ಈ ವಿಭಾಗ ದಲ್ಲಿಯೇ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ನೋಡುವಂಥದಿದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಒಳ ವಿಭಾಗ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ, ಹೊರ ವಿಭಾಗ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಇದರ ಸುತ್ತ ಲಿನ ಪ್ರಾಕಾರವನ್ನು ಶ್ರೀ. ಮಧುಕೇಶ್ವರ ಒಡೆಯರ ಪೂರ್ವಜರು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಬಗ್ಗೆ ಅದರಲ್ಲೇ ಶಿಲಾಲಿಪಿಯಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಾಲಯ:- ಇದೂ ಶೈವಾಗಮ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಶಿಲಾಮಯ ದೇವಾಲಯವು. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ

ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ.

೧) ಬಿಂಬಮಂಟಪ (ಶ್ರೀದೇವಿಯ ವಾಸಸ್ಥಳ)
೨) ಅರ್ಧಮಂಟಪ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೂಡ್ರುವ ಸ್ಥಳ)
೩) ಉತ್ಸವಮಂಟಪ (ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ)
೪) ನವರಮಂಟಪ (ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಸ್ಥಳ)
೫) ಸಭಾಮಂಟಪ (ರಾಜರು, ಭಕ್ತರು ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ)
೬) ನೃತ್ಯಮಂಟಪ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತನಮಂಟಪ } ನೃತ್ಯಗಳು, ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಪ್ರವಚನಗಳು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಒಟ್ಟು ಆಕೃತಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದ್ದ- ೯೨ ಫೂಟು. ಅಗಲ ೩೦ ಫೂಟು ಇದೆ. ಸಭಾಮಂಟಪದಿಂದ ಕೀರ್ತನಮಂಟಪದ ವರೆಗಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೩೦೦ ಜನರು ಕೂಡ್ರಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಶ್ರೀಗಣಪತಿ, ಶ್ರೀನರಸಿಂಹ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಶಿಲಾಕಟ್ಟಡವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿವೆ

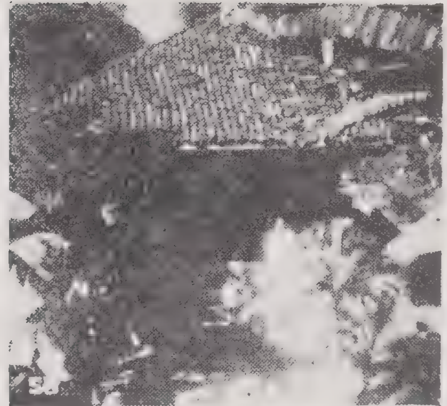
ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರ, ಶ್ರೀ ಸದಾಶಿವೇಶ್ವರ ದೇವರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಶಿಲಾಕಟ್ಟಡವಿದೆ. ಇಲ್ಲೊಂದು ಸುರಂಗಮಾರ್ಗವುಂಟು.

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿಯ ಸುತ್ತಲಿನ ದೇವರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು:-

(೧) ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಾನೆಗಳು. (೨) ಬಾಗಿಲಬ್ರಹ್ಮ. (೩) ಧ್ವಜಸ್ತಂಭದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲಭೈರವ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಹನುಮಂತ. (೪) ಇಂದ್ರ (೫) ಅಗ್ನಿ. (೬) ವಿಠೋಬ. (೭) ಪಿತ್ರೇಶ್ವರ. (೮) ವರದೇಶ್ವರ (೯) ಪಾವಳಿಮಧುಕೇಶ್ವರ. (೧೦) ಅಮೃತೇಶ್ವರ. (೧೧) ಯಮ. (೧೨) ಕೇದಾರೇಶ್ವರ. (೧೩) ಚಿಂತಾಮಣಿ ಗಣಪತಿ. (೧೪) ನಿರ್ಋತಿ. (೧೫) ಢುಂಢಿರಾಜ ಗಣಪತಿ. (೧೬) ರಾಮೇಶ್ವರ. (೧೭) ವರುಣ. (೧೮) ವೆಂಕಟರಮಣ (೧೯) ಶ್ರೀರಾಮ. (೨೦) ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ. (೨೧) ಬಸವಲಿಂಗೇಶ್ವರ (೨೨) ವಾಯು. (೨೩) ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ. (೨೪) ಪರಶುರಾಮ. (೨೫) ಆದಿಶೇಷ (೨೬) ಕೇಶವ. (೨೭) ಕುಬೇರ. (೨೮) ದುರ್ಗೆ. (೨೯) ಚಂಡೇಶ್ವರ (೩೦) ಸಾಕ್ಷಿಗಣಪತಿ. (೩೧) ಈಶಾನ್ಯ [ಉಗ್ರಾಣದ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿದೆ]. (೩೨) ಸರಸ್ವತಿ [ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ವೀರಭದ್ರಗುಡಿಗೆ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ [illegible] ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಇದೆ.). (೩೩) ವೀರಭದ್ರ. (೩೪) ಸದಾಶಿವೇಶ್ವರ.

ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರದೇವಾಲಯದ
ಗೋಪುರ

ಜೈನ ಬಸ್ತಿ

ಮಹಾಗಣಪತಿ

ನಾಗಪ್ರತಿಮೆ

ಶಿಲ್ಪಕಲಾವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು

[ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ]

೧. **ಶ್ರೀ ಮಾಧವ [ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣು]:** ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಧಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೊಡನೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಮಾಧವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಮೈ ಝುಲ್ಲೆನ್ನುತ್ತದೆ. ಎಂಥ ಭವ್ಯ-ದಿವ್ಯ ಮೂರ್ತಿ! ಈ ಮಾಧವ ಮೂರ್ತಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ದಶಾವತಾರ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಮಧು ರಕ್ಕಸನ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರಲಿಂಗ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತನಾದ ಈ ಮಾಧವನಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಅನಂತರ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ.

೨. **ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ ಅರ್ಥಾತ್ ತ್ರಿಲೋಕಮಂಟಪ:** ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರವಿಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಘಂಟಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪನೈಪುಣ್ಯದ ನೆಲೆವೀಡಿದು: ಈ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಸಾಹಸ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹವಾಗಿದೆ. (೧) ಮಹಾಶೇಷ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು ಭೂಲೋಕ ಹಾಗೂ ದೇವಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಂತೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವ "ಪಾತಾಳಲೋಕ": (೨) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ "ಭೂಲೋಕ": (೩) ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರನ್ನೊಳಗೊಂಡ "ದೇವ-ಲೋಕ" [ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ]. ಈ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳು ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯಲ್ಲಿಯ ಕಲಾಕೌಶಲ ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ, ಶುಕ್ರವಾರ ಸಂಜೆ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಈ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕೂಡ್ರಿಸಿ ಪೂಜೆ, ಮಂಗಳಾರತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಪ್ರಸಾದ ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರಿಗೆ ವಾರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಾರಿ ಶ್ರೀದೇವರ ದರ್ಶನ, ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಪುಣ್ಯಭಾಗಿಗಳಾಗಲು ಅವಕಾಶ ದೊರಕಬೇಕೆಂಬ ಸದ್ಭಾವನೆಯಿಂದ ಈ ಪದ್ಧತಿ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ.

೩. **ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವಿಗ್ರಹಗಳು:** ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಒಳವಿಭಾಗದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಭವ್ಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವು. ಕಲುಷಿತ ಚಿತ್ತ-ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಬಿಸುಟು ನಿರ್ಮಲ ಮನದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಇವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ.

೪. **ನೃತ್ಯಮಂಟಪ:** ಈ ಭಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶಾಲವಾಗಿ, ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ಕರಿ ಕಲ್ಲಿನ ನುಣುಪಾದ ಮಿರುಗುವ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಬಳ್ಳಿ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ದಳಗಳ ಪದ್ಮ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ.

ಧಾರ್ಮಿಕವಾದ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ ಮತ್ತು ಪೂಜಾದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೇವದಾಸಿಯರಿಂದ ನೃತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ನೃತ್ಯ ನಡೆಯುವಾಗ ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಲೆಂದು ಈ ಸ್ಥಳದ ಅಡಿಭಾಗ ಪೊಳ್ಳಾಗಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೫. **ನಂದಿ (ಬಸವ) ವಿಗ್ರಹ:** ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲೂರಿ ಮಲಗಿದ ಎಂಟು ಫೂಟು ಉದ್ದ, ನಾಲ್ಕು ಫೂಟು ಅಗಲ, ಎಂಟು ಫೂಟು ಎತ್ತರ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಭವ್ಯ ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆ: ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹ.

೬. **ಶ್ರೀ ಸರಸ್ವತಿ:** ಈ ಮೂರ್ತಿಯು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಬಲಗಡೆಯ ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಇದೆ. ಇದೊಂದು ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ಶಿಲ್ಪ ಕಲಾಕೃತಿ.

೭. **ಕಡಲೆ ಮಾರುತಿ, ಕಬ್ಬಿನ ಮಾರುತಿ:** ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಮೊದಲು ಎಡಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪೌಳಿಯ (ಒರಗುವ ಕಲ್ಲುಹಲಿಗೆಯ) ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ೧|| ಇಂಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾದ ಚಿಕ್ಕ, ಚೊಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳು.

೮. **ಸಾಕ್ಷಿಗಣಪತಿ:** ಇದು ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಘಂಟಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೊದಲು ಎಡ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ. ಪೌಳಿಯ (ಒರಗುವ ಕಲ್ಲುಹಲಿಗೆಯ) ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾದ ೬ ಇಂಚು ಪ್ರಮಾಣದ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಿಗಾಗಿ ಯಾತ್ರಿಕರು ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಡುವಾಗ ಈ ಸಾಕ್ಷಿಗಣಪತಿಯ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಹೋಗಬೇಕು.

ಸುತ್ತಲಿನ (ಹೊರವಲಯದ) ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಹೀಗಿದೆ :

೯. **ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ:** ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದೊಡನೆ ಎದುರಿಗೆ ಕಾಣುವ, ಸಾಮಾನ್ಯ (ತಳದಿಂದ) ೪೦ ಫೂಟು ಎತ್ತರವುಳ್ಳ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭ. ಇದರ ಹತ್ತಿರ ಬಸವಮಂಟಪವಿದೆ. ಇದರ ಸ್ಥಾಪನೆ ಶಕೆ ೧೫೫೩: ಇಸ್ವಿ ೧೬೩೦ ರಲ್ಲಿ.

ಆಧಾರ: "ಶಾಲಿಶೀತಾಂಶು ವಿಶಿಖಗ್ರಹ ಲೋಚನಹಾಯನೇ, ಸಾಧಾರಣೇ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಃ ಸ್ಥಾಪಿತಃ ಶಂಕರಾಗ್ರತಃ". ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ನಡೆಯುವ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ

ಆದಿಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಧುಂಡಿರಾಜಗಣಪತಿ

ಬಸವಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ
ಹೊರಗಿನ ರಕ್ಕಸಸಂಹಾರದ ಚಿತ್ರ

ಮಹಾರಥೋತ್ಸವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದರ ಮೇಲೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಧ್ವಜವನ್ನು ಏರಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೦. ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪ (ಕಲ್ಲುಮಂಚ): ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾಲ ಶಕೆ ೧೫೫೦: ಇಸ್ವಿ: ೧೬೨೮. ಕಟ್ಟಿಸಿದವರು- ಕೆಳದಿಯ ಶ್ರೀ ರಘುನಾಥ ನಾಯಕ. ಇದರ ಆಧಾರ:" ಶ್ರೀ ವರ್ಷೇ ವಿಭವೇ ಯುತೌಜ ಶಿಶಿರೇ ಮಾಘಾಖ್ಯ ಮಾಸೇ ಸಿತೇ| ಪಕ್ಷೇ ಷಷ್ಠಿ ವರಾತ್ರಿ ಸೌಮ್ಯದಿವಸೇ ಕೇಳದಿ ರಘುಕ್ಷ್ಮಾಭೃತಾ | ಪರ್ಯಂಕೋತ್ಸವ ಮಯೋ ವಸಂತ ಕುತುಕಾಯಾಸ್ಥಾನಿಕೇ ಮಂಟಪಃ| ದತ್ತ: ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರಾಯ ರುಚಿರಃ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯಂತೀಪುರೇ||- ಇದು ಕಲ್ಲುಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕೊರೆದಿರುವಶ್ಲೋಕ.

ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ೯ ದಿನ ಸಾಗುವ ರಥೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ರಥೋತ್ಸವ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ರಥದಿಂದ ಬರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವರು. ಈ ಮಂಟಪ (ಮಂಚ) ದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳು ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾದ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ನೈಪುಣ್ಯವು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರನ್ನು ಮೂಕವಿಸ್ಮಿತರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ: ಗಿಳಿಗಳು, ಹಂಸಗಳು, ವಿವಿಧ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸಗಳು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

೧೧. ಢುಂಠಿರಾಜ ಗಣಪತಿ: ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರದೇವರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಸುತ್ತು ವರಿದು ಹೋಗುವಾಗ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಲಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವುಳ್ಳ ದಿವ್ಯ ಭವ್ಯ ಮೂರ್ತಿ.

೧೨. ಬಸವಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿ ಚಿತ್ರ: ಇದನ್ನು ಕೆಳದಿಯ ಇಮ್ಮಡಿ ಸದಾಶಿವರಾಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಶ್ಲೋಕವಿದೆ. ಶಕೆ- ೧೬೭೭. ಇಸ್ವಿ: ೧೭೫೫. " ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನೃಪಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೇ ಬಾಣಾದ್ರಿ ಋತ್ವಿಂದುಕೇ ಸಂಖ್ಯಾತೇಂಗಿರಸಾಬ್ದ ಶುಕ್ಲವಿದಿತೇ ಸೋಮೇ ದ್ವಿತೀಯಾತಿಥೌ | ಚಂದ್ರೇ ಕ್ಷೇತ್ರ ಹನಿಭೂಸುರಾಡ್ ಬಸವಲಿಂಗಾಧೀಶ್ವರ ಸ್ಥಾಪನಂ | ಪ್ರೈಗುಣ್ಯಂ ಚ ಸದಾಶಿವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿಃ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯಂತೀ ಪುರೇ ||"

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯ ಹೊರಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾದ ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಹಾರದ ನೃತ್ಯ ಹಾಗೂ ಗೋಪೂಜಾ ಚಿತ್ರಕೃತಿಗಳು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ.

೧೩. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ: ೧೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ (ವ್ಯಾಸ) ದ ೪ ಗಾಲಿಗಳು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೮ ಅಡಿ ಎತ್ತರ (ವ್ಯಾಸ) ದ ೨ ಗಾಲಿಗಳು: ಒಟ್ಟು ೬ ಗಾಲಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ೨೦ ಅಡಿ ಉದ್ದಗಲ. ೬೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರವುಳ್ಳ ಈ ಭವ್ಯರಥ

ಅದ್ಭುತ ಮಾದರಿಯದಾಗಿದೆ. ಈ ರಥವನ್ನು ಸೋದೆಯ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಜನು ಶ್ರೀ ಶಕೆ ೧೫೩೦, ಇಸ್ವಿ: ೧೬೦೮ರಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವುಂಟು. "ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಃ ಕೀಲಕಾಬ್ದೇ ಯುಗದಹನ ಗತೇಃ ಭಾಸ್ವರೇಃ ತ್ರಿಶಿರತ್ಸೇ ಮಾಘೇಃ ಮಾಸೇಃ ಮಘಾಯಾಂ ಭೃಗುಸುತದಿವಸೇಃ ಪೌರ್ಣಮಾಯಾಂ ರಥಾರ್ಯಂ। ಸರ್ವಾಲಂಕಾರ ಯುಕ್ತಂ ಕನಕಪುರಪತೇಃ ರುತ್ಯವಾರ್ಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸೋದಾ ಭೂನಾಯಕೇಂದ್ರಃ ಕ್ಷಿತಿಪತಿತಿಲಕೋಃ ದತ್ತವಾನ್ ರಾಮಚಂದ್ರಃ ||"

ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣ (ಗಾಲಿ ಹಾಗೂ ಅಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟು) ಚಂದನದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ್ದಿದೆ. ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧದ ಮಘಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಶುಭ್ರ ಮುಹೂರ್ತದ ದಿನ ಈ ರಥೋತ್ಸವ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾರಥವು ತೇರುಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವ ಆಬ್ಬರ ನೋಡಿದರೆ ಮೈನವಿರೇಳುತ್ತದೆ, ಭಯಕಂಪಿತರಾಗುತ್ತೇವೆ. ರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅನಂತರ ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲಗಳ (೧೯೦೦ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ) ವರೆಗೆ ಶೃಂಗೇರಿ ಮಠದಿಂದ ಎರಡು ಆನೆಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಈ ರಥವನ್ನು ಎಳೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ.

೧೪. ರುದ್ರಪಾದ: "ವಾಸವಾಸ್ಯಾಂ ರುದ್ರಪಾದೇಃ ಪಿಂಡಂ ದದ್ಯಾತ್ ಸಕೃಜ್ಜನಃ। ಕಲ್ಪಾಂತಂ ಪಿತೃಭಿಃ ಸಾಕಂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕೇಃ ಸ ಮೋದತೇ ||"
ಬನವಾಸಿಗೆ ಬಂದ ಭಕ್ತಜನರು ವರದಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಇದೇ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ರುದ್ರಪಾದದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಪ್ರದಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರ ಪಿತೃಗಳು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಈ ರುದ್ರಪಾದವು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ವರದಾನದಿಗೆ ಹೋದಾಗ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಪಥಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬದಿಯಲ್ಲೊಂದು ಈಶ್ವರಲಿಂಗವಿದೆ.

೧೫ ಆದಿಮಧುಕೇಶ್ವರ (ಆದಿಬನವಾಸಿ): ಇದು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮೂರು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ಅಂತರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಶಿಲಾಮಯ ದೇವಾಲಯ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಶ್ವರದೇವರ ಗುಡಿ, ಹಾಗೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಗುಡಿ ಇವೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಮಾವಿನ ವನದ ನಡುವೆ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಈ ಗುಡಿಗಳ ಎದುರಿಗೆ "ವಶಿಷ್ಠ ತೀರ್ಥ" ಎಂಬ ಕೆರೆ ಉಂಟು. ಈ ತೀರ್ಥದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಬಂದವರು ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಪುಣ್ಯಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದರಬೇಕು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಾಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಯಂತೀ (ಬನವಾಸಿ) ಕ್ಷೇತ್ರದ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಇದೇ ಎಂದು ತೋರಿಸಿ ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಿನ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಉಪಾಯ ಹೂಡಲು ಇದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತೆಂದು ವದಂತಿ ಇದೆ.

ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ ಹಾಗೂ ದೀಪಸ್ತಂಭ

ಕಲ್ಲುಮಂಚ

ಶ್ರೀ ಸರಸ್ವತಿ

ಶ್ರೀ ಸಾಕ್ಷಿಗಣಪತಿ

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೧

ಬನವಾಸಿಯ ಈಗಿನ ಸ್ಥಿತಿ

ಬನವಾಸಿಯ ಈಗಿನ ಜನಸಂಖ್ಯೆ- ೩೦೮೭.

ಭತ್ತದ ಕ್ಷೇತ್ರ:- ಅಂದಾಜು ೫೦೦ ಎಕರೆ.

ಉತ್ಪನ್ನ:- ಪ್ರತಿ ಎಕರೆಗೆ ಸರಾಸರಿ ೧೦ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಭತ್ತ.

ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗ:- ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದ್ದ ೧೫೦೦ ಫೂಟು,
ಅಗಲ ೧೨೦೦ ಫೂಟು.

4.13 ಚ. ಫರ್ಲಾಂಗುಗಳು ~~[illegible]~~
(1 mile = 5280 Ft.)

ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ- ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಜೈನ, ಅರೇರ, ಕಬ್ಬೇರ ಜಾತಿಯವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಕೋಟೆಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ, ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಜನರು, ಚರ್ಮಕಾರರು; ಇವರ ಕೇರಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇವೆ.

ವರದಾನದಿಯು ಬನವಾಸಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದಿದೆ.

ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕನ್ನಡ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ ಕೇತ್ರಕೀ ಶಾಲೆ, ಒಂದು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಶಾಲೆ, ಒಂದು ಉರ್ದುಶಾಲೆ, ಹರಿಜನ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಶಾಲೆ, ಒಂದು ಇಂಗ್ಲಿಷ ಶಾಲೆ ಇವೆ. ಎಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ೮೦೦ಕ್ಕೂ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಆಚರಿಸಿದ ಕೇತ್ರಕಿ ಶಾಲೆಗೆ ೨ ಎಕರೆಯ ಹೊಲ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಅಂದಾಜ ೮೦೦ ರೂ. ಗಳಿಂದ ೯೦೦ ರೂ. ಗಳ ವರೆಗೆ ಉತ್ಪನ್ನ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಶಾಲೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಬೆಳೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ೧೫೦ ರೂ. ಗಳ ವರೆಗೆ ಉತ್ಪನ್ನ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಬ್ ಪೋಸ್ಟಾಫೀಸು ಹಾಗೂ ಹಿರಿದಾದ ಒಂದು ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಇದೆ. ಸಾಗರ, ಶಿವಮೊಗ್ಗಾ ಭಾಗದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆಯಲು ವರದಾನದಿಗೆ ಪೂಲು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಶಿವಮೊಗ್ಗಾದಿಂದ ಬನವಾಸಿಗೆ ಎರಡು ಖಾಸಗೀ ಕಂಪನಿಗಳ ಮೋಟಾರು ಓಡಾಡುತ್ತಿವೆ. ಶಿರಸಿಯಿಂದ ಬನವಾಸಿಗೆ ಎಸ್. ಟಿ. ಕಂಪನಿಯ ಮೋಟಾರುಗಳು ಪ್ರತಿದಿನ ನಾಲ್ಕು ಸಾರೆ ಓಡಾಡುತ್ತವೆ.

ಜಾತಿವಾರು ಸಂಖ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ:- ಅಂದಾಜು ಸಂಖ್ಯೆ ೨೫೦. ಇವರಲ್ಲಿ ಹವ್ಯಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಚಿತ್ಪಾವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ದೇಶಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅರ್ಚಕರು ಅಥವಾ ಉಪಾಧಿವಂತರು ಆಗಿದ್ದಾರೆ.

ಜೈನ:- ಅಂದಾಜು ಸಂಖ್ಯೆ ೬೫. ದಿಗಂಬರ ಮತ್ತು ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಪಂಥದವರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ದಿಗಂಬರ ಜೈನರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇವರ ಒಂದು ಬಸದಿ ಇದೆ. ಇದು ಯಾವಾಗ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಬಸದಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಿನಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪಾಣಿಪೀಠಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈ ಬಸದಿ ಮುಸ್ಲಿಮರ ಆಳಿಕೆಯ ಕಾಲದ ಮುಂಚೆ ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೦೦-೭೦೦ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಈ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ೮ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರರಾದ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ದೇವರ ಸಂಗಮರಿ ಶಿಲೆಯ ಒಂದಡಿ ಎತ್ತರದ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ೧ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರರಾದ ಋಷಭದೇವರ ಕರಿಶಿಲೆಯ, ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ, ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ; ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ದೇವರ ಯಕ್ಷಿಣಿಯಾದ ಪದ್ಮಾವತೀ ದೇವಿಯ ಕಂಚಿನ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಈ ಪದ್ಮಾವತೀ ದೇವಿಗೆ ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುವದು.

ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ದಿನವೂ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಬಸದಿಗೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಯಾವದೇ ಸಹಾಯಧನ ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಬಸದಿಯ ದೀಪದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಭಕ್ತರಿಬ್ಬರು ಎರಡು ಹೊಲಗಳನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬಸದಿಯ ಅರ್ಚಕರಾದ ಶ್ರೀ ಉಪಾಧ್ಯರು ಯಾವ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ಬಸದಿಯ ದೇವತಾಕಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಇತರ ಸೇವಾಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಿಶೇಷೋತ್ಸವಗಳು

ಚೈತ್ರಶುದ್ಧ ತ್ರಯೋದಶಿ— ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಜನ್ಮದಿನೋತ್ಸವ.

ಜ್ಯೇಷ್ಠಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿ— ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಪಂಚಮಿ ಅನ್ನುವರು. ಜೈನರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪೂಜೆ.

ಆಷಾಢಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ವರೆಗೆ. ಕಾರ್ತಿಕಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ವರೆಗೆ. ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ವರೆಗೆ.	ಈ ಮಾಸಗಳ ಈ ಎಂಟು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕ ವ್ರತವೆಂದು ಆಚರಿಸುವರು. ನಂದೀಶ್ವರ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ವ್ರತಪೂರ್ವಕ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ವಿಶೇಷ ನೋಂಪಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು.
ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚತುರ್ಥಿಯಿಂದ ಚತುರ್ದಶಿ.	ಈ ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ "ದಶಲಕ್ಷಣಪರ್ವ" ವೆಂದು ಪೂಜಾಭಿಷೇಕ, ವ್ರತಪಾಲನೆ ನಡೆಸುವರು. ಈ ವ್ರತದ ಭಿನ್ನರೂಪಗಳು- ೧) ಉತ್ತಮ ಕ್ಷಮಾ ೨) ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ದವ ೩) ಉತ್ತಮ ಆರ್ಜವ ೪) ಉತ್ತಮ ಸತ್ಯ ೫) ಉತ್ತಮ ಶೌಚ ೬) ಉತ್ತಮ ಸಂಯಮ ೭) ಉತ್ತಮ ತಪ ೮) ಉತ್ತಮ ತ್ಯಾಗ ೯) ಉತ್ತಮ ಅಪರಿಗ್ರಹ ೧೦) ಉತ್ತಮ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ.
ಆಶ್ವೀಜಶುದ್ಧ ಪಾಡ್ಯದಿಂದ ದಶಮಿಯ ವರೆಗೆ.	ಪದ್ಮಾವತೀ ದೇವಿಯ ವೈಭವದ ಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ದಶಮಿಯ ದಿನ ಭರತ ಚಕ್ರೇಶನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ.

ಆಶ್ವೀಜ ಬಹುಳ ಚತುರ್ದಶಿ- ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ನಿರ್ವಾಣದ ದಿನ. ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪೂಜೆ

ಮಾಘ ಬಹುಳ ಚತುರ್ದಶಿ- ಋಷಭ ದೇವರ ಪುಣ್ಯತಿಥಿ ಆಚರಣೆ.

ಆರೇರು:— ಇವರ ಅಂದಾಜು ಸಂಖ್ಯೆ:- ೨೦೦. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮನೆತನಗಳವರು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹೊರುವ ಬೋಯಿ ಕೆಲಸ ಹಾಗೂ ರಥಗಳ ನೆಲೆ (ಅಂತಸ್ತು) ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವರು.

ಲಿಂಗಾಯತರು:— ಇವರ ಅಂದಾಜು ಸಂಖ್ಯೆ- ೩೫೦. ಈ ಸಮಾಜದ ಎರಡು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ೧) ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುದೇವರ ಗುಡಿ. ೨) ಶ್ರೀ ಬಸವೇಶ್ವರ ಗುಡಿ. ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುದೇವರ ಗುಡಿಯು ಶಿಲೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಬಸವೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯು ಈಗಿತ್ತಲಾಗಿ ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯಂತೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇವೆರಡೂ ಗುಡಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಾಲಾವಧಿ ಬಹುಶಃ ೧೭-೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನವಿರಬೇಕೆಂದು ತರ್ಕಿಸ-

ಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಗುಡಿಗೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ೬ ರೂ. ತಸ್ತೀಕು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರ ರಥೋತ್ಸವವು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತಂತೆ. ಈ ರಥೋತ್ಸವ ಈಗ ಸಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದವರು ನಿಯಮಿಸಿಕೊಂಡ ಒಬ್ಬ ಪೂಜಾರಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುದೇವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಮಾಜದ ೮ ಮಠಗಳಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ೧) ಹೊಳಿ-ಮಠ (ವಿರಕ್ತಮಠ) ೨) ನಗಾರಿಮಠ (ವಿರಕ್ತಮಠ) ೩) ಗುಡ್ಡಾಪುರಮಠ (ಪಟ್ಟದಮಠ) ೪) ಹಿರೇಮಠ ೫) ಚಿಕ್ಕಮಠ ೬) ಚೌಕಿಮಠ ೭) ಹಾಲ-ಮಠ ೮) ತವರೀಮಠ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳಿಮಠ, ಹಿರೇಮಠ, ಚಿಕ್ಕಮಠ, ಚೌಕೀ-ಮಠ, ಹಾಲಮಠ ಇವು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಹೊಳಿಮಠದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ವಿರಕ್ತ-ಸ್ವಾಮಿಗಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಮಠದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಬಸವಜಯಂತಿ, ಹಾಗೂ ಶಿವಾನುಭವ ಕಾರ್ಯ-ಕ್ರಮಗಳು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊಳಿಮಠ, ನಗಾರಿಮಠ, ಗುಡ್ಡಾ-ಪುರ ಮಠಗಳಿಗೆ ಸೀದಾ ಕಳಿಸಿ ಮರ್ಯಾದೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಲಿಂಗಾಯತ ಜನರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರೇ ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದಾರೆ. ನೂರು ಅಕ್ಕಿಯ ಗಿರಣಿಗಳು ಲಿಂಗಾಯತ ಸಮಾಜದ ಜನರಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಈ ಸಮಾಜದವರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀ ಚನ್ನಪ್ಪ ಮುಳಗುಂದ ಇವರು ದಾವಣ-ಗೇರಿಯಲ್ಲಿ "ಮುಳಗುಂದ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಜ" ಎಂಬ ಫ್ಯಾಕ್ಟರಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಔದ್ಯಮಿಕ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆಸಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಸಲ್ಮಾನರು:— ಇವರ ಅಂದಾಜು ಸಂಖ್ಯೆ ೫೦೦. ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಸ್ಲಿಂ ಜನರಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಜನರು ಬಡವರಿದ್ದಾರೆ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿಯೇ ಇವರ ಜೀವಿ-ತಾರ್ಥದ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ೫-೬ ಕುಟುಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಅನುಕೂಲ ಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳ-ವಾಗಿವೆ.

ಧಾರ್ಮಿಕರೀತಿಯಿಂದ ಇವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಂಗಡ "ಹನ್ನಿಫೀ" ಹೆಸರಿನದು ಇತ್ತು. ಇವರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಹಳೆಯ ಮಸೀದೆ ಇದ್ದು ಸರ-ಕಾರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ೩೬ ರೂ. ತಸ್ತೀಕು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಖಾಜೀ-ಪಂಗಡ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಕಳೆದ ೬೦ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪಂಗಡ ತಲೆಯೆತ್ತಿದೆ. ಸಮೀಪದ ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ಆದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ “**ಅಹಲೆ-ಹದೀಸ**” ಎಂಬ ಹೊಸಪಂಗಡ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಇವರದೂ ಒಂದು ಮಸೀದಿ ಇದೆ. ಈ ಪಂಗಡದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೂ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಮೊಹರಮ್ ಪಂಜಾಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡುವದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಹರಕೆ-ಸಲ್ಲಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ “ವಹಾಬೀಪಂಗಡ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಎರಡೂ ಪಂಗಡಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡಿನ ಸಂಬಂಧ. ಊಟೋಪ-ಚಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ದೇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪಂಗಡಗಳಾಗಿವೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಜನರು ಹಿಂದುಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಉರ್ದುಶಾಲೆ ಇದ್ದರೂ ಮೇಲಿನ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಕಡಿಮೆ.

ಹನ್ನಫೀ ಪಂಗಡದವರು ಮಾತ್ರ ಮೊಹರಮ್ ಮತ್ತು ಈದಮಿಲಾದ ಹಬ್ಬ ಆಚರಿಸುವರು.

[illegible]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೨

ರಘು-ಕಾಕುತ್ಸ್ಥರ ಕಾಲ.

ಭಟಾರಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮ ಆಳುಪನ ಪಲಮಾಡಿ (ಪಲ್ಮಿಡಿ) ಶಾಸನದ[1] ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೩೦ ಅಥವಾ ೪೫೦ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಶುಪತಿ ಆಳುಪ ಅರಸನು ಕದಂಬ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಅಳಿಯನೆಂದೂ, ಅವನು ಭಟಾರಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಆಳುಪನ ತಂದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುವುದೆಂಬುದು ಡಾ. ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಂದರೆ ಕದಂಬ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಒಬ್ಬಳು ಮಗಳನ್ನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೩೦ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಆಳ್ವಖೇಡದ ಆಳ್ವ (ಆಳುಪ) ಪಶುಪತಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಆಳಿಕೆ ಮುಗಿದದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೧೩ ಅಥವಾ ೪೧೫ರಲ್ಲಿ. ಅವನ ಮಗ ಕುಮಾರಗುಪ್ತನ ಆಳಿಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೧೫ರಿಂದ ೪೫೫ರ ವರೆಗೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ರ ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನವು ತಂದೆ ತೀರಿ ತಾನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಕದಂಬ ಬರೆಯಿಸಿದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಬಹು ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಆಳಿಕೆ ಮುಗಿದು ಅವನ ಮಗ ಶಾಂತಿವರ್ಮ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ರಲ್ಲೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವನ ಅಣ್ಣ ರಘುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ಯುವರಾಜನಾಗಿದ್ದುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೆಂದು ಮೋರಿಸ್ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಸಮವಯಸ್ಕರಾಗಿರಬಹುದಾದ ಎರಡನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮತ್ತು ರಘುವರ್ಮ ಕದಂಬರ ನಡುವೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಸಂಬಂಧ ಉಂಟಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ರಘುವು ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮನ ಮೊದಲನೆಯ ಮಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮಗನಾದ ಕುಮಾರಗುಪ್ತನ ಹಿರಿಯ ರಾಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು. ರಘುವಿನ (ಗುಪ್ತಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ) ಗುಪ್ತರ ವೈಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡೇ ಏನೋ ರಾಜ್ಯಭಾರಿಯೂ ಕುಂತಲೇಶ್ವರ ದೌತ್ಯದ ಕರ್ತನೂ ಆದ ಕಾವ್ಯಕಾರ ಕಾಳಿದಾಸನು ರಾಮ ವಂಶದ ಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಬರೆದ

1. S. K. H. P. 20. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಶಾಸನವು ಡಾ. ಸಾಲೆತೊರೆಯವರು (A. K., P. 251) ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಭಟಾರಿಕುಲ ಕದಂಬ (ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ) ನದೇ ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನದು ಬಾಧಿಸದು.

ಕುಮಾರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ. ರಘುವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯನಾಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಮೊರಿಸ್ ಹೇಳುವಂತೆ ಕುಮಾರಗುಪ್ತನ ಮಗನಾದ ಸ್ಕಂದಗುಪ್ತನು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಕದಂಬನ ಅಳಿಯನಾಗಿದ್ದರೆ ೨ನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಜ್ಯಭಾರ ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮದುವೆಯನ್ನು ೨ನೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ನೋಡಿ ಸತ್ತದ್ದು ಅಸಂಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಮಗಳಿಗೂ ಕುಮಾರಗುಪ್ತನಿಗೂ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂತರ ಅಧಿಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮೊರಿಸ್ ಹೇಳುವುದು ಗಣ್ಯ ಆಕ್ಷೇಪವಲ್ಲ. ದಶರಥ-ಕೈಕೇಯಿ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ ಮಾಳವಿಕೆಯರಂಥ ರಾಜದಂಪತಿಗಳಾಗಿ ಹೋದ ಮಹಾಭಾರತೇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂತರವು ಶ್ರೀಮಂತರ ಮದುವೆಗೆ ಮಹಾವಿಘ್ನವಾದೀತೆ? ಅಲ್ಲದೆ, ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆಯ ಕಾಲಗಳ ಅಂತರ ೩೦ ವರ್ಷಗಳೆಂಬ ಅಸಂಭಾವ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮೊರಿಸ್ ತಂದುಕೊಂಡದ್ದು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಅಳಿಯ ಸ್ಕಂದಗುಪ್ತನೆಂದು ಹೇಳಹೋಗಿ. "*Kings married young and had many wives*"— ರಾಜರು ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ರಾಣಿಯರಿರುತ್ತಿದ್ದರು" ಎಂಬ ಅವನ ಮಾತು ಕುಮಾರಗುಪ್ತನು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಕದಂಬನ ಅಳಿಯನಾದುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬಲ್ಲುದಾಗಿದೆ.

ವಾಕಾಟಕರ ೨ನೆಯ ಪ್ರವರಸೇನನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೩೯೫ರಿಂದ ೪೩೦ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಮಗ ನರೇಂದ್ರಸೇನ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದಂತಿಲ್ಲ: ಮೊಮ್ಮಗ ಪೃಥ್ವೀಸೇನನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ. ನರೇಂದ್ರಸೇನನ ರಾಣಿಯು ಕುಂತಳದ ಅಜಿತ ಭಟ್ಟಾರಿಕೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಕದಂಬೇಶ್ವರನ ಮಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭವ. ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಘುವು ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿದ್ದನು. ಅಂಥವನ ತರಬೇತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ (ತಮ್ಮನ) ಮಗಳು ಭಟ್ಟಾರಿಕೆಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಹಜ. ಡಾ. ಬಿ. ಸಿ. ಸರ್ಕಾರರು ಭರತ ಚರಿತಕಾರನು ಸೇತುಬಂಧ ಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತನು ಕುಂತಲೇಶನೆಂದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ರಘುಮಹಾರಾಜನೇ ಆ ಕುಂತಲೇಶನೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ೨ನೆಯ ಪ್ರವರಸೇನ ವಾಕಾಟಕನೂ ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಘುವೂ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿರುವುದು ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವಂಥದಾಗಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ಕದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಘು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೦೦ರಿಂದ ೪೩೫ರ ವರೆಗೂ ಅವನ ತಮ್ಮ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೩೫ರಿಂದ ೪೫೦ರ ವರೆಗೂ ಆಳಿರಬಹುದೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು (*Cambridge shorter History of India*) ನಿಗಮನಿಸಿದುದು ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ನಮ್ಮ ಮತ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೩.

ಕದಂಬಯುಗದ ಊರುಗಳು

ಪ್ರಾಚೀನ ಕದಂಬ-ಕಾಲೀನ ಜನರಿಗೆ (ಕುಂತಳ ಕರ್ಣಾಟಕೀಯರಿಗೆ) ವೆಂಗಿ, ಕಳಿಂಗ, ವಂಗ, ಮಗಧ, ಆಂಧ್ರ, ಕಾಶ್ಮೀರ, ಲಾಂಗಲ, ನೇಪಾಳ, ವರಲ, ಮಾಲವ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ, ಆರ್ಯ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ಕೇರಳ, ಕಾಂಭೋಜ, ತುರುಷ್ಕ, ಪಾಂಡ್ಯ, ಮಲೆಯಾಳ ಮತ್ತು ದ್ರಮಿಳ ಎಂಬ ರಾಜ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಇತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜ್ಯವೂ ಗ್ರಾಮ, ನಗರ, ಖೇಡ, ಕರ್ವಣ, ಮಡಂಬ, ದ್ರೋಣಮುಖ, ಪುರ, ಪಟ್ಟಣ ಮತ್ತು ರಾಜಧಾನಿಗಳಿಂದ ರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬನವಾಸಿಯನ್ನು (ಕುಂತಳ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು) ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಶಿರೋಮಣಿಯೆಂದೂ ಭೂಸ್ವರ್ಗವೆಂದೂ ಶಾಸನಗಳು ಹೊಗಳಿವೆ.

ಮಯೂರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ತ್ರೈಕೂಟಾಭೀರ, ಪುನ್ನಾಟ, ಗಯೆ, ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರ, ಪ್ರೇಹಾರಗಳು ಗಡಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ರವಿವರ್ಮ ಕದಂಬಾಧಿನಾಥನ ಸುದೀರ್ಘ ಪ್ರಶಾಸನದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತು; ಗಂಗವಾಡಿಯ ಮುಲ್ಲವಮುಕ್ತಿಗಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿತು. ಕೊರಮಂಗಲ ದಾನಶಾಸನವು ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ವರೆಗೂ ಕದಂಬ ಪ್ರಭುತ್ವ ಪಸರಿಸಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪುನರುತ್ಥಾನ ಹೊಂದಿದ ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಹಲವಾರು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರು ಕೊಂಕಣದ (ಅಪರಾಂತದ, ಸದ್ಯದ ಗೋವಾ ಪ್ರದೇಶದ) ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦೦, ಹಾನುಗಲ್ಲು ೫೦೦, ಮತ್ತು ಹೈವೆ ೫೦೦ರನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಸಾಮಂತರಾಗಿ (ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ) ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೈವೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಅವರ ಕೈತಪ್ಪಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೬ ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೂ ೨ ನೆಯ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲನೂ ಮೇಲ್ದೊರೆಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಗೋವೆಯ ಕದಂಬ ೧ ನೆಯ ಜಯಕೇಶಿ (೧೦೫೦-೧೦೮೦), ನಾಗರಖಂಡದ ಕದಂಬ ಸೋಯಿದೇವ (೧೧೩೮-೧೧೬೬) ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಕದಂಬ ಕಾಮದೇವ (೧೨೮೯-೧೨೨೧) ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ಮಲ್ಲಿದೇವ (೧೨೨೭-೧೨೫೨) ಎಂಬ ಮಹಾರಾಜರು ಜಾರಕೂರು ರಾಜಧಾನಿಯ

1 - hamlet - (Kheṭaka)
2 Market town (Kharvaṭa)

Śākhānagara - Suburb

ತುಳುರಾಜ್ಯದ ಅರಸರಾಗಿ ಬಂದಂತಾಗಿತ್ತು. [illegible] ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ. [illegible] ಕವಿ (?) ಆಳುಪೇಂದ್ರದೇವ ಮತ್ತು ೧ನೆಯ ಭುಜಬಲ ಕುಲಶೇಖರ ಆಳುಪೇಂದ್ರರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಿದ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಉಪಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವು ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ ರಿಂದ ೧೨೦೦ ರ ವರೆಗೆ (ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ) ತುಳುನಾಡನ್ನೊಳಗೊಂಡಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವಿಜಯನಗರದ ಹರಿಹರರಾಯನ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ಕದಂಬ ಕಾಮದೇವನ ಮಗಳಾದ ಪದುಮಲಾದೇವಿಯ (ಮಂಗಳೂರು ಸಮೀಪದ) ಓಮಂಜೂರು ಅಮೃತನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ ದಾನಶಾಸನದ ಪ್ರಮಾಣವು ಮಂಗಳೂರ ವರೆಗಿನ ತುಳುನಾಡು ಆಗ (ಸುಮಾರು ೧೩೮೭ ವರೆಗೆ) ಆಗಾಗ ಕೈತಪ್ಪಿ ಹೋಗಿರಬಹುದಾದರೂ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ (ಬನವಾಸಿಯ) ಕದಂಬರ ಅಥವಾ ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರ ಹಿಡಿಗೆಯು ಈ ಅರಸರ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ೬ನೆಯ ಆಳುಪೇಂದ್ರನಾದ ೩ನೆಯ ವೀರಕುಲಶೇಖರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ತುಳುನಾಡಿನ ಮೇಲೆ ಕದಂಬರ ಅಂಕೆ ತಪ್ಪಿತು ಎನ್ನಲು ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಬೇಲೂರು ಶಾಖೆಯ ಕದಂಬರು ಮಂಜರಾಬಾದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು: ಬಯಲುನಾಡ ಶಾಖೆಯವರು (ಮೈಸೂರನ್ನು) ವೈನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರು ತಮ್ಮ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಲಸಿ ೧೨೦೦೦, ಕೊಂಕಣ ೯೦೦, ವೇಲುಗ್ರಾಮ ೭೦, ಕದರೋಳಿ ೭೦, ಉಂಕ ೭೦, ಪ್ಪೋಗಲ್-ಗುಂದೆ ೭೦ ಮತ್ತು ಕುಂತಕಲ್ ೭೦ ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಜೆಗಳು ಬಹಳ ಸಮೃದ್ಧರೂ ಸುಖಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರೆಂದೂ ಕದಂಬರ ಆಡಳಿತ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಸಾರಿವೆ. ಕದಂಬ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಮೂರು: ೧) ಕುಂತಳ ಅಥವಾ ಕರ್ಣಾಟ ೨) ಕುಂತಳಾಧೀನವಾದ ಸಪ್ತ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ೩) ಕುಂತಳದ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದ ಕೊಂಕಣ. ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು "ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಕ" ಗಳೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕದಂಬರ ಮಾಂಡಲಿಕತನವನ್ನು ಅನೇಕಸಲ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕದಂಬಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರು ತಾವೆಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಗಣ್ಯರಾಜವಂಶೀಯರು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

2. A. K; Pages 205, 206, 254. 255, 259, 260. 261.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಬ್ಬಲೂರು- ಅಜ್ಜಾಡಿಗಳು ನಾಗರಖಂಡ ೭೦ರ ಅಂಗಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅಬ್ಬಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಶೈವ-ಜೈನಾಲಯಗಳಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತ ರಾಮಯ್ಯ ಜೈನರೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಅದೇ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನವಲಗುಂದ ತಾಲೂಕಿನ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ (ಅಣ್ಣಿಗೆರೆ) ಬೆಳ್ವೊಲ (ರೋಣ ತಾಲೂಕು) ೩೦೦ರ ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಬಳ್ಳಿಪುರವೆಂದರೆ ಬೆಳಗಾವಿ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿಗಾಂವೆ. ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಈ ಸ್ಥಳವು ಕೆಲಕಾಲ ಹಾನುಗಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ದೊರೆಯಾದ ಚಟ್ಟನ (ಕುಂದಮರಸನ) ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದೊಂದು ಅಗ್ರಹಾರನಗರ (ವಿದ್ಯಾನಗರ) ವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಾಲಯಗಳಾದ ೫ ಮಠಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ ನಮಗೆ ಬಂದಣಿಕೆ (ಬಾಂಧವಪುರ) ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ನಾಗರಖಂಡ ಶಾಖೆಯ ರಾಜಧಾನಿ. ಅಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಕದಂಬ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ (ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ) ಕದಂಬರುದ್ರ, ಗಂಡರ ದಾವಣಿ, ಮಾಂಡಲಿಕ ಭೈರವ, ನಿಗಳಾಂಕಮಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಪತಾಕ ಎಂಬ ವೀರೋಚಿತ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಶಾಂತರ-ಜೆಂಗಾಳ್ವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಬಿಜ್ಜಳನು ಈ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಈತನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ಬಂಕಾಪುರದ ಕದಂಬ ಶಾಖೆಗೆ ಬಂಕಾಪುರವು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕದಂಬರೆಲ್ಲಾ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು, ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರಿಗೂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೂ (ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೂ) ನಡುವಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು: ರಾಜ್ಯಪಾಲರಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ಬಂಕೆಯರಸ ಚೆಲ್ಲಕೇತನ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವನು.

ಕದಂಬರ ಬಯಲ್ನಾಡಿಂದು ವೈನಾಡು; ೭ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಪುರವು ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ. ಚಂದ್ರಪುರವು (ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಲೂಕು) ಚಂದಾವರ ಕದಂಬ ಕಾಲೀನ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರ: ರತ್ನಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಪ್ಳೂಣವೂ ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಪಾರ ಸ್ಥಳ.

ಎಡೆವೊಳಲು ಆಳುವ (ಪ) ರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶ. ಅದರ ಗ್ರಾಮ ಸಂಖ್ಯೆ ೭೦. ಅದು ಬನವಾಸಿಯ ಉಪರಾಜ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಗೋಕಾಗೆಯು ಗೋಕಾಕ್: ಕದಂಬ ಅಕ್ಕಾದೇವಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು. ಗೋಪಕ ದ್ವೀಪವಿಂದು ಗೋವೆರಾಜ್ಯ: ಗೋಪಕಪಟ್ಟಣ, ಗೋವೆ, ಗೋಪಕಪುರ (ರ) ಎಂದರೆ ಗೋವಾಪಟ್ಟಣ, ಗೋವಾ, ಕದಂಬರ ರಾಜಧಾನಿ. ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ [illegible] ಹಳ್ಳಿಯು ಬನವಾಸಿ ಪ್ರಾಂತದ ಒಂದು ಕಂಪಣ (ಜಿಲ್ಲೆ) ಯಾಗಿತ್ತು. ಹೈವೆಯೆಂದರೆ ಹಳೆಯ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ. ಜಿಡ್ಡುಳಿಗೆಯು ಸೊರಬ ತಾಲೂಕಿನ ಜಡೆ. ಕದಂಬಪುರ (ಕದಂಬ) ಕದಂಬಗೆಯಾಗಿರಬೇಕು. (ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲೂಕು) — ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ

H. Wilson: Curcuma Aromatica
Mundari flower (ಕದಂಬ ...)
Turmeric
White mustard
Andropogon Serratum

ಈ ಶಾಸನವು ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಕಿತ್ತೂರಲ್ಲಿ (ಕೀರ್ತಿಪುರದಲ್ಲಿ) ದೊರಕಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಪುನ್ನಾಟದ (ಬನ) ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದನೋ! ಅಥವಾ ಪುನ್ನಾಟದ ದೊರೆಯೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವಾಗ ನೆರವಿತ್ತ ಉಪರಾಜನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದರೋ ಏನೋ! ಅದರ ಮೂಲ ಕದಂಬವಲ್ಲಿಯಾಗಿರಬೇಕು[4]. ಕನ್ನಡದ ಅಥವಾ ಕನ್ನಡಿಗರೊಳಲೂ ಹಾಗೇ ಅನಭಿಜ್ಞಾತ.

ಕಾಲವಂಗೆಯು ಬೆಳಗಾವಿಯ ಸಂಪಗಾವಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪಾಲುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದನ್ನು ದೇವರಿಗೂ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಶ್ವೇತಪಥದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಉಳಿದದನ್ನು ನಿರ್ಗ್ರಂಥ ಸಂಘದವರಿಗೂ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಕದಂಬ ರಾಜ್ಯದ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಂದು ಹೆಸರು: ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿಕ್ಕೆ ಇದೆ: ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯ ಗುಡ್ಡಗಳು ಹಂಪಿಯಿಂದ ೩ ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ (ಆನೆಗುಂದಿಯ ಹತ್ತರ) ಇದೆ. ಕಿಸುಕಾಡು ಎಂದರೆ ರಾಜಧಾನಿ ಕಿಸುವೊಳಲು— ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾದಾಮಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಈಗ ಅದು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು.

ಕಿತ್ತೂರು ಕೀರ್ತಿಪುರ– ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆಯ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಬಯಲುನಾಡ ಕದಂಬರ (ಪುನ್ನಾಡ ಕದಂಬರ) ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಕೂಡಲೂರು ಕದಂಬ ಕಾಲೀನ ಅಗ್ರಹಾರನಗರ, ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರ. ಇದು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಕುಂದೂರು ಅಥವಾ ಕುಂದೂರ್ಗೆ ಆಗಿನ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಅಂಗವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯಭವನವಿತ್ತು. ಅದನ್ನೀಗ (ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ) ನರೇಂದ್ರ ಗ್ರಾಮವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಪ್ಪಟ್ಟೂರು ಶಿಕ್ಷಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಅದೀಗ ಶಿವಮೊಗ್ಗ

---

4. ಕದಂಬ, ಕದವಾಲ, ಕಡಂಬ = ಕದಂಬವೃಕ್ಷ (ತಾಳೆಯ ಅಥವಾ ಹೆಸರು ಮರ) ಬಗನೆ ಅಥವಾ ಬಯನೆಯಲ್ಲ; ಈಚಲವೂ ಅಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕದಂಬವು Nauclea Cadamba with orange-coloured frgrant flowers; Sinapis Dichotoma: Cadamba Aromatica. ಕದಂಬದ ಕದಂಬವು ಗೃಹಕದಂಬ, [illegible] [illegible] ಹೆಸರಿನ ಕದಂಬ ಮಾಲವೂ ಇದೆ [illegible].

Wilson's ವಿ. ಪು. (Book 5, ch. 25) — Nauclea Cinchonaceae — [illegible] flower
Watt's Dict. — Anthocephalus Rubiaceae — flower [illegible]
Pharmacographia Indica — Arbor Generationis of the Mahabharata — [illegible]
ಕದಂಬ: [illegible] = fragrant [illegible] Kalidasa?

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೊರಬ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಮಡವವು ಮಂಗಳೂರಿನ ಸನಿಹದ ಹಳ್ಳಿಯಾಗಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಿವಶರ್ಮನ ಕದಂಬ ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ಶಾಸನವಿದೆ. ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಲಕಾಡು ತಾಲೂಕಿನ ಮೊಗಲೂರು (ಮುಗೂರು, ಮುಕ್ಕೂರು) ರವಿವರ್ಮ ಕದಂಬನ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಗಡಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯ ದಾನ ಶಾಸನ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ: ತಲಕಾಡಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಕಾಪ್ರ ಗ್ರಾಮವೂ ಹಾಗೆ ಸೀಮಾಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕರಜಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ದಿಡಗೂರನ್ನು ಮುಗುಂದವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಗುಂದ ೧೨ ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦೦ದ ಒಂದು ಕಂಪಣ (ಜಿಲ್ಲೆ) ವಾಗಿತ್ತು. ಸಿಡುಗುಂಡಿಗೆ (ಸಿಡುಗುಂಡಿ) ಹಾನುಗಲ್ಲು ೫೦೦ರ ಒಂದು ಕಂಪಣವಾಗಿತ್ತು.

ಶ್ರೀಮಾರ, ಶ್ರೀಹಾರಗಳಲ್ಲದೆ ಫ್ಲೀಟನ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಮಾರವೆಂಬ ಪಾಠಾಂತರವೂ ತಾಳಗುಂದದ (ಸ್ಥಾನಗೂಢದ) ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಇದೆಯಂತೆ. ಪ್ರಮಾರವೆಂದರೆ ಪರಮಾರ, ಮಾಳವ, ಮಯೂರಶರ್ಮ (ಕದಂಬತ್ರಿಣೇತ್ರನ) ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸೀಮಾ ರಾಜ್ಯ. ಡಾ. ಕೀಲ್‌ಹಾರ್ನನು ಶ್ರೀಮಾರವೆಂದರೆ ತುಂಗಭದ್ರೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಧಾರ ಅವನಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಘಟಪ್ರಹಾರ ಅಥವಾ ಮಲಪ್ರಹಾರ (ಘಟಪ್ರಭೆ ಅಥವಾ ಘಟಾಪಹಾರಿ ಮತ್ತು ಮಲಪ್ರಭಾ ಅಥವಾ ಮಲಾಪಹಾರಿ) ನದಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಆಧಾರವೂ ಹಾಗೇ.

ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಪಟ್ಟಣವು ರತ್ನಗಿರಿಗೆ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೦ ಮೈಲು ದೂರವುಳ್ಳದಾಗಿದೆ. ಇದು ಬೇಲೂರು (ತ್ರಿಪರ್ವತ) ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ವಿಷಯ (ಜಿಲ್ಲೆ) ವಾಗಿತ್ತು. ಸೇಂದ್ರಕ ವಿಷಯವು ಬನವಾಸಿಗೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿದೆ. ಸೊರಬ ತಾಲೂಕಿನ ಸಮನಿಯು ಅಂದಿನ ಎಡೆನಾಡು ಕಂಪಣದ ಅಂಗವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಪರ್ವತವು ಕರ್ನೂಲು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶ್ರೀಶೈಲ: ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಮಯೂರವರ್ಮನು ಹೆಚ್ಚಿನ ತರಬೇತು ತಯಾರಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಸ್ಥಳ. ಸ್ಥಾನಕುಂದೂರೆಂದರೆ ಸ್ಥಾನಗೂಢಪುರ ಅಥವಾ ತಾಳಗುಂದ- ಉಚ್ಚಶಿಕ್ಷಣದ ಅಗ್ರಹಾರವೆಂದದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರೋಣ ತಾಲೂಕಿನ ಸುಂಡಿಯು (ಸೂಡಿಯು) ಕಿಸುಕಾಡು ೭೦ರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುಳ್ಳವು ನರೇಗಲ್ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ ಕಂಪಣದ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪಟ್ಟಣದ ಸನಿಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಉಚ್ಚಂಗಿಯು ಉಚ್ಚಂಗಿ ಕದಂಬರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಫ್ಲೀಟನು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪಟ್ಟಣ ಅದರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತೆನ್ನುತ್ತಾನೆ.

Dates of M. G. Pai (& Dr. Shama Sastri)

ಪ್ರಾಚೀನ ಕದಂಬರು

ಉಚ್ಛಂಗಿ	ಬನವಾಸಿ	ತ್ರಿಪರ್ವತ
+ + +		x x x x

ಮಯೂರವರ್ಮ
280 | 330 (182-210)

ಕಂಗವರ್ಮ (210-225)
330 | 370

ಭಗೀರಥವರ್ಮ (225-240)
370 | 400

(240-265) ರಘುವರ್ಮ
400—425

ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮ (265-...)
425 | 450

ಕುಮಾರವರ್ಮ (ಮಯೂರ +)
475 | 490
ಮಾಂಧಾತೃವರ್ಮ
490—497
(282-287)

ಶಾಂತಿವರ್ಮ (297-303)
450 | 475
ಮೃಗೇಶವರ್ಮ (303-323)
475 | 490
ರವಿವರ್ಮ
497 | 537 (353-397)
ಹರಿವರ್ಮ
537—547
(397-421)

ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ I (323-349)
x x x x
475 | 480

ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ
x x x x
485 | 497 (349-353)
ಸಿಂಹವರ್ಮ
x x x x
497 | 540
ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ II
x x x x
540 | 547
ಕೃಷ್ಣವರ್ಮ II
547 | 565 (422-450/5)
ಅಜವರ್ಮ
565 | 606
ಭೋಗಿವರ್ಮ
606 | 610
ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ
610 | 651
ಮಧುವರ್ಮ
651 | 655

ದೇವವರ್ಮ

+ not found in K. K

ಅರ್ವಾಚೀನ ಕದಂಬರು

ಬನವಾಸಿ | **ಬನವಾಸಿ-ಹಾನುಗಲ್ಲು** | **ಹಾನುಗಲ್ಲು**

ಬನವಾಸಿ: + + + +

ಹಾನುಗಲ್ಲು: x x x x

ಬನವಾಸಿ-ಹಾನುಗಲ್ಲು:

ಇರಿವಬೆಡಂಗ ದೇವ
967 | 980

ಚಟ್ಟದೇವ
980 | 1031

- ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ
- ಜಯಸಿಂಹ
  ಅಕ್ಕಾದೇವಿ
  1031 | 1037
- ಜೀತಮಲ್ಲ

ಜಯಸಿಂಹನ ಮಕ್ಕಳು:

- ಮಲ್ಲದೇವ 1064 (No. 35 of Hirekerur K.R.?)
- ಮಯೂರವರ್ಮ II
  1037—1048
- ತೈಲ I
  1048 | 1075
  ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ
  - - -
  1075—1116
- ಶಾಂತಿವರ್ಮ II
  x x x x
  1075 | 1094
  ತೈಲ II
  x x
  1094 | 1116
  ಮಯೂರ ತೈಲ II (No. 15 of Hangal)
  1117 | 1130
- ತೋಕಿದೇವ ವಿಕ್ರಮ
  No. 249 → 1081
  No. 34 ... 1053

ತೈಲ IIರ ಮಕ್ಕಳು:

- ಮಯೂರವರ್ಮ III
  1130—1132
- ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ
  1132 | 1146
  or ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿದೇವರಸ
- ತೈಲಮ
  1146 | 1151
  - ಕೀರ್ತಿದೇವ
    1151 | 1180
    ಕಾಮದೇವ
    1180 | 1217
  - ಮಾಳಿ ತೈಲಪ
    ~~No. 154 Hangal 1143 A.D~~

ಕಾಮದೇವನ ಮಕ್ಕಳು:

- ಮಲ್ಲಿದೇವ
  1217 | 1252
  ಕಾವದೇವ
  1260 | 1315 ~~xx~~ (1219—1231)
  ಪುರಂದರರಾಯ
  1315—1347
- ರಾಮದೇವ
  1252—1260

ಗೋವೆಯ ಕದಂಬರು

ಕಂಟಕಾಚಾರ್ಯ

ನಾಗವರ್ಮ

ಗುಹಲ್ಲದೇವ I

(ಚತುರ್ಭುಜ ಅಥವಾ) ಷಷ್ಠದೇವ I
966 | 980

ಗುಹಲ್ಲದೇವ II
980 | 1005

ಷಷ್ಠದೇವ II
1005 | 1050

ಜಯಕೇಶಿ I
1050 | 1080

ಗುಹಲ್ಲದೇವ III
1080 | 1100

ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ I
1100 | 1104

ಜಯಕೇಶಿ II
1104 | 1148

(ಪೆರ್ಮಾಡಿ ಅಥವಾ) ಶಿವಚಿತ್ತ
1148—1181

ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತ (ಅಥವಾ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ II)
1148 | 1188

ಜಯಕೇಶಿ III
1188 | 1216

ಶಿವಚಿತ್ತ ವಜ್ರದೇವ
1193—1202

ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ (ಅಥವಾ ಸೋಮದೇವ)
1216 | 1238

ಷಷ್ಠದೇವ III
1246 | 1260

(ಅಳಿಯ) ಕಾಮದೇವ
1260 | 1310

ಮಗ
1310 | 1328

ಮಗ
1328—1340

In [illegible] A.I. P.27 [illegible] that the [illegible]
[illegible]
by the Alupas throughout the period of the [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] A.D. 800 (K.K. P.31)
are incorrect. B.A.S. (Pub. in 1936).
The [illegible] of the [illegible] Inscription by
B.A.S. is wrong. B.H.S.

ಕದಂಬಾಣಂ ಮಯೂರ ಶರ್ಮ್ಮಣಾ ವಿಣಿಮ್ಮಿತಂ |
ತಟಾಕಂ ದೂಭ ತ್ರೈಕೂಟ ಅಭೀರ ಪಲ್ಲವ ಪಾರಿ- |
ಯಾತ್ರಿಕ ಸಕಸ್ಥಾಣ ಸಯಿಂದಕ ಪುಣಾಟ ಮೋಕರಿಣಾ ||

—Chandravalli Inscription
of Mayurasarman.

Mysore Gazetteer vol II. P. 747.
Jakkiyabbe was the widow of Sattarasa Nagarjuna, the Nalgavunda of Nagarakhanda 70, on whose death the office was bestowed upon her by Kalivittarasa, the governor of Banavasi under R.K. Krishna II (980-911 A.D.). Her daughter succeeded to that office.
748. Kalivittarasa slew Kadamba Harivarman and occupied the fort of Banavasi in peace.

ಸಾಮಂತ ಕದಂಬರು, ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಮತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು

ಕದಂಬ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು	ರಾಜ್ಯಪಾಲರೂ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೂ	ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು
ವಿಷ್ಣುವರ್ಮ (೬೧೦-೬೫೧)	ಆಳುಪ ಕುಂದವರ್ಮರಸ (೬೩೫-೬೫೦)	ಚಾಲುಕ್ಯ ಪುಲಿಕೇಶಿ II (೬೦೯-೬೪೨)
ಮಘುವರ್ಮ (೬೫೧-೬೫೫)	— " — ಗುಣಸಾಗರ (೬೫೦-೬೭೫)	— " — ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ I (೬೫೫-೬೮೦)
	ರಾ. ಪ್ರ. ಜಯಸಿಂಹ I (೬೬೭-೬೭೫)	— " — ವಿನಯಾದಿತ್ಯ (೬೮೦-೬೯೬)
	ಆಳುಪ ಚಿತ್ರವಾಹನ I (೬೭೫-೭೦೦)	— " — ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ (೬೯೬-೭೩೩)
	— " — ಶ್ವೇತವಾಹನ I (೭೦೦-೭೧೦)	
	— " — ರಣಸಾಗರ (೭೧೦-೭೩೦)	
	— " — ಶ್ವೇತವಾಹನ II (೭೩೦-೭೫೦)	— " — ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ II (೭೩೩-೭೪೬)
	— " — ಪೃಥ್ವೀಸಾಗರ (೭೫೦-೭೭೦)	— " — ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ II (೭೪೬-೭೫೭)
	— " — ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ (೭೭೦-೭೮೦)	ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದಂತಿದುರ್ಗ (೭೫೩-೭೫೬)
	ರಾಮಾಕ ಮಾರಮ (ಉತ್ತಮ ಪಾಂಡ್ಯ)	— " — ಕೃಷ್ಣ I ಮತ್ತು ಧ್ರುವ (೭೫೬-೭೯೩)
	— " — ಚಿತ್ರವಾಹನ II+ (೭೮೦-೭೯೧)	— " — ಗೋವಿಂದ III (೭೯೩-೮೧೪)
	1) ರಾ. ಪ್ರ. ನೊಳಂಬರಾಜಾದಿತ್ಯ (೭೯೯-೮೧೪)	
	2) (ಮರ) ವಂದನಾಗ (೭೯೧-೮೧೪)	
	3) ಪೆರೆಯಮ್ಮರಸ (೮೧೪-೮೩೫)	— " — ನೃಪತುಂಗ ಅಮೋಘವರ್ಷ (೮೧೪-೮೮೦)

Bandalike Nayak's wife

p. 60, 61

+ ... contemporary ... p. 175. S.K.H.

K.K.P. 85 refers to E.C. VIII, Sb 88 as saying that Kalivittarasa shows the [illegible] [illegible]". Kalivitta was the [illegible] [illegible] – [illegible] respectively. The saying mentioned [illegible] is questionable in the face of the Kudlur grant of Marasimha dated 962 AD. If it were so then we must [illegible] and consider [illegible], the [illegible].

ಇಂದ್ರವರ್ಮ (೮೫೫-೮೬೦)
(ಅಯ್ಯ) ಆರ್ಯವರ್ಮ (೮೬೦-೮೮೦)

	ಬಂಕೆಯರಸ (೮೩೫-೮೫೫)	೮೭೭
	ಇಂದ್ರವರ್ಮ (೮೫೫-೮೬೦)	
	ಶಂಕರಗಂಡ (೮೬೦-೮೯೨)	— " — ಕೃಷ್ಣ II ಅಕಾಲವರ್ಷ (೮೮೦-೯೧೩) [illegible]
	ಲೋಕಾದಿತ್ಯ (೮೯೩-೯೦೫)	೯೧೬
	ಸೇನಾವರಸ I (೯೦೫-೯೧೨)	
	ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸ (೯೧೨-೯೩೪)	— " — ಇಂದ್ರ III ನಿತ್ಯವರ್ಷ (೯೧೩-೯೧೭) [illegible]
K.R.I. [illegible] 48-57 1966 → P. 2.	(ಸಾಮಂತ) ಸಂ೯ರ ಸಂ [illegible] ರ.ಸ. 924 (ruling a part)	(917-918) (?) ಪಡ್ಡಿಗ ಅಮೋಘವರ್ಷ II { [illegible]
		(918-935) ಮತ್ತು ಗೋವಿಂದ IV (೯೧೮-೯೩೫)
(911-954)	ಶಾಂತರಸ ([illegible]) (೯೩೪-೯೪೦)	— " — ಅಮೋಘವರ್ಷ III (೯೩೫-೯೩೯)
Dr. [illegible] (936-960) [illegible] (S. [illegible] 10)	[illegible]) ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮಗಂಗ (೯೪೦-೯೪೫)	— " — ಕೃಷ್ಣ III ಅಕಾಲವರ್ಷ (೯೩೯-೯೬೭)
	ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸ (೯೪೫-೯೪೬)	
	ರಸಣ್ಣ (೯೪೬-೯೫೪)	
937-963 [illegible] (953) } [illegible]	ಮಾಟೂರು ಮಾಚಿದೇವ (೯೫೪-೯೬೦)	
961-963 [illegible] (963)	ಜನಸೇರ (೯೬೦-೯೬೫)	
	ಗೋವಿಂದರಸ I (೯೬೫-೯೬೭)	
ದಂಡನಾಯಕ ಇರಿವ ಬೆಡಂಗದೇವ (೯೬೭-೯೮೦) ✓	ಜಟ್ಟಯ್ಯ (ಚಾಲುಕ್ಯ ?) (೯೬೭-೯೬೮)	ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಖೊಟ್ಟಿಗ [illegible] (೯೬೭-೯೭೨)
K.R.I. 40-43 1961 P. 27	ಮಾಟೂರು ಶಾಂತಿವರ್ಮ (೯೬೮-೯೭೨) Ballarasa ruling part in 970	— " — ಕಕ್ಕ II (೯೭೨-೯೭೩)
ಜಟ್ಟಿದೇವ ಕುಂದಮ (೯೮೦-೧೦೧೭)	ಬೊಮ್ಮರಸ [illegible] 994 (೯೭೨-೯೯೭)	ಚಾಲುಕ್ಯ ತೈಲಪ II (೯೭೩-೯೯೭) [illegible]
	ಭೀಮರಸ 995 (೯೯೭-೧೦೧೦)	— " — ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ (೯೯೭-೧೦೦೮) — " — ಇರಿವಬಭುಜಂಗ

? Governors | ಇರಿವಾ [illegible] ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ (1002+1010) (1006+1012) acc. to Mr. Gopal 1 (1003+1004)

ಜಯಸಿಂಹ (೧೦೩೧-೧೦೩೬)
ಮಯೂರವರ್ಮII (೧೦೩೬-೧೦೪೮)
ತೈಲ I (೧೦೪೮-೧೦೭೫)
ಶಾಂತಿವರ್ಮ II (೧೦೭೫-೧೦೮೯)
ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (೧೦೭೫-೧೧೧೬)

Commemorative inscription ... 47-50-1966

Mahamandaleśvara Parikantadeva
Kadamba as governor in 1071
... Inscr. p. 31
... 1966.

No. 14. K.R.J. 66. P. 5 -

ಸೇನಾವರಸ II (೧೦೧೦-೧೦೩೫)
ಸಿಂಗಣ ದೇವರಸ (೧೦೪೫-೧೦೪೬)
ಚಾಮುಂಡರಾಯರಸ I (೧೦೪೬-೧೦೫೩) A.V.
ರಾ. ಪ್ರ. ಸೋಮಸತ್ತಿ ಮೈಲಾಲದೇವಿ (೧೦೫೩-೧೦೫೫)
ರಾ. ಪ್ರ. ಚಾಲುಕ್ಯ ವಿಕ್ರ. ಮಾ. VI (೧೦೫೫-೬೦)
ಹರಿಕೇಸರಿ ಕದಂಬ (೧೦೫೫-೧೦೬೩)
ಚಾವುಂಡರಾಯರಸ II (೧೦೬೩-೧೦೬೬)
ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪ (೧೦೬೬-೧೦೭೦)
ಉದಯಾದಿತ್ಯ ಗಂಗ (೧೦೭೦-೧೦೭೬)
ರಾ. ಪ್ರ. ಚಾಲುಕ್ಯ ಜಯಸಿಂಹ III (೧೦೭೬-೧೦೮೨)
ಬರ್ಮದೇವರಸ H64 (೧೦೭೬-೧೦೮೦)
ಬಲದೇವಯ್ಯ (೧೦೮೦-೧೦೮೮)
ಗುಂಡಮರಸ (೧೦೮೮-೧೦೯೦)
ಶ್ರೀಧರಯ್ಯ (೧೦೯೦-೧೦೯೨)
ದೇವಪ್ಪಯ್ಯ ಜನಾರ್ದನರಸ (೧೦೯೨-೧೦೯೮)
ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯ (೧೦೯೮-೧೦೯೯)
ಅನಂತಪಾಲ (೧೦೯೯-೧೧೧೬)
ರಾ. ಪ್ರ. ಉದಯಾದಿತ್ಯಗಂಗ (೧೧೧೨-೧೧೧೩)
P.T.O. ... II 1113-1114
subordinate. 1119
brother-in-law of Anantapalayya.

— " — ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ V (೧೦೦೮-೧೦೧೫)
— " — ಜಯಸಿಂಹ II (೧೦೧೫-೧೦೪೨)
— " — ಸೋಮೇಶ್ವರ I (೧೦೪೨-೧೦೬೮)
E. C. XVI ... refers to ...
K.K.P. 111-112 (Kirtivarman's Kuptur Inscription) 9 294
died in 1061-62 acc. to H.S.I by N. Sastri p. 179
— " — ಸೋಮೇಶ್ವರ II (೧೦೬೮-೧೦೭೬)
— " — ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ VI (೧೦೭೬-೧೧೨೬)
(... acc. to Gopal (!))
" ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ 1121

67

1114 (ac... ಮ... K.R.D. 66. P. 62)

	(೧೦೯೪--೧೧೧೬)	ಗೋವಿಂದರಸ II	(೧೧೧೬--೧೧೨೩)
ತೈಲ II	(೧೧೧೬--೧೧೩೦)	Maranayya ...	
K.K. 236 (1139)		ಸಾಲಿಪಯ್ಯ	(೧೧೨೩--೧೧೨೬)
ಮಯೂರವರ್ಮ III	(೧೧೩೦-೧೧೩೨)	ಭೋಗಯ್ಯ	(೧೧೨೬--೧೧೩೦)
ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	(೧೧೩೨--೧೧೪೬)	ಗೋರವ ದೇವರಸ ಕದಂಬನಾ... 1142 and ...	(೧೧೪೫--೧೧೫೦) 63
ತೈಲಮ (Br. ...)	(೧೧೪೬--೧೧೫೧)	ಕಳಚುರ್ಯ ಬಿಜ್ಜಳ	(೧೧೫೧--೧೧೫೬)
ಕೀರ್ತಿದೇವ	(೧೧೫೧--೧೧೮೦)	ಕೇಸಪಯ್ಯ ನಾಯಕ	(೧೧೫೬--೧೧೫೯) 62
underlord of Tailapa		ಮಾಯಿದೇವರಸ 1163-1179	(೧೧೫೯--೧೧೬೦) 1157 (K.R.I. 66. P. 64)
		ಬಾಳಿಕೆ ಕೇಶಿಮಯ್ಯ ✓1179	(೧೧೬೦--೧೧೬೮)
		ಸಿಂದ ಈಶ್ವರಭೂಪ 1160	(೧೧೬೮--೧೧೭೯)
ಕಾಮದೇವ	(೧೧೮೦--೧೨೧೭)	ಬಾಳಿಕೆ ಕೇಶಿಮಯ್ಯ 1668 (...) Kan Ins. Vol IV 1172	(೧೧೭೯--೧೧೮೧)
ಮಲ್ಲಿದೇವ	(೧೨೧೭--೧೨೫೨)	ಮಾಯಿದೇವ ಪಂಡಿತ 1204	(೧೨೦೫--೧೨೨೩)
ರಾಮದೇವ	(೧೨೫೨--೧೨೬೦)	ಪಂಕರಾವುತ ...-1251	(೧೨೨೩--೧೨೩೨)
ಕಾವದೇವ	(೧೨೬೦--೧೩೦೫)	ಹೊನ್ನ ಬೊಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ	(೧೨೩೨--೧೨೬೬)
		ಬೊಮ್ಮರಸ (1238)	(೧೨೬೬--೧೨೭೨) 1264 No 48 KRI
		ಗೋವಿಂದರಸ III	(೧೨೭೨--೧೨೯೪)
ಪುರಂದರರಾಯ	(೧೩೦೫-೧೩೪೬)		

under ಬಲ್ಲಾಳ III (1291-1342) / ಬಲ್ಲಾಳ IV (1342-1346)

... with ತೈಲಪ II at Hanagal at the hands of V. Vardhana. (K.K. P. 129.) in 1130

ಚಾಲುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ III	(೧೧೨೬--೧೧೩೮)	
— " — ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ II	(೧೧೩೮--೧೧೫೧)	
(K.K. 141) " — ತೈಲಪ III	(೧೧೫೧--೧೧೫೬)	1163 (part ...)
(P. 138) ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ III	(1163 - 1184)	
ಕಳಚುರ್ಯ ಬಿಜ್ಜಳ (1163-68)	(೧೧೫೬--೧೧೬೮)	1154-1161
— " — ಸೋಮೇಶ್ವರ	(೧೧೬೮--೧೧೭೬)	1163
(ರಾಯಮುರಾರಿ ಸೋವಿದೇವ)		
— " — ಸಂಕಮ	(೧೧೭೬--೧೧೮೦)	1177-8
— " — ಆಹವಮಲ್ಲ	(೧೧೮೦--೧೧೮೩)	1183
ಚಾಲುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ IV	(೧೧೮೩--೧೨೦೦) 1184	
ಯಾದವ ಸಿಂಘಣ (1238)	(೧೨೧೦--೧೨೪೭)	(1210-47)
ಯಾದವ ಕೃಷ್ಣ	(೧೨೪೭--೧೨೬೦)	
ಯಾದವ ಮಹಾದೇವ	(೧೨೬೦--೧೨೭೧)	
ಯಾದವ ರಾಮಚಂದ್ರ 1267	(೧೨೭೧--೧೩೦೯)	1309

... 198 of 1277 ...

ಪೂಜಾವಿಧಾನಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ:- ಜೇನುತುಪ್ಪದ ವರ್ಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಷ್ಟಕೋನಾಕೃತಿಯ ಪಾಣಿಪೀಠವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ೫ ಫೂಟು (ಪೀಠವನ್ನೊಳಗೊಂಡು) ಎತ್ತರವಾದ ಭಸ್ಮ ಲಿಂಗ. ಪ್ರತಿದಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಸಾಯಂಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶರುದ್ರ ಪಠನದೊಂದಿಗೆ ಪಂಚಾಮೃತ ಅಭಿಷೇಕ. ಪೂಜಾನಂತರ ಸಹಸ್ರನಾಮ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಹಸ್ರಬಿಲ್ವಾರ್ಚನೆ. ಅನಂತರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವತಿಯಿಂದ ಅನ್ನನೈವೇದ್ಯ. ಈ ಪ್ರಸಾದವು ಓಲಗದವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಚಾಮರ ಸೇವೆಯ ದೇವದಾಸಿಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಅಮವಾಸ್ಯೆ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ **"ವಿಶೇಷಗಟ್ಟಲೆ ಪೂಜೆ"** ಎಂದು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಖಮಂಡಲ ಹಾಕಿ ಸಿಂಗರಿಸುವರು. ಮೂರೂ ಕಾಲಗಳ ಪೂಜಾರಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬೇರೆ. ಇವರಿಗೆ ಉಪಾಧಿವಂತರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. "ಬನವಾಸಿಯ ಅರ್ಚಕತನ"ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿದೆ. ಅರ್ಚಕರು ಶ್ರೀದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಪೂಜೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುವರು. ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಡುವದು, ನೀರು ತುಂಬಿಡುವದು, ಗಂಧ ಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಡುವದು, ಆರತಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಡುವದು, ಗಂಟೆ ತೂಗುವದು ಮುಂತಾದ ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪರಿಚಾರಕರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ:- ಪ್ರತಿದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪಂಚಾಮೃತ ಪೂಜೆ, ಅಭಿಷೇಕ. ನವರಾತ್ರಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ೯ ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದೇವಿಯ ಶೃಂಗಾರ ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ ದೇವಿಯ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ [ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ, ಶ್ರೀ ಷಣ್ಮುಖ] ಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಮಹಾಮಂಗಳಾರತಿ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ಸೇವಾ ಸಮರ್ಪಣೆ. ಈ ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಸಮ್ಮುಖದ ನಡದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಢಾಲು, ಚಾಮರಗಳನ್ನಿಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಈ ದೇವಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಾಯಂಕಾಲ ಪೂಜೆಯ ಅರ್ಚಕರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಮಹಾಗಣಪತಿ:- ಪ್ರತಿದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಮೃತ ಪೂಜಾಭಿಷೇಕ. ಈ ದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಂಗಳೂರು ಮನೆತನದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವರ ಎಡದ ಅರ್ಧಭಾಗ ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ವದಂತಿ.

ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ:- ಪ್ರತಿದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಮೃತ ಪೂಜಾಭಿಷೇಕ. ಈ ದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದೇವರ ಅರ್ಚಕರಾದ ವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈಗ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹವ್ಯಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರೊಬ್ಬರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾವಿನಿಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಮನೆತನಗಳು

ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಮನೆತನ:— ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಪೂಜಾರಿ ಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಇವರು ಭಟ್ಟನಾಮಧೇಯರು. ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಂಗಡ ಶ್ರೀಮಾಧವ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಸದಾಶಿವೇಶ್ವರದೇವರ ಪೂಜೆಮಾಡುವರು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮನೆತನ:— ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪೂಜಾರಿಗಳು ದೀಕ್ಷಿತ ನಾಮಧೇಯರು. ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಂಗಡ ಶ್ರೀವೀರಭದ್ರ, ಶ್ರೀಬಸವಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಶ್ರೀತಿರುಮಲೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪೂಜೆಮಾಡುವದು ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ ಸಾಗಿಸು ವದು ಇವರ ಕೆಲಸ.

ಸಾಯಂಕಾಲ ಮನೆತನ:— ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಸಾಯಂಕಾಲ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪೂಜಾರಿ ಗಳವರು. ಶಾಸ್ತ್ರಿ-ನಾಮಧೇಯರಾದ ಇವರು ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದ ಶ್ರೀ ದೇವರ ಉತ್ಸವ ಸಾಗಿಸುವರು.

ಮಂಗಳೂರು ಮನೆತನ:— ಪ್ರತಿದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ ದೇವರ ಪೂಜೆಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ರಥೋತ್ಸವ ಸಾಗಿಸುವ ತಾಂತ್ರಿಕರು. ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ ಪೂಜಾರಿಗಳು.

ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ ಮನೆತನ:— ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ. ಶ್ರೀ ಷಣ್ಮುಖ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ ದೇವರ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವದು, ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವದು ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ದೇವರ ದ್ವಾರದಮುಂದೆ ಸಾರಿಸಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುವದು ಇವರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇವರು ಬಹುದಿನ ಬಹುಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಈ ಮನೆತನದವರು ಪ್ರಾಕಾರದ ಸುತ್ತಲಿನ ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತೊಯ್ಯುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈಗ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮೇಲೆಯ ಕೂಡ್ರಿಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಉತ್ಸವ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪತ್ರೆ ಮನೆತನ:— ಶ್ರೀ ದೇವ-ದೇವಿಯರ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ಪೂಜೆಗೆ ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ಪೂರೈಸುವ ಇವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ, ಶ್ರೀ ಮಹಾಗಣಪತಿ, ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ನೀರು ಗಂಧ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಡುವದು. ಮತ್ತು ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕ ದೇವರ ಪೂಜೆಮಾಡುವದು ಇವರ ನಿತ್ಯವಿಧಿ.

ಬಲಿಮನೆತನ:— ನಿತ್ಯ ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಲಿಹಾಕುವದು ಈ ಮನೆತನದವರ ಕೆಲಸ.

ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ:— ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದ್ದ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪೂಜಾ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮತ್ತು ಮೊಕ್ತೇಸರ ಮಂಡಳಿಯು ಆಗಾಗ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತ ಮಾಡುವದು ಇವರ ಕೆಲಸ.

ಯಜಮಾನ ಮನೆತನ:— ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಡುವ ಉಪಾಧಿ [ಮರ್ಯಾದೆ] ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ಆಯಾ ಪೂಜಾಕಾಲದ ನಂತರ ಉಪಾಧಿವಂತರಿಗೆ ಹಂಚುವದು. ಇವರು ಆಂಧ್ರ (ಆನಂಗಿ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು.

ನಾಡಿಗೇರ ಮನೆತನ:— ದೇಶಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಶ್ರೀದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕ-ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಕರಣಿಕರು. ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಮರ್ಯಾದೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ತಾಶಿನ್ ಮನೆತನ:— ದೇಶಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಇವರು ಶ್ರೀದೇವರ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬಹುಶಃ ರಾಜರ ಪ್ರಯಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದು ಶುಭಮುಹೂರ್ತ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಒಡೆಯರ ಮನೆತನ: ಇವರು ವೀರಶೈವ ಮತಸ್ಥರು. ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು. ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀದೇವರ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ದಾನ-ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ದೇವರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀ ಒಡೆಯರು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ದಿನದ ಹಾಜರಿ ಇಡುವ, ಉತ್ಸವಾದಿಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿವರು. ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವರ ಮುದ್ರೆ (ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆತ್ತ) ಹಿಡಿದು ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ದಾನ-ಮರ್ಯಾದೆ ಅಧಿಕಾರ ಇದೆ.

+ Removed at the instance of a scion of the family who lives now at Banavasi (22/12/66) ~~+ for~~ ~~freeing him from embarrassment as the~~ ~~truth of his caste is felt by him to be~~ unpleasant.

72

ಮಶಾಲ್ದಿ ಮನೆತನ:- ಇವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರು, +ಕಟ್ಟೀರ ಜಾತಿಯವರು. ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳ ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವದ ಸಂಗಡ ಮಶಾಲು (ದೀವಟಿಗೆ) ದೀಪ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವ ಸೇವೆ ಹಾಗೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ವಚ್ಛತಾಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದು ಇವರ ಕಾರ್ಯ.

ತುಲಾಧಾರ ಮನೆತನ:- ಇವರು ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವರ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪೂಜಾ-ವಿನಿಯೋಗಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೂಕ ಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಅಳತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವರು. ಇವರು ವೈಶ್ಯ ಜಾತಿಯವರಾಗಿದ್ದರು. ಈಗ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಗದವರೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟುಗಾರ ಮನೆತನ:- ಇವರು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಜಾತಿಯವರು. ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ, ರಥೋತ್ಸವಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಪೂರೈಸುವದು ಇವರ ಕಾರ್ಯ. ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹಿಟ್ಟು. ಈಗಿನ ಮದುವೆ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಸುವಾಸಿತ ಪನ್ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವಂತೆ ಮೊದಲಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಶೇಷ ಸಭೆ-ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಿತಂತೆ.

ಉಪ್ಪಾರರು:- ಶ್ರೀದೇವರ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಲಾಲಕಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತೊಯ್ಯುವದು ಹಾಗೂ ದೀಪೋತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಣತೆಗಳನ್ನಿಡುವದು, ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ದೀಪ ಹಚ್ಚುವದು ಮತ್ತು ತೇರುಗಳ ಸೇಲೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವದು ಈ ಜನಾಂಗದವರ ಕೆಲಸ.

ಮಡಿವಾಳರು:- ಶ್ರೀ ದೇವ-ದೇವಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಯಾವದೇ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುವದು ಹಾಗೂ ದೀಪೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳಿಗಾಗಿ ಬತ್ತಿ ತಯಾರಿಸಿ ಕೊಡುವದು ಇವರ ಕೆಲಸ.

ಗುಡಿಗಾರರು:- ಚವತಿಯ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡ್ರಿಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಗಣಪತಿ ಮೂರ್ತಿ ತಯಾರಿಸುವದು, ನಾಲ್ಕೂ ತೇರುಗಳ ತಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಬರೆಯುವದು ಇವರ ಕೆಲಸ.

ಇವಲ್ಲದೆ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಗೆ ಕಾಯಂ ನಾಲಗ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಮನೆತನವೂ ಚಾಮರಸೇವೆ ನಡೆಸುವ ದೇವದಾಸಿ ಮನೆತನವೂ ಇವೆ. ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ತ್ರಿಕಾಲದ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯದ ಅನ್ನವು ಇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಇದಲ್ಲದೆ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೊನಗಾರರು, ಜಿನಗಾರರು, ಬಡಿಗರು, ಗಾಣಿಗರು ಇದ್ದರು. ಅವರವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯೋಗ್ಯ ಮರ್ಯಾದೆ ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಉತ್ಸವ, ಸಮಾರಂಭಗಳ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಂದು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಉಪ್ಪಾರರು, ಗುಡಿಗಾರರು, ಮಡಿವಾಳರು ಮುಂತಾದ ಸೇವಾ-ಧಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರದ ಅಕ್ಕಿ, ಕೆಲವಾಂಶ ಹಣದರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರ್ಚಕರು, ಉಪಾಧಿವಂತರು; ಇವರಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ತಸ್ತೀಕುಹಣ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಪಗಾರರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಣ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪೂಜೆ, ಉತ್ಸವ, ವಿಧಿ ವಿನಿಯೋಗ ಕ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ರಾಜಾಶ್ರಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ.

ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಗಳ ವಿವರ

ಉತ್ಸವಗಳು ೩ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತವೆ:- (೧) ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಉತ್ಸವ (೨) ಲಾಲಕಿ (ಬೆಳ್ಳಿಮಂಟಪ) ಉತ್ಸವ (೩) ರಥೋತ್ಸವ

ಮಾಸಗಳು	ತಿಥಿ	ವಿಶೇಷ
ಚೈತ್ರ	ಯುಗಾದಿ ಪಾಡ್ಯ	ವಿಶೇಷಗಟ್ಟಲೆ ಪೂಜೆ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ, ಯುಗಾದಿ ಫಲವಾಚನ (ಪುರೋಹಿತರಿಂದ)
,,	ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ ,, ನವಮಿ ಅಥವಾ ದಶಮಿಯ ವರೆಗೆ	ಚಿಕ್ಕ ಎರಡು ರಥೋತ್ಸವಗಳು.
,,	ಶುದ್ಧ ದಶಮಿ ಅಥವಾ ಏಕಾದಶಿ	
,,	ಶುದ್ಧ ಮಘಾ ನಕ್ಷತ್ರ [ಏಕಾದಶಿ ಅಥವಾ ದ್ವಾದಶಿ]	ಗಜಯಂತ್ರೋತ್ಸವ (ಹೂವಿನ ತೇರು) ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ ರಥೋತ್ಸವ. [ದೊಡ್ಡ ತೇರು]
ವೈಶಾಖ	ಹುಣ್ಣಿಮೆ	ನರಸಿಂಹ ಜಯಂತಿ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಕಾರದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ. ಇಡಿಮಾಸ ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ವಸಂತ ಪೂಜೆ.
ಜ್ಯೇಷ್ಠ	ಕರ್ಕ ಸಂಕ್ರಮಣ	ವರದಾನದೀ ಪೂಜೆ.
ಆಷಾಢ	ಶುದ್ಧ ಏಕಾದಶಿ ಹಾಗೂ ದ್ವಾದಶಿ	ವಿಶೇಷಗಟ್ಟಲೆ ಪೂಜೆ. ವಿಠೋಬ ದೇವರ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ.

ಶ್ರಾವಣ	೪ ಸೋಮವಾರಗಳು.	ವಿಶೇಷಗಟ್ಟಲೆ ಪೂಜೆ.
”	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ನವಮಿ	ವಿಶೇಷಗಟ್ಟಲೆ ಪೂಜೆ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮದ ಸಂತೋಷ-ಸಂಭ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ಮೊಸರುಗಡಿಗೆ ಒಡೆಯುವದು.
”	ನೂಲು ಹುಣ್ಣಿಮೆ	ವಿಶೇಷಗಟ್ಟಲೆ ಪೂಜೆ, ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಗದವರು ಸೇರಿ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಧಾರಣವಿಧಿ ನಡೆಸುವರು.
ಭಾದ್ರಪದ	ಶ್ರೀ ಗೌರಿ ತದಿಗೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಗಣೇಶ ಚವತಿ	ಶ್ರೀ ಪುರೋಹಿತರ ಮನೆಯಿಂದ ಗೌರಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಗುಡಿಗಾರನ ಮನೆಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಗಣೇಶನ ಮೃಣ್ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಬರ-ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪೂಜೆ.
ಆಶ್ವೀಜ	ನವರಾತ್ರಿ (ಶುದ್ಧ ಪ್ರತಿಪದೆಯಿಂದ)	ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶೃಂಗಾರ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಮಂಗಳಾರತಿ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟಾವಧಾನಸೇವಾಸಮರ್ಪಣೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿದಿನ ಹಗಲು ದುರ್ಗಾ ಸಪ್ತಶತಿ ಪಾರಾಯಣ, ಕೊನೆಯ ದಿನ ಚಂಡೀಹವನ.
ಆಶ್ವೀಜ	ವಿಜಯಾದಶಮಿ	ಲಾಲಕಿ ಉತ್ಸವ, ಸೀಮೋಲ್ಲಂಘನ; ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗೆ ಸುಮಾರು ೧ ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬನ್ನಿಡಿಬ್ಬ ಅರ್ಥಾತ್ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಉತ್ಸವ ಸಾಗುವದು, ಬನ್ನಿ ಮುಡಿಯುವದು.

”	ಭೂಮಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ (ಶೀಗೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆ)	ಲಾಲಕಿ ಉತ್ಸವ. ಕೋಟೆಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಾಲಕಿ ಉತ್ಸವ ಸಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ದೇವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಕ್ಕಿ ತಯಾರಿಸಿ ಅನ್ನ ನೈವೇದ್ಯ.
”	ನರಕಚತುರ್ದಶಿ	ಎಲ್ಲ ದೇವರಿಗೆ ತೈಲಾಭ್ಯಂಜನ, ಸ್ನಾನ.
ಕಾರ್ತಿಕ	ಬಲಿಪಾಡ್ಯ	ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಸವನನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಉಣ್ಣಿಬಸವಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವರೆಗೆ ಒಯ್ದು ತರುವದು, ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಆಶೀರ್ವಚನ.
”	ಹುಣ್ಣಿಮೆ	ಕ್ರಿಯಾಗಮದ ಪ್ರಕಾರ ಬಲಿದಾನ, ಶಿಖರದೀಪೋತ್ಸವ. ಚಿಕ್ಕ ರಥೋತ್ಸವ. ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ ಮಹಾತ್ಮೆಯ ಶ್ರವಣ.
	ಬಹುಳ ಅಷ್ಟಮಿ [ಮಘಾ ನಕ್ಷತ್ರ ಮುಖ್ಯ]	ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲಿನ ಬೀದಿಗಳ ಗುಂಟ ಲಕ್ಷದೀಪೋತ್ಸವ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕ ರಥೋತ್ಸವ.
”	ಬಹುಳ ದಶಮಿ	ಆದಿ ಬನವಾಸಿಗೆ ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ, ದೀಪೋತ್ಸವ ಹಾಗೂ ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗದ ದೇವರಲ್ಲಿ ದೀಪೋತ್ಸವ.

ಮಾರ್ಗಶಿರ ಪುಷ್ಯ	ಚಂಪಾಷಷ್ಠಿ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಮಣ	ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ, ಬನ್ನಿಡಿಬ್ಬಕ್ಕೆ ಲಾಲಕಿ ಉತ್ಸವ. ಎಳ್ಳು-ಸಕ್ಕರೆ ಹಂಚುವದು.
ಮಾಘ	ಹುಣ್ಣಿಮೆ (ವ್ಯಾಸ ಪೂರ್ಣಿಮಾ)	ಮಾಘಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಪುರಾಣ-ಪ್ರವಚನ.
,,	ಶಿವರಾತ್ರಿ	ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ವತಿಯಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಯಾಮಪೂಜೆ. ಲಿಂಗೋದ್ಭವ. ಸರಕಾರದ ವತಿಯಿಂದ ಕೊನೆಯ ಯಾಮಪೂಜೆ.
ಫಾಲ್ಗುಣ	ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ	ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ, ಉತ್ಸವದೊಡನೆ ಇರುವ ದೀವಟಿಗೆಯ ದೀಪದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನೊಯ್ದು ಕಾಮದಹನಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡುವರು.

ರಥೋತ್ಸವದ ವಿವರ

ರಥೋತ್ಸವವು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿ ಅಥವಾ ಷಷ್ಠಿ ಯಿಂದ ೯ ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೇರುಗಳು ಎಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. (೧) ಹಗಲು ಉತ್ಸವ ತೇರು. (೨) ತಿರುಗಣೆ ತೇರು (೩) ಹೂವಿನ ತೇರು (ಗಜಯಂತ್ರ), (೪) ದೊಡ್ಡ ತೇರು (ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ ರಥ).

ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾಗಣಪತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಕೆಕಟ್ಟುವದು. ಅನಂತರ ಮೃತ್ತಿಕಾಹರಣ ಹಾಗೂ ಅಂಕುರಾರೋಪಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು.

ತಿಥಿ	ವಿಷಯ	ವಿಶೇಷ
೧. ಚೈತ್ರಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿ	ಧ್ವಜಾರೋಹಣ, ಭೇರಿತಾಡನ, ಯಾಗಶಾಲಾ ಪ್ರವೇಶ, ಮಹಾಬಲಿ, ಕೌತುಕಬಂಧನ ಶಿಬಿಕಾಯಂತ್ರ (ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ) ಉತ್ಸವ.	
೨ ಷಷ್ಠಿ	ಪಂಚಕೂಟ ಯಂತ್ರೋತ್ಸವ	ಈ ಐದು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (೧) ಹಗಲುತ್ಸವ ತೇರು (ಕತ್ತಲೆ
೩. ಸಪ್ತಮಿ	ವೃಷಭ ”	ಯಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ)
೪. ಅಷ್ಟಮಿ	ಪುಷ್ಪಪಿಂಜರಿ ”	(೨) ತಿರುಗಣೆತೇರು(ರಾತ್ರಿ) ಈ ಎರಡೂ ತೇರುಗಳು
೫. ನವಮಿ	ಸಿಂಹ ”	ಪ್ರತಿದಿನ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೆಸರಿನ ಉತ್ಸವದೊಂದಿಗೆ ಸಾಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.
೬. ದಶಮಿ ಅಥವಾ ಏಕಾದಶಿ	ಗಜ ”	ಹೂವಿನತೇರು
೭ ಏಕಾದಶಿ ಅಥವಾ ದ್ವಾದಶಿ	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ ರಥೋತ್ಸವ	ದೊಡ್ಡ ತೇರು
೮. ದ್ವಾದಶಿ ಅಥವಾ ತ್ರಯೋದಶಿ	ಕುಂಕುಮೋತ್ಸವ	
೯. ತ್ರಯೋದಶಿ ಅಥವಾ ಚತುರ್ದಶಿ	ಅವಭೃತ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ	

ಯಾಗ ಶಾಲಾಪ್ರವೇಶದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ತೇರಿನ ವರೆಗೆ ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ದಿನಾಲು ೫ ಜನರಿಂದ ಹವನ ಕೆಲಸವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ರಥೋತ್ಸವದ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಇವರಿಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಂಗಳೂರ ಮನೆತನದವರು ಹಾಗೂ ಕೆಳದಿಯ ಒಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮನೆತನದವರು ಪಾಳಿಯ ಪ್ರಕಾರ (ವರ್ಷ ಬಿಟ್ಟು ವರ್ಷಕ್ಕೆ) ರಥೋತ್ಸವ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹೂವಿನ ತೇರಿಗೆ ಐದು ನೆಲೆ (ಅಂತಸ್ತು) ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ ರಥಕ್ಕೆ (ದೊಡ್ಡ ತೇರಿಗೆ) ಏಳು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೇರಿನಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ೪೦ ಫೂಟು ಎತ್ತರ (ನೆಲದಿಂದ ೬೦ ಫೂಟು ಎತ್ತರ) ಆಗುತ್ತದೆ.

ದೊಡ್ಡ ತೇರಿನ ದಿನ ಹಾಗೂ ಮರುದಿನ ಈ ಎರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಥಳದಿಂದ ಬಂದ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊಲವನ್ನು ಕ್ರಯಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಕ್ತರೊಬ್ಬರ ವತಿಯಿಂದ ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ ಜರಗುತ್ತದೆ.

ಹಗಲುತ್ಸವ ತೇರು:- ಇದು ಐದು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಕತ್ತಲಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಬದಿಯ ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾದು ಕಂಚುಗಾರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಥಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಳಿದ ತೇರುಗಳು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಥ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾಗುವುದರಿಂದ ಕೆಲವರಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ದೇವರ ದರ್ಶನವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೆಂದು ಕತ್ತಲಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ಹಗಲುತ್ಸವ ತೇರಿನ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಸ್ಯಂದನ ರಥೋತ್ಸವದ ದಿನ ಉಳಿದ ಯಾವ ತೇರುಗಳನ್ನೂ ಎಳೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ದೇವರು (ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀ, ಶ್ರೀ ಷಣ್ಮುಖ) ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವದೊಡನೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಸಾಗಿ ರಥವನ್ನೇರಿದ ಕೂಡಲೆ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗೇರ ಮನೆಯವರಿಂದ ಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು ನಿವೇದನೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಅನಂತರ ಅರ್ಚಕರ ಮತ್ತು ಉಪಾಧಿವಂತರ ಸರತಿ. ಅನಂತರ ಭಕ್ತವೃಂದದಿಂದ ಸ್ವೀಕಾರ.

ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸೇವಾ ಪ್ರಕಾರಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ

ಅ. ನಂ.	ಹೆಸರು	ಖರ್ಚು		ಕಾಣಿಕೆ	
೧	ಕರ್ಪೂರದಾರತಿ	೦	೧೦	೦	೦೫
೨	ಬಿಲ್ವಾರ್ಚನೆ	೨	೦೦	೦	೨೫
೩	ಕ್ಷೀರಾಭಿಷೇಕ	೨	೫೦	೦	೨೫
೪	ಫಲಪಂಚಾಮೃತ ಪೂಜೆ	೫	೦೦	೦	೫೦
೫	ಸಹಸ್ರನಾಮ ಪೂಜೆ	೫	೦೦	೦	೭೫
೬	ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕ	೫	೦೦	೦	೭೫
೭	ಏಕಾದಶ ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕ	೧೫	೦೦	೧	೦೦
೮	ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಟಪೋತ್ಸವ	೫	೦೦	೨	೦೦
೯	ರತ್ನಕಿರೀಟಾಲಂಕಾರ ಪೂಜೆ	೧೦	೦೦	೧೦	೦೦

ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ

೧	ಕುಂಕುಮ ಪೂಜಾ	೧	೦೦	೦	೨೫
೨	ಪಂಚಾಮೃತ ಸಹಸ್ರನಾಮ ಪೂಜಾ	೫	೦೦	೦	೫೦
೩	ದೇವೀ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಪಾರಾಯಣ ಪೂಜಾ	೧೦	೦೦	೧	೦೦
೪	ಮಾಂಗಲ್ಯಪ್ರದ ಅಲಂಕಾರ ಪೂಜಾ	೧೦	೦೦	೫	೦೦

ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸೇವಾಪ್ರಕಾರಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಹಾಗಣಪತಿಯಲ್ಲಿ

ಅ. ನಂ.	ಹೆಸರು	ಖರ್ಚು		ಕಾಣಿಕೆ	
೧	ದೂರ್ವಾ ಪೂಜೆ	೨	೦೦	೦	೨೫
೨	ಸಹಸ್ರನಾಮ (ನೈವೇದ್ಯ ಸಹಿತ)	೬	೦೦	೦	೫೦
೩	ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದ ಸಹಸ್ರಮೋದಕಾರ್ಪಣ ಪೂಜೆ	೩೫	೦೦	೨	೦೦
೪	(ಪಂಚಕಜ್ಜಾಯ ನೈವೇದ್ಯ ೧ ರೂ. ಗೆ)	೧	೦೦	೦	೧೨
೫	ವಿವಾಹ ಪ್ರಸಾದ ಕಾಣಿಕೆ ಪೂಜೆ	೫	೦೦	೦	೫೦
೧	ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ದೇವರ ಪೂಜಾ ವ್ರತ ಕಥೆ	೫	೦೦	೦	೫೦

ಮಂಘಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪೂಜೆ, ಉತ್ಸವ, ಸಿಥಿ, ವಿನಿಯೋಗ ಕ್ರಮಗಳ ಖರ್ಚಿನ ವಿವರ.

(ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಗಳ, ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದ ಖರ್ಚು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲ)

	ನಿತ್ಯದ ವೆಚ್ಚ	ಸೋಮವಾರದ ಸಂಧ್ಯಾ ಪೂಜೆ	ಶುಕ್ರವಾರದ ಸಂಧ್ಯಾ ಪೂಜೆ	ಪ್ರತಿ ಏಕಾದಶಿ ದ್ವಾದಶಿ ಪೂಜೆ	ಪೂರ್ಣಿಮೆ ಸಂಕ್ರಮಣ ದಿನದ ಪೂಜೆ	ಸಂಕಷ್ಟ ಚತುರ್ಥಿ	ಶ್ರಾವಣ ಸೋಮವಾರದ ಪೂಜೆ	ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಸಂಧ್ಯಾ ಪೂಜೆ	ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಸಂಧ್ಯಾ ಪೂಜೆ	ಅಂತು ತಿಂಗಳಿಗೆ: ಅಂತು ಜಿನಸು	ಅಂತು ತಿಂಗಳಿಗೆ: ಪೇಟೆಯ ಧಾರಣೆ
ಕಾಯಿ	೪	೧	೧	೧	೧	೧	೫	೨	೨	೧೫೬	೭೮—೦೦
ಬಾಳೆಹಣ್ಣು	೨೨	೨	೨	೧	೧	೧	೫	೨	೨	೭೦೪	೧೭—೫೦
ಅಡಿಕೆ	೨೩	೨	೨	೧	೧	೧	೫	೨	೨	೭೩೪	೩೦—೦೦
ಎಲೆ	೭೮	೪	೪	೨	೨	೨	೧೦	೪	೪	೨೪೨೮	೬—೦೦
ತುಪ್ಪ	೫ ತೊಲೆ	—	—	—	—	೧ ತೊಲೆ	೫ ತೊಲೆ	—	—	೧೬೨ ತೊಲೆ	೧೩—೦೦
ಹಾಲು	೧/೨ ಸೇರು	—	—		—	೫ "	—	—	—	೧೫ ಸೇ	೩—೦೦
ಮೊಸರು	೧/೨ ಸೇರು	—	—	—	—	೫ "	—	—	—	೧೫ "	೩—೦೦
ಬೆಲ್ಲ	೫ ತೊಲೆ	—	—	—	—	೧ "	—	—	—	೭ ೧/೨ ಸೇ	೨—೦೦
ಮಧು	೧ ತೊಲೆ	—	—	—	—	೧ "	೧ ಕೆ.ಜಿ	—	—	—	—
ಅಕ್ಕಿ	೬ ಕೆ. ಜಿ.	—	—	—	೧,೮ ಕೆ.ಜಿ.	—	–			೨ ಕ್ವಿಂಟಲ್	೨೨೦—೦೦
ಬೆಳ್ತಿಗೆ	೧/೨ ಕೆ. ಜಿ.	—	—	—	೧/೪ ಕೆ.ಜಿ.	—	—	—	೧/೪ ಕೆ.ಜಿ.		
ಕಡಲೆ	–	೧/೪ ಕೆ ಜಿ	೧/೪ ಕೆ.ಜಿ.	—		೧/೪ ಕೆ.ಜಿ.	೧/೪ ಕೆ.ಜಿ	೧/೪ ಕೆ.ಜಿ.	—	೪ ೧/೨ ಕೆ.ಜಿ.	೧೫—೦೦
ಭತ್ತ	–						೧/೪ ಕೆ.ಜಿ.			೧/೨ ಕೆ.ಜಿ.	೦೦—೨೫
ಎಳ್ಳು	–						—	—	—	೧/೨ ಕೆ.ಜಿ.	೦೦—೭೫
ಚಿಮಣಿಎಣ್ಣೆ	೧ ಲಿಟರ	—	—		—		—	—	—	೩೦ ಲಿಟರ	೨೫—೦೦
										ಅಂತು-	೪೧೩—೦೦

ಇದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅಂಕೆಗಳು ಅಂದಾಜು ಅಂಕೆಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಾರ್ಷಿಕ ಉತ್ಪನ್ನ ಹಾಗೂ ಖರ್ಚಿನ ವಿವರ [೧೯೬೫ ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ]

ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರ: ತರಿ ೫೦ ಎಕರೆ
ಖುಷ್ಕಿ ೬೦ ಎಕರೆ
ಆಕಾರ (ಕಿರ್ದಿ) ಸಾಮಾನ್ಯ ೨೫೦ ರೂ.

ಜಮಾ		ಖರ್ಚು	
೪೦೦೬=೦೦	ಸರಕಾರದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿಗುವ ತಸ್ತೀಕುಹಣ	೬೦೦೦=೦೦	ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷೋತ್ಸವಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಚಕರಿಗೆ, ಉಪಾಧಿವಂತರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ತಸ್ತೀಕು ಸೇರಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಖರ್ಚು.
೧೦೦೦=೦೦	ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ಸೇರುವ ಕಾಣಿಕೆ	೨೫೦೦=೦೦	ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖರ್ಚು. (೧) ರೋಖ ೧೫೦೦ ರೂ. (೨) ಅಕ್ಕಿ, ಕಾಯಿ ೧೦೦೦ ರೂ. — ೨೫೦೦ ರೂ.
೧೦೦೦=೦೦	ಕಟ್ಟಡದ ಭಾಡಿಗೆ		
೧೫೦೦=೦೦	ತರಿ ಹಾಗೂ ಖುಷ್ಕಿ ಭೂಮಿಯ, ಲಾವಣಿ ಹಣ		
೭೫೦೬=೦೦	ಅಂತು ಜಮಾ	೮೫೦೦=೦೦	ಅಂತು ಖರ್ಚು

ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ೧೦೦೦ ರೂ. ಕೊರತೆ, ಇದಲ್ಲದೆ ೨-೩ ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ರಥದ ಅಚ್ಚು ಅಥವಾ ಗಾಲಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಜೋಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ೫೦೦ ರೂ. ಖರ್ಚು ಬರುತ್ತದೆ. ಟೆನೆನ್ಸಿ ಕಾಯಿದೆಯ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ೧೯೫೨ ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯಿಂದೀಚೆಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹದಗೆಟ್ಟಿದೆ. ಟೆನೆನ್ಸಿ ಕಾಯಿದೆ ಬರುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ೧೨೫ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಗೇಣಿಭತ್ತ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ೧೯೫೭ರಿಂದೀಚೆಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಗೇಣಿಭತ್ತದ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಈಗ ಕೇವಲ ೩೦-೩೫ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಗೇಣಿಭತ್ತ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಧಿ, ವಿನಿಯೋಗ, ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದುರ್ಧರ ವಿಷಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಜೀರ್ಣಾವಸ್ಥೆ ಹೊಂದದಂತಾಗಿದೆ.

BIBLIOGRAPHY

1) History of India Vol. 1 & Vol. 2. by R. Sathianath Aier.

2) Ancient India and South Indian History and Culture. Vol. 2 " S. Krishnaswami Aiyangar.

3) Rashtrakutas and their times. (Poona Oriental Series No. 36) " A. S. Altekar

4) Early History of Deccan down to Mohamedan Conquest. " R. G. Bhandarkar

5) History and Culture of the Indian People, Vols. 1, 2, 3, 4 & 5 Published by "Bharatiya Vidyabhavan"

6) Ancient Karnatak: History of Tuluva Vol. 1 by B. A. Saletore.

7) Ancient India " V. D. Mahajan.

8) The Kadamba Kula " George M. Moraes.

9) Sources of Karnatak History, Vol. 1 " S. Srikantha Sastri.

10) The Cambridge Shorter History of India

11) The Oxford History of India " Vincent A. Smith.

12) A Comprehensive History of India Ed. by K. A. Nilakantha Sastri.

13) A History of South India — by K. A. Nilakantha Sastri

14) The Ancient Geography of India — " Alexander Cunningham

15) Studies in the Geography of Ancient India — " D. C. Sircar.

16) The Abhiras — " Bhagavan Singh Suryavamsi

17) Prachi Jyoti Vol. 2

18) Jainism and Karnatak Culture — " S. R. Sharma

19) Medieval Jainism — " B. A. Saletore

20) Jainism in Karnatak — " P. B. Desai

21) (a) Epigraphica Carnatica

(b) South Indian Inscriptions

(c) Bulletins of the Archeological Survey of India

22) Ancient Indian History and Culture. — by S. V. D. Rao, V. K. Gokhale. & A. L. D'Souza

23) ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ — " K. K. Pillai

24) ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆ — " B. A. Saletore

25) ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು — " N. Laxminarayan Rao and R. S. Panchamukhi

26) ಔಚಿತ್ಯ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚೆ — " Ks'emendra

27) ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ — " Mahakavi Pampa

ಕದಂಬ ಕುಲಮೂಲ

ಸಿದ್ಧಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ| ಜಯತಿ ವಿಶ್ವವೇದ ಸಂಘಾತ ನಿತ್ಯೈಕ ಮೂರ್ತಿಃ ಸನಾತನಃ| ಸ್ಥಾಣುರಿಂದು ರಶ್ಮಿಚ್ಛುರಿತ ಮ್ರುತಿಮಜ್ಜಟಾ ಭಾರಮಂ- ಡನಃ|| ತಮನು ಭೂಸುರಾ ದ್ವಿಜಪ್ರವರಾಃ ಸಾಮರ್ಗ್ಯಜುರ್ವೇದ ವಾದಿನಃ| ಯತ್ ಪ್ರಸಾದಃ ತ್ರಾಯತೇ ನಿತ್ಯಂ ಭುವನತ್ರಯಂ ಪಾಪ್ಮನೋ ಭಯಾತ್| ಅನುಪದಂ ಸುರೇಂದ್ರ ತುಲ್ಯವಪ್ರಸ್ಥಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮಾ ಪಿತಾಲಧೀಃ| ಭೂಪತಿಃ ಕದಂಬಸೇನಾನೀಃ ಬೃಹದನ್ವಯವ್ಯೋಮಚಂದ್ರಮಾಃ||

ಅಥ ಬಭೂವ ದ್ವಿಜಕುಲಂ ಪ್ರಾಂಶು ಚರದ್ಗುಣೇಂದ್ವಂಶುಮಂಡಲಂ ತ್ರ್ಯಾರ್ಷ್ಯವರ್ತ್ಮನ್ ಹಾರಿತೀಪುತ್ರಂ ಋಷಿ ಮುಖ್ಯಮಾನವ್ಯ ಗೋತ್ರಜಂ|| ವಿವಿಧ ಯಜ್ಞಾವಭೃತ ಪುಣ್ಯಾಂಬುನಿಯತಾಭಿಷೇಕಾರ್ದ್ರ ಮೂರ್ಧಜಂ| ಪ್ರವಚನಾವ ಗಾಹ ನಿಷ್ಣಾತಂ ವಿಧಿವತ್ ಸಮಿದ್ಧಾಗ್ನಿ ಸೋಮಪಂ| ಪ್ರಣವ ಪೂರ್ವಷಡ್ವಿಧಾ- ಧ್ಯಯನಾನರ್ಘ ಮಾನಾಂತರಾಲಯಂ| ಆಕೃತ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಸೋಮೇಷ್ಟಿ ಪಶುಪಾರ್ವಣ ಶ್ರಾದ್ಧಪೌಷ್ಟಿಕಂ|| ಅತಿಥಿನಿತ್ಯ ಸಂಶ್ರಿತಾವಸಥ ಸಮ್ಯಙ್ಮಂತ್ರಕೃತೋಪಾ- ವಂಧ್ಯನೈತ್ಯಕಂ| ಗೃಹಸಮೀಪ ದೇಶಸಂರೂಢ ವಿಕಸತ್ ಕದಂಬೈಕ ಪಾದಪಂ|| ತದುಪಚಾರಾತ್ ತದಾ ಅಸ್ಯ ತರೋಃ ಸಮಾನ್ಯ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಂ ಅಸ್ಯತ್ರ| ಪ್ರವವೃತೇ ಸತೀರ್ಥ್ಯ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ್ಯತಃ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ|| ಏವಮಾಗತೇ ಕದಂಬಕುಲೇ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬಭೂವ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ| ನಾಮತೋ ಮಯೂರ ಶರ್ಮೇತಿ ಶ್ರುತಶೀಲ ಶೌಚಾದ್ಯಲಂಕೃತಃ|| ಯಃ ಪ್ರಯಾಯ ಪಲ್ಲವೇಂದ್ರಪುರೀಂ ಗುರುಣಾ ಸಮಂ ವೀರಶರ್ಮಣಾ| ಅಧಿಜಿಗಾಂಸುಃ ಪ್ರವಚನಂ ನಿಖಿಲಂ ಘಟಿ- ಕಾಂ ವಿವೇಶಾಶುತರ್ಕಕಃ|| ತತ್ರ ಪಲ್ಲವಾಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೇನ ಕಲಹೇನ ತೀವ್ರೇಣ ರೋಷಿತಃ| ಕಲಿಯುಗೇಽಸ್ಮಿನ್ ಅಹೋ ಬತ ಕ್ಷತ್ರಾತ್ ಪರಿಪೇಲವಾ ವಿಪ್ರತಾ ಯತಃ|| ಗುರುಕುಲಾನಿ ಸಮ್ಯಗಾರಾಧ್ಯ ಶಾಖಾಮಧೀತ್ಯಾಪಿ ಯತ್ನತಃ ಬ್ರಹ್ಮ- ಸಿದ್ಧಿರ್ಯದಿ ನೃಪಾಧೀನಾ ಕಿಮತಃ ಪರಂ ದುಃಖಮಿತ್ಯತಃ|| ಕುಶಸಮಿದ್ ಸ್ಥಪತ್ರ ಸ್ರುಗಾಜ್ಯ ಚರುಗ್ರಹಣಾದಿ ದಕ್ಷೇಣ ಪಾಣಿನಾ| ಉದ್ಬಬರ್ಹ ದೀಪ್ತಿಮತ್ ಶಸ್ತ್ರಂ ವಿಜಿಗೀಷಮಾಣೋ ವಸುಂಧರಾಂ|| ಯೋಽಂತಪಾಲಾನಾ ಪಲ್ಲವೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಸಹಸಾ ವಿನಿರ್ಜಿತ್ಯ ಸಂಯುಗೇ ಅಧ್ಯುವಾಸ ದುರ್ಗಮಾಂ ಅಟವೀಂ ಶ್ರೀ ಪರ್ವತ ದ್ವಾರ ಸಂಶ್ರಿತಾಂ| ಆದದೇ ಕರಾನ್ ಬೃಹದ್‌ಬಾಣ ಪ್ರಮುಖಾದ್ ಬಹೂನ್ ರಾಜಮಂಡಲಾನ್||

—ಶಾಂತಿವರ್ಮನ ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನದಿಂದ

ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಮ. ಚ. ಒಡೆಯರ್,

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ. ಸು. ಬಲಿ

ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಗುರುಬಸಪ್ಪನವರು ದಾವಣಗೆರೆ

ಪ್ರಧಾನ-ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

ಶ್ರೀ|| ಎಸ್. ಟಿ. ಮುಶಾಲ್ಪಿ

ಸಹ-ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಶ್ರೀ|| ಎಸ್. ಎ. ಖಾಜಿ

ಶ್ರೀ|| ಜಿ. ಜಿ. ಗೊಂದಿ

ಸದಸ್ಯರು

ಶ್ರೀ|| ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಮುಳಗುಂದ
" ಪತ್ರಯ್ಯನವರು ಹಾಲಮಠ
" ಶಿ. ಚ. ಒಡೆಯರ್
" ನಾ. ಸು. ಶಾಸ್ತ್ರಿ
ಶ್ರೀ|| ಸರದಾರ ಯಾನ [illegible]
" ವೀರಪ್ಪ ಉಳ್ಳಾಗಡ್ಡಿ
" ಶಿರಕಪ್ಪ ನಾಡಿಗೇರ
" ರಾಮಚಂದ್ರ ಮಂಗಳೂರ
" ಸಿದ್ದಪ್ಪಗೌಡರು ಶಿಗಣಿ
" ಬಂಗಾರೆಪ್ಪಗೌಡರು ಶಿಗಣಿ
" ಬಸಪ್ಪಗೌಡರು ನರೂರ
" ಬಂಗಾರಸ್ವಾಮಿ ಕಲಕೊಪ್ಪ
" ಲಿಂಗಪ್ಪಗೌಡರು ಛಾಸಿ
" ಬಸಣ್ಣ ಅಂಗಳದವರ ಛಾಸಿ
" ಸದಾಶಿವಪ್ಪಗೌಡರು ಹಂಚಿನ ಕಂತ್ರಾಜಿ
" ಬಿಸ್ಮಪ್ಪ ನಾಯ್ಕ ಗುತ್ತಾಪುರ
" ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪಗೌಡ್ರು ಮಘುರವಳ್ಳಿ
" ಬಂಗಾರೆಪ್ಪಗೌಡರು ಕಡಗೋಡ
" ಶಿವಬಂಗಾರೆಪ್ಪಗೌಡರು ಹಾವಳಿಗ
" ಮಲ್ಲಪ್ಪಗೌಡರು ದೇವತ್ತಿ
" ಸಹದೇವಪ್ಪಗೌಡರು [illegible]ಂಬಗ
" ಜಿ. ಜಿ. ಹೆಗಡೆ ಹುಲೇಮಳಗಿ
" ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಹೆಗಡೆ ಓಣಿಕೇರಿ
" ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಹೆಗಡೆ ಕಲ್ಲುಗುಂಡಿಕೊಪ್ಪ
" ಗುರಪ್ಪ ಹೆಗಡೆ ಹರೀಶಿ
" ಗುರುನಾಥ ಹೆಗಡೆ ಬಕೂರ

ಗ್ರಂಥ ರಚನಾ ಸಮಿತಿ

೧. ಶ್ರೀ|| ಎಲ್. ಟಿ. ಶರ್ಮಾ, M. A. — ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರು, ಆರ್ಟ್ಸ ಮತ್ತು ಸಾಯಿನ್ಸ ಕಾಲೇಜ, ಶಿರಸಿ

೨. ಶ್ರೀ|| ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ, M. A. — ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು
ಪ್ರೊಫೆಸರ, ಆರ್ಟ್ಸ ಮತ್ತು ಸಾಯಿನ್ಸ ಕಾಲೇಜ, ಶಿರಸಿ P. ೨೨೦

೩. ಶ್ರೀ|| ಎಂ. ರಮೇಶ, M. A. ಬನವಾಸಿ — ಸದಸ್ಯರು

೪. ಶ್ರೀ|| ಟಿ. ಜಿ. ನಾಡಿಗೇರ — ”
ಸೆಕ್ರೆಟರಿ, ವಿ. ಓ. ಸಿ. ಬನವಾಸಿ

೫. ಶ್ರೀ|| ಡಿ. ಆರ್. ಭಟ್ಟ, ಬನವಾಸಿ — ”
ಹಿಂದೀ ಶಿಕ್ಷಕರು, ಬನವಾಸಿ

೬. ಶ್ರೀ|| ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ನೇಮಣ್ಣ ಉಪಾಧ್ಯ, ಜೈನ, ಬನವಾಸಿ — ”

೭. ಶ್ರೀ|| ಸರದಾರಖಾನ ಖಾಜಿ, ಬನವಾಸಿ — ”

೮. ಶ್ರೀ|| ಪತ್ರಯ್ಯ ಹಾಲಮಠ, ಬನವಾಸಿ — ”

೯. ಶ್ರೀ|| ನಾರಾಯಣ ಮಶಾಲ್ದಿ, ಬನವಾಸಿ — ”

೧೦. ಶ್ರೀ|| ಬಿ. ಪಿ. ಸೋಂದಾ, ಅಜ್ಜರ್ಣಿ — ”

೧೧. ಶ್ರೀ|| ಪುಟ್ಟಪ್ಪ ನಾಗಪ್ಪ ಗೌಡ, ಅಜ್ಜರ್ಣಿ — ”

೧೨. ಶ್ರೀ|| ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟರು, — ”
ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರು, ಮುನ್ಸಿಪಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ, ಶಿರಾಳಕೊಪ್ಪ

೧೩. ಶ್ರೀ|| ಪಿ. ಜಿ. ಪ್ರಾತಃಕಾಲ — ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

Part III (Telugu commentary)

[illegible]

M. Williams
F. 247 — Kodanda = An arrow; the polar circle of the ecliptic [illegible]

Dr. B. R. [illegible]

[illegible]

II part [illegible]

[illegible]

Sangitapura (1491 to 1560) Gazetteer p. 1668 Ch. XI Vol. 2, Part 3

...y begins.

— same thing wrong. | Right thing: — [illegible] —

31

Summaries of Inscriptions (1943–1958)
K.U.D. 1966.

The Kadambas of Nūrumbāda

(under ಚಾ. ಜಯಸಿಂಹ II) (Hirekerur & Ranebennur) Kampaṇa of Banavasi

Biradeva —— Ketarasa [illegible] [illegible]
|
Nāmarasa
|
Ketarasa II : Attiyabbe
|
Bīradeva II — Bommadeva — Mallideva — Permadi — Rayaka

Bīradeva II
|
Ketarasa III (under ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಚಾ. II)
– Laḍiyādevi Gutta
|
Pāṇḍyadeva – Bāchaladevi (under Sovideva Kalachurya)
1238 Vīrapāṇḍyadeva (under ಸಿಂಘಣ ಯಾದವ)

The Kadambas of Gokarṇa:

Tailapa = the Kadambas of Chandavar
Mallideva
Kāvadeva

many such Kadamba families are found in Dharwar & Raichur districts.

R. H. Sreedhara

